

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Violeta DAMULIENĖ
Viešojo valdymo studijų programos studentė

STRATEGINIS PENSIJŲ REFORMOS
ĮGYVENDINIMO VALDYMAS: VALSTYBINIO
SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO VALDYBOS
MAŽEIKIŲ SKYRIAUS ATVEJIS

Magistro darbas

Šiauliai, 2017

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Violeta DAMULIENĖ

STRATEGINIS PENSIJŲ REFORMOS
ĮGYVENDINIMO VALDYMAS: VALSTYBINIO
SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO VALDYBOS
MAŽEIKIŲ SKYRIAUS ATVEJIS

Magistro darbas
Socialiniai mokslai, Viešasis administravimas (N700)

Darbo vadovas:
prof. dr. Teodoras TAMOŠIŪNAS

Teigiu, kad magistro darbas, kurį teikiu Viešojo administravimo magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti, yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

Damulienė, V. (2017). Strateginis pensijų reformos įgyvendinimo valdymas: valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus atvejis. Magistro darbas. Mokslinis vadovas – prof. dr. Teodoras Tamošiūnas. Šiaulių universitetas, Viešojo administravimo katedra, 93 p. (su priedais 102 p.).

SANTRAUKA

Magistro darbe nagrinėjamas strateginis pensijų reformos įgyvendinimo valdymas valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriuje. Darbe analizuojami ir susisteminti teoriniai ir teisiniai aspektai, remiantis užsienio ir Lietuvos mokslinės literatūros, teisės aktų, strateginių bei kitų dokumentų turinio, SSGG, PEST (išorinių ir vidinių veiksnių) analizė, statistinių dokumentų analizės ir interviu metodais. Magistro darbe atlikta valdymo koncepcijų sisteminė analizė, išanalizuoti pensijų sistemos reformos teoriniai aspektai, teoriniai socialinio draudimo pagrindai ir socialinio draudimo sistemos organizavimas Lietuvoje.

Magistro darbu siekta ištirti pensijų reformos įgyvendinimo situaciją Lietuvoje ir Mažeikių skyriuje, numatyti tolesnes tobulinimo kryptis. Magistro baigiamajame darbe, panaudojant dokumentų turinio analizę, kokybinį tyrimą, atliekant interviu, išsamiai ir nuosekliai analizuojamas bei vertinamas strateginis pensijų reformos įgyvendinimas VSDFV Mažeikių skyriuje, atskleidžiant pagrindines problemines sritis ir numatant tobulinimo kryptis. Patvirtinamas autorės suformuluotas ginamasis teiginys, kad pagrindinės pensijų sistemos reformos įgyvendinimo tobulinimo kryptys, kuriomis galima sukurti finansiškai tvarią VSD pensijų sistemą yra šios: a) išplėsti finansavimo bazę bendraisiais mokesčiais; b) sieti išmokas pensijoms su ekonominėmis šalies galimybėmis bei demografinė padėtimi; c) formuoti Fondo biudžeto rezervą, leidžiantį užtikrinti atitinkamas išmokas pensijoms; d) siekti „Sodros“ ir valstybės biudžeto lėšomis finansuojamų privačių pensijų kaupimo sistemų pertvarkymo; e) numatyti ir skirti pakankamus laiko resursus specialistams įsisavinant įstatymų pakeitimus. Magistro darbo pabaigoje suformuluotos išvados, rekomendacijos bei pensijų reformos tobulinimo kryptys. Pagrindinės tobulinimo kryptys: *bazinės pensijos finansavimo perkėlimas į valstybės biudžetą; socialinio draudimo lėšų fondo kūrimas; Sodros „lubų“ įvedimas; legalaus darbo skatinimas mažinant „šešėlinę“ ekonomiką; ryšio, tarp socialinių išmokų ir įmokų, stiprinimas; išmokų mokamų iš „Sodros“ ir valstybės biudžeto dubliavimo nutraukimas; valstybinių pensijų ir rentų sistemos pertvarkymas; „Sodros“ ir valstybės biudžeto lėšomis finansuojamos privataus pensijų kaupimo sistemos pertvarkymas; pensijų indeksavimas; pakankamas laiko resursų numatymas įsisavinant įstatymų pakeitimus.*

Pagrindiniai žodžiai: pensija, pensijų sistema, pensijų reforma, Valstybinis socialinis draudimas, strateginis valdymas, Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas.

Damulienė, V. (2017). Strategic management of pension reform implementation: the case of the state social insurance fund board of Mažeikiai department. Master's thesis. Scientific guide: prof. dr. T. Tamošiūnas. Šiauliai University, Public Administration Department, 93 p. (with annex 102 p.).

SUMMARY

This MA thesis is devoted to the analysis of the strategic management of the implementation of the pension reform in the State Social Insurance Fund Board territorial office of Mažeikiai. The work includes the analysis and systemisation of the theoretical and legal aspects according to the international and Lithuanian scientific literature, legal acts, the content of the strategic and other documents, SWOT, PEST analysis (of the external and internal factors), and the methods of the statistical document analysis and interviewing. In this MA thesis, the author performs the systemic analysis of the management concepts, the theoretical aspects of the reform of the pension system, the theoretical basis of the social insurance, and the organisation of the social insurance system in Lithuania.

The aim of this MA thesis is to examine the situation of the implementation of the pension reform in Lithuania and the territorial office of Mažeikiai and to provide the trends for further improvement according to the legislation and draft laws governing the change of the pension systems. After analyzing the content of the documents, performing a qualitative study, and arranging an interview, a comprehensive and consistent analysis and assessment of the strategic implementation of the pension reform in the SSIFB territorial office of Mažeikiai is presented in this work, which reveals the main problematic areas and provides opportunities for improvement. The author's original defensive statements are confirmed regarding the idea, that the main means, which can be used to create a financially stable SSI pension system are: a) to extend the funding base with the general taxes; b) to associate the pension benefits with the economic feasibility of the country and its demographic situation; c) to formulate the budget reserve of the Fund, which allows to ensure the appropriate pension benefits; d) "Sodra" and the state budget-funded private pension schemes restructuring; e) provide sufficient time and resources for professionals harnessing laws.

The conclusions, recommendations, and the opportunities for the improvement of the pension reform are presented at the end of the MA thesis. The main opportunities for the improvement: *the transfer of the funding of the basic pension to the national budget; the opportunity to create a reserve for the social insurance, the introduction of the "ceiling for Sodra"; to promote legal employment and thus reduce the shadow economy.*

Keywords: pension, the pension system, pension reform, the State Social Insurance, strategic management, the budget of the State Social Insurance Fund.

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
TERMINŲ ŽODYNAS	6
LENTELIŲ SĄRAŠAS	8
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	9
ĮVADAS	10
1. STRATEGINIO PENSIJŲ REFORMOS ĮGYVENDINIMO VALDYMO TEORINIS DISKURSAS	14
1.1. Valdymo koncepcijų sisteminė analizė	14
1.1.1. Strateginis valdymas.....	14
1.1.2. Viešasis valdymas	18
1.1.3. Pokyčių valdymas.....	20
1.2. Pensijų sistemos reformos teoriniai aspektai.....	22
1.3. Teoriniai socialinio draudimo pagrindai ir socialinio draudimo sistemos organizavimas Lietuvoje.....	26
1.3.1. Socialinės gerovės modeliai ir Lietuvos socialinės apsaugos tipas.....	26
1.3.2. Valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos raida	30
1.3.3. Administraciniai ir finansiniai socialinio draudimo pensijų sistemos aspektai.....	32
1.3.4. Pastarojo laikmečio pensijų sistemos reformų patirtis Europos Sąjungos šalyse	36
1.4. Pensijų sistemos reformos ypatumai Lietuvoje ir tobulinimo kryptys	40
2. PENSIJŲ REFORMOS ĮGYVENDINIMO MAŽEIKIŲ SKYRIUJE TYRIMO METODOLOGIJA	45
2.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas.....	45
2.2. Tyrimo instrumento pagrindimas	48
2.3. Tyrimo imties charakteristika.....	49
3. PENSIJŲ REFORMOS ĮGYVENDINIMO ANALIZĖ VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO VALDYBOS MAŽEIKIŲ SKYRIUJE	51
3.1. Pensijų reformos išorinių veiksnių analizė.....	51
3.2. Pensijų reformos vidinių veiksnių analizė.....	61
3.3. Pensijų reformos SSGG analizė	68
3.4. Informantų interviu tyrimo rezultatai	71
3.5. Pensijų sistemos reformos įgyvendinimo tobulinimo kryptys	80
IŠVADOS	85
REKOMENDACIJOS	88
LITERATŪRA	89
PRIEDAI	94

TERMINŲ ŽODYNAS

Apdraustieji asmenys – fiziniai asmenys, kurie šio įstatymo nustatyta tvarka valstybinio socialinio draudimo įmokas moka patys ir (arba) už juos šias įmokas moka draudėjai (LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 2016).

Bazinė pensija – tai dydis, naudojamas įvairių rūšių – senatvės, netekto darbingumo, našlių ir našlaičių – pensijų skaičiavimui. Bazinės pensijos dydis svarbus skaičiuojant pagrindinę pensijos dalį (Mano finansai, 2016).

Demografija – požymiai tiriantis gyventojų sudėtį, kiekybinius ir kokybinius pokyčius, jų priežastis, sąveiką su ekonominiais, socialiniais, ekologiniais ir kitais veiksniais (Terminų žodynas).

Fondo biudžetas – įstatyme nustatytų Fondo pajamų ir išlaidų planas biudžetiniams metams. Savarankiškas Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo biudžetas sudaro Valstybinio socialinio draudimo finansų pagrindą (LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 2016).

Interviu – socialinės psichologinės informacijos gavimas apklausiant žodžiu. Gauta informacija naudojama siekiant sukurti darbinės hipotezės, dominančias tyrėją, taip pat norint papildyti ar patikslinti duomenis, gautus kitais tyrimo metodais, ar panaudoti kaip pagrindinį duomenų rinkimo būdą (Bitinas, 2008).

Inovacija – tai funkcinė iš esmės pažangi naujovė, orientuota į seno pakeitimą nauju (Jakubavičius, 2003).

Pensija – periodinės išmokos senatvėje (paprastai mokamos iki gyvos galvos), taip pat neįgalumo, našlių/našlaičių, maitintojo netekimo bei ypatingų asmens nuopelnų atvejais (LR valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas, 2016).

Pensijų fondas – fiziniams asmenims, pagal Pensijų sistemos reformos įstatymą dalyvaujantiems pensijų kaupime, bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausantis pensijų turtas, kurio valdymas perduotas pensijų kaupimo bendrovei ir kuris investuojamas pagal to pensijų fondo taisykles (LR pensijų kaupimo įstatymas, 2015).

Pensijų sistema – socialinio teisingumo principas pagrįstas prievartiniu būdu paskirstyti lėšas, tų kurie moka socialinio draudimo įmokas, tiems, kam reikalinga socialinio draudimo išmoka (Bitinas, Tartilas, Litvaitienė, 2011).

Pensijų socialinio draudimo stažas (toliau – stažas) – laikas, per kurį įstatymų nustatyta tvarka buvo mokamos arba turėjo būti mokamos pensijų socialinio draudimo įmokos, ir šio įstatymo nurodyti pensijų socialinio draudimo stažui prilyginti laikotarpiai (LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 2016).

Pensijų reforma – tai svarbiausia ir reikšmingiausia Lietuvos socialinio draudimo posistemė, kurios tikslas – perskirstyti gyventojų pajamas ir išlaidas (Gudaitis, 2009).

Pokyčių valdymas – tai nuolatinė organizacijai gyvuoti būdinga savybė arba kaip organizacijos reakcija į išorinius ir vidinius pasikeitimus (Korsakienė, 2006).

Socialinis draudimas – socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos (LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 2016).

Strateginis valdymas – nuolatinis, dinaminis procesas, kuriuo remdamasi organizacija prisitaiko prie išorės aplinkos pokyčių ir efektyviau išnaudoja savo potencialą (Vasiliauskas, 2004).

Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas – įstatyme nustatytų Fondo pajamų ir išlaidų planas biudžetiniams metams (LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 2016).

Valstybinio socialinio draudimo rezervo fondas – valstybinio socialinio draudimo biudžete sudaromas Valstybinio socialinio draudimo rezervo fondas, kurio dydis nustatomas tvirtinant valstybinio socialinio draudimo biudžetą. Jo lėšos Valstybinio socialinio draudimo tarybos sprendimu skiriamos apmokėti išlaidoms, kurių negalima numatyti tvirtinant biudžetą, išskyrus išlaidas valdymo reikalams (LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 2016).

Vidutinis darbo užmokestis – Lietuvos statistikos departamento paskelbtas kalendorinių metų keturių ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkis (įtraukiant ir individualių įmonių darbo užmokesčio duomenis) (Lietuvos Respublikos socialinės..., 2016).

Viešasis valdymas – visuma viešosios politikos nustatymo, formavimo ir (arba) dalyvavimo ją formuojant ir įgyvendinimo procesų, kuriuose dalyvaujant viešojo valdymo institucijoms ir visuomenei priimami ir įgyvendinami valdymo sprendimai ir teikiamos administracinės ir viešosios paslaugos (LR Vyriausybės nutarimas „Dėl viešojo valdymo tobulinimo 2012-2020 programos patvirtinimo“, 2012).

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė Sąvokos, strateginis valdymas, apibrėžimai	14
2 lentelė Socialinės gerovės modeliai.....	28
3 lentelė Išmokų finansavimo būdų privalumai ir trūkumai.....	35
4 lentelė Pensinio amžiaus kitimas.....	41
5 lentelė Tyrimo dalyvių duomenys	50
6 lentelė SSGG analizės sąvokos.....	68
7 lentelė Pensijų sistemos reformos įgyvendinimo galimybės ir grėsmės	69
8 lentelė Pensijų sistemos reformos įgyvendinimo stiprybės ir silpnybės	70
9 lentelė Ekonominiai veiksniai, darantys įtakos VSDF biudžeto deficitui.....	72
10 lentelė Socialiniai (demografiniai) veiksniai, darantys įtakos VSDF biudžeto deficitui	72
11 lentelė Politiniai ir teisiniai veiksniai, darantys įtakos VSDF biudžeto deficitui.....	74
12 lentelė Interesantų nuomonė apie privačių pensijų fondų egzistavimą Lietuvoje.....	74
13 lentelė Bazinės pensijos finansavimo iš valstybės biudžeto galimybės	75
14 lentelė Reikalingas vidutinės pensijos dydis Lietuvoje.....	76
15 lentelė Informantų nuostatos apie pensijų sistemos reformos įgyvendinimo pasekmes Mažeikių skyriuje	76
16 lentelė Informantų gerosios patirties pavyzdžiai, remiantis užsienio šalių praktika	79

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. VSDF biudžeto pajamų ir išlaidų kitimas 2006-2015 m.	42
2 pav. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamų ir išlaidų struktūra 2015 m.....	44
3 pav. Magistro darbo loginė schema.....	46
4 pav. Išorės veiksnių sąvokos.	51
5 pav. BVP Lietuvos Respublikoje ir Mažeikių rajone.	53
6 pav. Vidutinis darbo užmokestis (bruto, eur), LR, Mažeikių rajone ir LR vidutinė pensija.....	54
7 pav. Užimtųjų skaičius tūkst. Lietuvos Respublikoje bei Mažeikių rajone.....	56
8 pav. VSDF pervesta įmokų suma į pensijų fondus, bei vidutinis metinis įmokos tarifo dydis % Lietuvoje.....	57
9 pav. Gimstamumas, mirtingumas ir emigracija Mažeikių skyriuje.....	58
10 pav. Mirtingumas, gimstamumas ir emigracija Lietuvos Respublikoje.	59
11 pav. Apdraustųjų ir mokamų pensijų skaičiaus santykio kitimas Lietuvos Respublikoje ir Mažeikių skyriuje	59

IVADAS

Temos aktualumas. Pensijų sistemų reformų klausimai tampa vis aktualesni ne vien dėl to, kad kiekvienas dirbantis žmogus, kuris moka mokesčius valstybei ar dalį pensijos savanoriškai kaupia pensijų kaupimo fonduose ar gyvybės draudimo įmonėse, tikisi pakankamo pensinio aprūpinimo kai sulauks pensinio amžiaus, bet dėl pačios pensijų sistemos nestabilumo, stipriai įtakojamos socialinių, ekonominių veiksnių, politinių sprendimų.

Pensija – tai senatvės pajamos, kurios yra skirtos kasdieniam senų žmonių vartojimui finansuoti. Tuo tarpu, Valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės pensiją (Lietuvos Respublikos konstitucija, 1992). Pensinio aprūpinimo sistemos visose šalyse, taip pat ir Lietuvoje formavosi ilgą istorinį laikotarpį, nes buvo veikiamos skirtingų socialinių, ekonominių, politinių bei kultūrinių sąlygų. Dėl demografinių, socialinių, ekonominių priežasčių yra vykdomos pensijų reformos, kai šalia valstybinio socialinio draudimo sistemos, paremtos einamojo finansavimo principu, yra kuriamos pinigų kaupimo senatvei bei jų investavimu paremtos pensijų sistemos.

Pensijų reforma – tai svarbiausia ir reikšmingiausia Lietuvos socialinio draudimo posistemė, kurios tikslas – perskirstyti gyventojų pajamas ir išlaidas. Pastarųjų dešimtmečių demografinė, ekonominė, socialinė situacija lėmė tai, kad senatvės pensijų sistemos modeliavimas turi apimti įvairius finansavimo ir išmokų mokėjimo būdus (Gudaitis, 2009). Ši socialinio draudimo posistemė apima beveik visus šalies gyventojus: vieni moka socialinio draudimo įmokas būsimai pensijai, kiti gauna pensijas. Suteikdamas žmonėms socialinę saugumą ne tik senatvėje, bet ir neįgalumo ar našlystės atvejais, pensinis draudimas yra svarbus kiekvieno asmens gyvenime.

Ilgalaikis pensijų reformos tikslas – pakeisti pensijų sistemą taip, kad sulaukę pensinio amžiaus žmonės gautų didesnes pajamas nei iki šiol (tačiau perskirstymas ne padidėtų, bet sumažėtų), kad ši sistema taptų gyvybinga ir apimtų visus gyventojus. Neatidėliotinas pensijų reformos uždavinys – finansiškai subalansuoti socialinio draudimo pensijų sistemą taip, kad ji galėtų artimiausiais metais veikti be finansinio deficito. Neišsprendus šio uždavinio, negalima pasiekti ir ilgalaikių pensijų reformos tikslų. Naujoji pensijų sistema privalo būti finansiškai stabili ir gyvybinga, jai turi pritarti Lietuvos gyventojai. Kadangi pensijų reforma truks ilgai, visos politinės jėgos turi sutarti šiuo klausimu (Valstybinio socialinio draudimo..., 2016).

Nors ši socialinio draudimo dalis yra reikšminga kiekvienam žmogui, tačiau tai ir bene viena labiausiai kintančių sistemų mūsų šalyje. Pasak A. Bitino (2011), Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo keitėsi ne vieną kartą. Besikeičiant padėčiai valstybėje, keitėsi ir įstatymas. Valstybėje iki šiol vyksta pensijų sistemos tobulinimas. Per ganėtinai trumpą nepriklausomybės laikotarpį Lietuva įstengė sukurti socialinės apsaugos sistemą, kai pastaroji iš esmės atitinka Europos tradicijas bei Europos Sąjungos reikalavimus. Didžiausią

socialinės apsaugos sistemos dalį sudaro valstybinis socialinis draudimas, kuris apima pensijų draudimą, ligos ir motinystės draudimą, sveikatos draudimą, draudimą nuo nedarbo ir draudimą nuo nelaimingų atsitikimų darbe.

Socialinės apsaugos politika ir socialinės apsaugos sistema yra kiekvienos valstybės svarbi funkcija. Lietuvoje socialinė politika yra vykdoma dviem kryptimis: socialinės apsaugos bei darbo politikos formavimo, įgyvendinimo. Viena svarbiausių socialinės apsaugos sistemos sudedamųjų dalių yra valstybinis socialinis draudimas, kurio tikslas visiškai arba iš dalies kompensuoti apdraustiesiems asmenims, išskirtiniais atvejais, įstatymų numatyta tvarka, jų šeimos nariams prarastas darbo pajamas (Nekrašienė, 1997). Valstybinio socialinio draudimo sistema yra finansuojama iš draudėjų bei apdraustųjų mokamų privalomųjų valstybinio socialinio draudimo įmokų ir remiasi kartų solidarumo ir einamojo finansavimo principu. Tai reiškia, kad išmokos yra finansuojamos iš per tą periodą surinktų socialinio draudimo įmokų.

Pasak V. Nekrašienės (1997), svarbiausias valstybės uždavinys – tai užtikrinti savo piliečių socialinį saugumą. Todėl socialinis draudimas yra laikomas stabilios visuomenės pagrindu. Jis kaip ir bet kuri kita sistema, yra kuriamas, plėtojamas drauge su šalies socialine, teisine, ūkių sistemomis. Tačiau vykstančios permainos, ekonominiai ir politiniai svyravimai atneša įvairių išbandymų ne tik šalies gyventojams, bet ir pačiai valstybei. Dėl šios priežasties, daugelio žmonių galimybę gyventi pilnavertį gyvenimą riboja skurdas ir žinoma, nedarbas.

Siekiant kurti gerovės valstybę svarbu įgyvendinti vieną svarbiausių uždavinių – organizuoti pensijų sistemą, kuri padėtų kiekvienam gyventojui užtikrinti gerovę senatvėje. Pagrindinė efektyvios visuomenės sistemos prielaida yra geras administravimas ir reguliavimas, kai yra sudaromos prielaidos kiekvieno šalies gyventojų motyvuotam ir dėl to aktyviam dalyvavimui joje (Brusokienė, 2006).

Lietuvoje pensijų sistemos kaitos klausimas buvo ir išlieka aktualus iki šių dienų. Dažnai nei dabartiniai pensininkai, nei dirbantieji – įmokų mokėtojai, nėra patenkinti esama pensijų sistema, šios sistemos reformomis bei reformų įgyvendinimu. Todėl gerinant valstybinio socialinio draudimo principų įgyvendinimą valdžios atstovai, priimdami socialinio draudimo įstatymus, poįstatyminius teisės aktų pakeitimus, turi atsižvelgti į visuomenės raidos aspektus, konkrečią padėtį šalyje. Todėl analizuojant praėjusių laikotarpių socialinio draudimo reformų patirtį, reikalinga įvertinti jų dermę su socialinės raidos procesais ir ieškoti būdų, kaip išvengti neigiamų ankstesnių reformų pasekmių. Atsižvelgiant į tai, buvo nuspręsta Lietuvos valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos kaitą, reformų įgyvendinimo galimybes analizuoti šiame magistro darbe. Tam įtakos turėjo ir autorės praktinė darbo patirtis socialinio draudimo sistemoje.

Ši tema yra aktuali ne tik valstybinio socialinio draudimo sistemos dalyviams, bet ir įmokas, išmokas administruojančioms institucijoms. Valstybinio socialinio draudimo institucijų veikla, jų

įsipareigojimų vykdymas labai priklauso nuo to, kas bei kaip moka įmokas į biudžetą, kurios yra susietos su išmokų mokėjimu. Kita vertus, apdraustiesiems asmenims yra svarbu žinoti, kokios garantijos yra teikiamos jiems pasitraukus iš darbo rinkos dėl senatvės, neįgalumo. Atsiranda praktinis svarbumas, nes tokia socialinė politika yra visuotina ir eina iš kartos į kartą. Vykdamas Lietuvos valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos reformas, keičiasi daugelio šalies gyventojų gyvenimas. Todėl aktualu išanalizuoti kokios buvo šios reformos, kaip pavyko jas įgyvendinti.

Temos iširtumas. Lietuvos autoriai nagrinėja strateginį valdymą ir planavimą viešose įstaigose: Arimavičiūtė (2004); Staponkienė (2004); Astrauskas, Česonis (2008).

Pensijų reformas analizavo tiek Lietuvos, tiek užsienio autoriai. Ši tema nėra nauja ir pastaruoju metu vis daugiau nagrinėjama. Iš Lietuvos autorių minimi Lazutka (2007); Bitinas (2011); Guogis (2004); Gylys (2004); Skučienė (2005); Katkus, Martinaitytė (2001); Gudaitis (2009); Azguridienė (2010); iš užsienio – Titmuss (1974); Mills (2009); Müller (2001). Lietuvos pensijų reformą gana aktyviai analizuoja Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertai R. Vainienė, A. Morkūnienė ir kiti.

Tyrimo problema. Lietuvoje neegzistuoja universali pensijų sistema kuri galėtų užtikrinti sistemos finansinį tvarumą bei galėtų būti efektyviai pritaikoma esant konkrečioms socialinėms, demografinėms ir ekonominėms aplinkybėms. Pensijų reformos būtinumą lėmė ekonominis nuosmukis, žmonių emigracija, visuomenės senėjimas, padidėjusi bedarbystė, sumažėjęs darbo užmokestis. Pensijų reformą reikia tobulinti, siekiant aprūpinti pensinio amžiaus žmones pajamomis. Tyrimo problemą galima apibrėžti šiuo klausimu: Kokios yra galimos pensijų sistemos reformos įgyvendinimo tobulinimo kryptys, kurios padėtų sukurti finansiškai tvarią VSD pensijų sistemą?

Tyrimo objektas. Valstybinės pensijų reformos įgyvendinimas Lietuvoje ir Mažeikių skyriuje.

Tyrimo tikslas. Išnagrinėjus pensijų reformos įgyvendinimo situaciją Lietuvoje ir Mažeikių skyriuje, suformuluoti ir pagrįsti tolesnes pensijų reformos tobulinimo kryptis.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti strateginio valdymo, pokyčių valdymo, viešojo valdymo bei pensijų sistemų valdymo teorinius aspektus.

2. Išanalizuoti valstybinio socialinio draudimo teorinius aspektus bei socialinio draudimo sistemos organizavimą Lietuvoje.

3. Išnagrinėti dokumentus apie pensijų reformos įgyvendinimo situaciją Lietuvoje ir Mažeikių skyriuje.

4. Išanalizuoti informantų nuostatas apie pensijų sistemos reformavimo situaciją Lietuvoje, Mažeikių skyriuje bei numatomas tobulinimo kryptis.

Ginamasis teiginys:

Pagrindinės pensijų sistemos reformos įgyvendinimo tobulinimo kryptys, kuriomis galima sukurti finansiškai tvarią VSD pensijų sistemą yra šios: a) išplėsti finansavimo bazę bendraisiais mokesčiais; b) sieti išmokas pensijoms su ekonominėmis šalies galimybėmis bei demografinė padėtimi; c) formuoti Fondo biudžeto rezervą, leidžiantį užtikrinti atitinkamas išmokas pensijoms; d) siekti „Sodros“ ir valstybės biudžeto lėšomis finansuojamų privačių pensijų kaupimo sistemų pertvarkymo; e) numatyti ir skirti pakankamus laiko resursus specialistams įsisavinant įstatymų pakeitimus.

Tyrimo metodai.

Siekiant išsikelti tikslo bei sprendžiant užsibrėžtus uždavinius, darbe naudoti šie tyrimo metodai: mokslinės literatūros šaltinių analizė, Lietuvos Respublikos teisės aktų analizė, statistinių dokumentų analizė, PEST ir SSGG analizė bei kokybinis informantų tyrimas – apklausa pusiau struktūruoto interviu metodu. interviu medžiagos turinio analizė, kategorizavimas, siekiant geriau įvertinti pensijų reformos įgyvendinimą Lietuvoje ir VSDFV Mažeikių skyriuje. Šio metodo apklausai pasirinkti 5 informantai, dirbantys VSDFV Mažeikių skyriaus Pensijų skyriuje, galintys suteikti informaciją pensijų reformos įgyvendinimo tyrimo aspektu.

Kiekybiniai (statistiniai) tyrimo rezultatai apdoroti aprašomosios statistikos ir grafinais metodais, naudojant Microsoft Office Excel programą. Kokybiniai (tekstiniai) tyrimo rezultatai apibendrinti kategorijų ir dalinių kategorijų sistema, analizėje pateikti informantų empiriniai teiginiai (pastarieji pateikti autentiška kalba).

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, trys pagrindinės dalys: teorinė, tyrimo metodika, praktiniai tyrimo rezultatai, (dalys suskirstytos į atskirus skyrius ir poskyrius), išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas bei priedai.

Tyrimo rezultatų aprobavimas - 2017 m. sausio 13 d. magistro darbo tyrimo rezultatai buvo pristatyti VSDFV Mažeikių skyriuje, direktoriaus, direktoriaus pavaduotojų ir skyrių vedėjų pasitarimo metu. Su magistro darbu ir tyrimo rezultatais supažindinti visi penki tyrime dalyvavę informantai (žr. 7 priedą).

1. STRATEGINIO PENSIJŲ REFORMOS ĮGYVENDINIMO VALDYMO TEORINIS DISKURSAS

1.1. Valdymo koncepcijų sisteminė analizė

1.1.1. Strateginis valdymas

Strateginis valdymas betarpiškai yra sudėtingas procesas, kuris apima tinkamiausios koncepcijos, tikslų suformulavimą, karjeros, mokymo bei kvalifikacijos kėlimo sistemos formavimą. Pasak D. Pileckienės (2004), pati strategija gali būti siejama ir suprantama, kaip organizacijos pozicija pastarosios aplinkos atžvilgiu, kaip sprendimai, siejant organizacijos tikslus su jos aplinka bei resursais, kaip organizacijos veikla per tam tikrą laikotarpį ar kaip ilgalaikis siekis, derinant konkurencijos ir bendradarbiavimo bruožus (Arimavičiūtė, 2005).

Pirmasis autorius, kuris gebėjo suformuluoti mokslinį strategijos apibrėžimą, buvo A. Chandler (1962). Šis autorius „strategijos“ apibrėžimą formulavo teigdamas, kad tai yra ilgalaikių, įmonės tikslų, uždavinių numatymas, reikalingų veiksmų ir resursų parinkimas, kad numatyti tikslai būtų įgyvendinti. Strategija, pasak A. Chandler, turi apimti tris svarbius elementus: tikslus, įmonės veiklos kryptis, reikiamus resursus tikslams pasiekti. Tuo tarpu, K. R. Andrews (1969) strategiją apibrėžia kaip organizacijos tikslus ir uždavinius, taip pat, pagrindinių planų ir politikos visumą, kurios reikia siekiant tikslų. Tokia visuma turėtų būti pateikiama tokiu būdu, kad išliktų aiški pozicijos apibrėžtis, kokia veikla užsiima organizacija šiuo metu arba, kokia turėtų užsiimti ateityje.

Skirtingi Lietuvos autoriai strateginį planavimą, valdymą apibrėžia skirtingai, todėl nėra vieno teisingiausio apibrėžimo. Autorė R. Liukaitytė (2011) įvairius Lietuvos autorių strategijos valdymo apibrėžimus susistemino į lentelę.

1 lentelė

Sąvokos, strateginis valdymas, apibrėžimai

<i>A. Vasiliauskas (2002) ir M. Aramavičiūtė (2005)</i>	<i>Strateginis valdymas</i> - nuolatinis, dinaminis ir nuoseklus procesas, kuriuo remdamasi organizacija laiku prisitaiko prie išorinės aplinkos pokyčių ir efektyviau išnaudoja savo turimą potencialą.
<i>R. Jucevičius (1998)</i>	<i>Strateginis valdymas</i> – nuoseklus, dinaminis bei nuoseklus procesas, kuriuo siekiama organizacijos kaip visumos harmonijos, su aplinka – sąlygomis ir interesų įtakos grupėmis.
<i>B. Melnikas, R. Smaliukienė (2007)</i>	<i>Strateginis valdymas</i> – tai tam tikro subjekto veikla, kryptingai daranti įtaką tam tikriems objektams, kai siekiama pašalinti trūkumus – išspręsti aktualias problemas, sukurti ne problematiškas situacijas ir paskatinti veikiančių objektų kokybinius pokyčius, numatant šioje veikloje nuolat organizuoti į kokybinius pokyčius orientuotų valdymo sprendimų rengimo ir įgyvendinimo ciklus.

Šaltinis: R. Liukaitytė, 2011

Pasak A. Ritz, N. Thom (2004), strateginio valdymo sąvoką galima išplėsti, išskiriant šiuos tris požymius:

- *daryti teisingus sprendimus*. Strateginis valdymas intensyviai skatina valstybės veiklą orientuotą į keliamus tikslus ir rezultatų siekimą. Kai siekiama užtikrinti institucijos sėkmingą veiklą, svarbu nurodyti tikslias veiklos gaires, išsikelti tikslus ir nuolat stebėti, ar jie tinkamai vykdomi;
- *ankstyvas stipriųjų pusių, rizikų bei galimybių atpažinimas*. Strateginis valdymas yra pagrįstas iškeltų tikslų, parengtų planų, numatomos būsimos tendencijos įvertinimu. Taip pat labai svarbu numatyti visus iš aplinkos siunčiamus signalus, kurie yra ar gali būti reikšmingi institucijai. Paprastai tai įvertinama remiantis įvairia ankstyvojo pažinimo patirtimi bei išplėtotais metodais.
- *diskusijos dėl negalutiniai ir blogai apibrėžtų probleminių sričių*. Priimami strateginiai sprendimai turi būti paremti būsimos plėtros prielaidomis ir gali neatspindėti visų probleminių sričių.

Autorės I. Gaižutytės (2003) teigimu, tiksliai apibrėžta strategija padeda organizacijai taip suplanuoti ir paskirstyti išteklius, kad ji patektų į tam tikrą padėtį, atsižvelgiant tiek į vidines, organizacijos galias ar stoką, tiek į politinio konteksto raidą, stilių, nenusipėjamus aspektus.

Nagrinėjant organizacijų strateginio valdymo privalumus ir problemas svarbu aiškiai apibrėžti požiūrį į organizaciją teoriniu aspektu. Tarp organizacijų teorinių ir strateginio valdymo koncepcijų yra tiesioginis ryšys. Nuo to, iš kokių metodologinių pozicijų bus vertinama organizacija, kuriomis teorijomis bus remiamasi, tiesiogiai priklausys ir požiūris į strateginį valdymą ir organizacijos visumos plėtojimą (Gaižutytė, 2003).

Pati organizacija pasak M. Aramavičiūtės (2005), yra apibrėžiama kaip sistema, kuri jungia žmones, bendrai veiklai, turi savo tikslus ir žinoma, priemones šiems tikslams pasiekti. Organizacijų gali būti labai įvairių: viešųjų (mokykla, ligoninė), politinių partijų, profesinių sąjungų, visuomeninių organizacijų. Taigi, gerus veiklos rezultatus pasiekia ir nuolat juos gerina tos organizacijos, kuriose kiekvienas darbuotojas atiduoda visas savo jėgas, prioritetinių organizacijos tikslų siekimui ir strategijos įgyvendinimui. Todėl strateginis valdymas yra naudingas ir tuo, kad visi dirbantieji - nuo aukščiausio lygio vadovų iki eilinių darbuotojų - aiškiau suvokia jiems keliamus reikalavimus ir konkrečių darbų prasmę, lengviau pasirenka veiklos prioritetus ir efektyviau naudoja išteklius, su entuziazmu siekdami vis ambicingesnių darbo tikslų.

Strateginio valdymo procesas yra pagrįstas nuolatinio išorinių ir vidinių veiksnių analizavimu, tendencijų stebėjimu, kad laiku būtų galima įgyvendinti reikalingus pokyčius (Korsakienė, Grybaitė, 2012).

Analizuojant Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus 2011, 2012, 2013, 2014 bei 2015 metų veiklos atskaitas buvo pastebėta tendencija, kad ši organizacija, siekdama geriausių darbo rezultatų, skatina ir užtikrina darbuotojų tobulėjimą. Fondo valdybos Mažeikių skyriaus dirbantieji nuolat kelia kvalifikaciją Fondo valdybos Mokymo centro, Finansų ministerijos mokymo centro organizuojamuose mokymuose (Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus 2015 metų veiklos atskaita). Kita vertus, skyriaus darbuotojai yra nuolat informuojami svarbiais veiklos klausimais. Darbuotojai supažindinami su Fondo valdybos Mažeikių skyriaus direktoriaus įsakymais pasirašytinai bei per dokumentų valdymo sistemą (DVS). Fondo valdybos direktoriaus įsakymai bei raštai nukreipiami atsakingiems specialistams per DVS. Visos naujovės nuolat aptariamos organizuojamuose pasitarimuose su vyriausiais bei vyresniais specialistais. Tokiu būdu darbuotojai yra įtraukiami į sprendimų priėmimo procesą (Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus 2013, 2014 bei 2015 metų veiklos atskaitos).

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriuje nuolat organizuojami atitinkamų sričių specialistų pasitarimai, kas ketvirtį peržiūrimi veiklos rodikliai ir žinoma, atliekamas kasmetinis veiklos vertinimas. Tai leidžia daryti prielaidą, kad tokiu būdu ne tik stengiamasi kontroliuoti darbuotojų atliekamas funkcijas, bet dirbantieji specialistai skatinami siūlyti naujoves, būti iniciatyvesni, teikiant pasiūlymus įstaigos veiklai efektyvinti (Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus 2015 metų veiklos atskaita). Remiantis šia Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus 2011, 2012, 2013, 2014 bei 2015 metų veiklos atskaitų analize galima teigti, kad šioje tiriamoje įstaigoje aiškiai matomi strateginio valdymo bruožai, skatinantys įstaigos efektyvų ir kokybišką darbą.

Apibendrinant pateiktas užsienio ir Lietuvos autorių sąvokas ir sampratas galima teigti, kad strategija bei strateginis valdymas, planavimas yra būtina priemonė, kuri padeda organizacijai susidoroti su aplinkos pokyčiais. Stebima tendencija, kad kuo aplinkos pokyčiai, su kuriais tiesiogiai susiduria organizacija yra sudėtingesni, tuo strateginis valdymas yra reikšmingesnis ir būtinesnis, norint kad organizacija tobulėtų ir vystytųsi.

Strateginio valdymo principai.

Įprasta, kad kiekvienai sistemai yra būdingi tam tikri principai ar bruožai. Strateginio valdymo sistema taip pat turi tam tikrus valdymo principus. Pasak M. Arimavičiūtės (2005), strateginio valdymo bendrieji principai priklauso nuo pačios organizacijos:

- *veiklos pobūdžio* (produkcijos, paslaugų, idėjų teikimo);
- *finansavimo šaltinių* (komercinė, nekomercinė);
- *nuosavybės formos* (privati, valstybinė);
- *dydžio* (didelė, vidutinė, nedidelė);

- *diversifikacijos laipsnio* (vienos ar kelių veiklos sričių organizacija).

Strateginio valdymo stadijos.

Strateginio valdymo sistema yra ypač sudėtinga, todėl jai galima išskirti skirtingas valdymo stadijas. Tačiau skirtingi autoriai išskiria skirtingas strateginio valdymo stadijas. Autorių požiūriai ypač išsiskiria dėl valdymo stadijų skaičiaus bei detalumo.

Pasak A. Vasiliausko (2002), S. Valentinavičius (2009) galima išskirti tris strateginio valdymo stadijas: strategijos analizę, strategijos kūrimą, strategijos įgyvendinimą. Tuo tarpu, A. Raipa, J. Staponkienė (2007) išskiria penkias stadijas, tokias kaip: strategijos tikslų nustatymą, strateginę analizę, strategijos kūrimą, strategijos įgyvendinimą, strategijos kontrolę. M. Arimavičiūtė (2005) svarsto, kad galėtų būti keturios pagrindinės strateginio valdymo stadijos: strateginė analizė, strategijos kūrimas, strategijos įgyvendinimas bei strategijos kontrolė.

Išanalizavus šių mokslininkų požiūrius galima teigti, kad visuotinai pripažįstamos strateginio valdymo stadijos yra trys: strategijos analizė, strategijos kūrimas bei strategijos įgyvendinimas. Tačiau sunku įsivaizduoti, kaip gali būti kuriama strategija, jei pirmiausiai nėra atlikta strateginė analizė, kurios metu turėtų būti analizuojama organizacijos išorinė bei vidinė aplinka, kuri yra tiesiogiai susijusi su organizacijos tobulinimu, vystymusi.

Pasak M. Arimavičiūtės (2005):

- *strateginė analizė* – tai organizacijos išorinės bei vidinės aplinkos analizė. Analizuojama organizacijos išorinė aplinka ir prognozuojami jos pokyčiai bei vertinamos organizacijos *galimybės (grėsmės)* bei keičiantis išorinei aplinkai, išryškinamos organizacijos turimos *stiprybės (silpnybės)*. Šiai analizei apibendrinti naudojama SSGG matrica, kur stiprybės kertasi su galimybėmis (bandoma atsakyti į klausimą, kaip išnaudoti galimybes panaudojus turimas stiprybes), stiprybės su grėsmėmis (kaip išvengti grėsmių, panaudojant turimas stiprybes), silpnybės su galimybėmis (kaip išnaudoti galimybes siekiant sumažinti silpnybes) bei grėsmės su silpnybėmis (kaip minimaliai sumažinti riziką srityse, kuriose galimoms grėsmėms įveikti turimos tik silpnybės);
- *strategijos kūrimas* – misijos, vizijos, tikslų, uždavinių numatymas. Išskiriamos interesų grupės;
- *strategijos įgyvendinimas* – programų bei projektų rengimas, sudaromas biudžetas, darbo grupės;
- *strategijos kontrolė* – numatyųjų rezultatų lyginimas su gautaisiais.

Apibendrinant galima pastebėti ir teigti, kad kiekviena įstaiga yra skirtinga, todėl ir strategijos valdymo principai bei formos priklauso nuo įstaigos pobūdžio. Tačiau, kad ir kokios įstaigos bebūtų skirtingos ir savitos, organizuojant strateginį valdymą svarbu įvertinti visas aplinkybes, veiksnius

bei pasirinkti tinkamiausią alternatyvą. Sodros strateginio valdymo esmę pensijų reformos įgyvendinime galima apibrėžti kaip valstybės įgyvendinamą funkciją, kur strateginis valdymas yra nuolatinis, atsinaujinantis procesas, kurio tikslas – laiku pritaikyti politinių, ekonominių, socialinių ir valdymo sričių plėtrą atsižvelgiant į šalies vidaus situacijos pokyčius. Todėl svarbiausias strateginio valdymo tikslas kuo efektyviau panaudoti regiono bei skyrius ekonominį, technologinį potencialą ir žmogiškuosius išteklius.

1.1.2. Viešasis valdymas

Pastaraisiais dešimtmečiais vis dažniau viešojo administravimo sąvoka yra keičiama viešuoju valdymu. Valdymas tapo labai svarbiu viešojo administravimo objektu ir pasak L. E. Lynn, C. Neinrich, C. J. Hill (red. Šaparnienė, Krupavičius, 2013), suprantamas kaip režimai, taisyklės, įstatymai, juridiniai sprendimai bei administracinės praktikos, kurios apriboja ir įgalina viešai remiamų tikslų, paslaugų įgyvendinimą. Tuo tarpu, H. G. Frederickson, B. Smith (red. Šaparnienė, Krupavičius, 2013) teigia, kad valdymo reikšmė yra susijusi su išoriniais ir tarpinstituciniais administracijos santykiais jų suverenumo nuosmukio, mažėjančių jurisdikcijos ribų bei bendros institucinės fragmentacijos kontekste. Šie autoriai valdymą interpretuoja kaip administracinės valstybės biurokратиškumo mažėjimą bei mažesnę jos hierarchiškumą, didesnę nepriklausomybę nuo centrinės valdžios įgaliojimų veikti, kai atskaitomybė už valdymą svarbiausiai yra veiklos vykdymas, o ne tik tikslų atitikimas tam tikrų įstatymų rėmams. D. F. Kettl (red. Šaparnienė, Krupavičius, 2013) turbūt aiškiausiai paaiškino „valdžios“ ir „valdymo“ skirtumą. Autorė teigia, kad valdžia apima viešųjų institucijų struktūrą bei funkcijas, kai valdymas yra būdas, kuris nusako, kaip valdžia atlieka savo darbą.

R. Rhodes (red. Šaparnienė, Krupavičius, 2013) įvardina net kelis valdymo taikymus viešajame administravime. Šie taikymo būdai – tai naujoji viešoji vadyba; geras valdymas, kaip efektyvumas, skaidrumas ir teisingumas; tarptautinė ir tarpjurisdikcinė tarpusavio priklausomybė; nevyriausybinių sociokibernetinės valdymo sistemos; naujoji politinė ekonomija, įskaitant valstybės, kaip regulatoriaus, stiprinimą, vietoj tiesioginių valstybės paslaugų teikimo; ir tinklų valdymas.

Pasak V. Tubutienės (red. Šaparnienė, Krupavičius, 2013) pastaruoju globalios ekonominės bei politinės konkurencijos, spartaus mokslo ir technologijų vystymosi laikotarpiu viešojo valdymo veiksmingumas pasireiškia per valdžios institucijų pastangas ir gebėjimus gerinti paslaugų kokybę, didinti jų prieinamumą visiems šalies gyventojams, įtraukti juos į sprendimų priėmimą. A. Raipos (2008) teigimu, vykstantys socialiniai pokyčiai (visuomenės susiskaidymas į socialinius sluoksnius, struktūrinių dalių skirtumai, globalizacijos procesai, transformacijos) socialinėje – ekonominėje erdvėje vykstantys paradoksai, konfliktai lemia šiuolaikinę viešojo administravimo raidą. Autorius

mano, kad svarbiausi socialiniai veiksniai, kurie veikia viešąjį valdymą: emigracija, gyventojų skaičiaus dinamika, technologinis socialinių procesų kontekstas ir žinoma, informacijos bei žinių gavimo galimybių gausėjimas.

Ch. Pollit, G. Bouchaert (2003) sukūrė viešojo valdymo reformos modelį, kurio pagrindą sudaro reformų jėgų bei varžančių elementų schema. Pagrindinės jėgos, kurios formuoja reformą – tai socio-ekonominės jėgos, politinė ir administracinė sistemos. Šių jėgų tarpusavio sąveika sudaro sąlygas atsirasti valdymo pokyčiams. Visas modelis remiasi elito dariniu. Tai reiškia, kad viešojo valdymo reformą formuoja politikai bei vyresnieji valstybės tarnautojai, dėl to reforma vykdoma iš „viršaus į apačią“.

Socio-ekonominės jėgos yra labiausiai susijusios su valstybės tarptautine padėtimi. Didžiulę įtaką valstybės vidaus politikai daro atsirandantys nauji valstybių tarpusavio bendradarbiavimo ryšiai, priklausymas tarptautinėms organizacijoms. Dažnai ši reformos jėga varžo valdžios elito jėgas. Ne ką mažiau svarbūs yra šalies socialiniai, demografiniai pokyčiai, kurie turi tiesioginę priklausomybę nuo šalies ekonominio išsivystymo (Patapas, Bakinaitė, 2011).

Politinė sistema yra priskiriama prie vidinių valstybės veiksmų. Viešasis sektorius tampa kur kas atviresnis naujovėms ir dėl šios priežasties palankiau žvelgiama į naujas valdymo idėjas. Kompetetingų ekspertų nuomonės įvairūs visuomenės judėjimai daro įtaką partijų lyderių formuojamoms programoms. Dažnai piliečių nuomonė nusako problemines sritis, tačiau tai nėra pagrindinė jėga, kuri skatina reformas (Patapas, Bakinaitė, 2011).

Kai reformos yra suformuotos, pastarosios patenka į administracinės sistemos lygmenį. Pirmas dalykas, su kuo susiduriama – tai reformų programų turinys. Dažniausiai jis būna daugiau retorinis, nes reformą formuluoja ne viena konkreti institucija. Tokiu būdu išryškėja turinio aiškumo bei tikslumo trūkumai. Pasitaiko atvejų, kai reformos gali prieštarauti viena kitai. Pasak A. Patapo, L. Bakinaitės (2011), kadangi reformos formuluotė dažnai yra negriežta, todėl kiekvienas jos įgyvendintojas gali tapti tarsi pastarosios šeimininku, gali pakreipti tokia linkme, kuri geriausiai atitinka susidariusias sąlygas. Reformos įgyvendinimo rezultatai gali skirtis nuo tų, kurie buvo planuojami. Dėl tokios priežasties įgyvendinta reforma gali suteikti reikalingos informacijos valdančiajam elitui, kokių veiksmų svarbu imtis, jog įgyvendinant suformuotą reformą būtų tiksliai pasiekti laukiami siekliai (Pollit, Bouchaert, 2003).

Apibendrinant galima akcentuoti, kad nėra vienos teisingiausios ir geriausios doktrinos viešojo valdymo reformai. Kiekvienos šalies reformos sprendimai yra neatsiejami ir priklauso nuo valdymo konteksto, vyraujančių problemų, esamų galimybių. Pensijų sistemos reformos įgyvendinimas taip pat yra neatsiejamas nuo mūsų valstybėje vyraujančių problemų, galimybių bei visuomenės vertybių.

1.1.3. Pokyčių valdymas

Pokyčių valdymas organizacijoje yra tapęs neišvengiama būtinybe, nes kaita pasaulyje yra tapusi kasdienybe. Svarbūs pokyčiai, kurie daro rimtą poveikį organizacijoms, vyksta tiek išsivysčiusiose tiek ir besivystančiose pasaulio visuomenėse. Pasak M. Išoraitės (2012), išorinės aplinkos spaudimas organizacijai jos keitimosi kryptimi nuolatos didėja bei pasireiškia tokiais požymiais, kaip: globalizacijos reiškiniai, žinių ekonomikos apraiškos, principinis naujų organizacinių struktūrų atsiradimas, darbo jėgos struktūros ir kokybės pokyčiai. Varomąją pokyčių jėga tampa įstatymai, normos, technologijų pakeitimai ir žinoma, permainos ekonomikoje.

Pokyčiai organizacijose vyksta nuolat, kiekvieną kartą įgaudami didesnę pagreitį. Nuolat vykstančius pokyčius skirtingais laikmečiais analizavo ir dabar analizuoja įvairūs autoriai. Todėl pokyčių valdymas organizacijose ir pokyčių samprata – tampa plačiomis sąvokomis, kurios apima daugelį sričių, tuo tarpu, skirtingi autoriai juos traktuoja įvairiai (Vaičekauskytė, 2012; Vanagas, 2007).

Mokslininkai L. C. Johanson (1987), G. Morgan (1986) (cit. Vanagas, 2007) pokyčius įvardina kaip organizacijos aplinkos ir vidaus pasikeitimus, vykstančius objektyviai ir visiškai nepriklausomai nuo organizacijos veiklos pobūdžio, rezultatų, valdymo. Jų neįmanoma pakeisti, pakreipti kita linkme ar kaip nors veikti. J. Clemmer (1995) (cit. Vanagas, 2007) taip pat teigia, kad pokyčius įmanoma ignoruoti, jiems priešintis, į juos reaguoti, jais pasinaudoti skirtingais tikslais, tačiau valdyti jų negalima, kaip negalima jų pakreipti norima linkme. Pasak J. Clemmer (cit. Vanagas, 2007), tai ar mes būsime pokyčių aukos, ar nugalėtojai, priklauso tik nuo mūsų pasirengimo reaguoti į juos ir patiems keistis, transformuotis.

Tuo tarpu, J. Greenberg, A. Baron (1997) pokyčius organizacijoje apibrėžia kaip planuotas bei neplanuotas organizacijos struktūros, technologijos ir žmonių transformacijas. Kita vertus, M. Fullan (1988) mano, kad apie pokyčius šiuolaikinėje visuomenėje pastaruoju laikotarpiu labai dažnai diskutuojama įvairiuose lygmenyse. Šis reiškinys nėra atsitiktinis diskursas – tai laikmečio diktuojama būtinybė, kurios negalima išvengti. Pokyčiai kiekvienoje organizacijoje yra natūralus ir nekoreguojamas reiškinys.

Pasak JH. Boyet, JT. Boyet (1998), kartais pokyčiai yra būtini ir vyksta prieš organizacijos narių valią, o kartais jais džiaugiamasi bei noriai siekiama. Pokyčiai organizacijai gali atnešti naudą, bet taip pat gali būti ir kenksmingi. Pokyčiai gali pakylėti organizaciją į naują lygmenį, taip pat nublokšti atgal. Pokyčiai gali būti geri, blogi, trivialūs ar reikšmingi (Cibulskis, 2006).

Lietuvos mokslininkai taip pat tiria bei analizuoja pokyčių valdymo procesus. P. Zakarevičius (2004) mano, kad jau praėjo tas laikmetis, kai pokyčiai buvo retas ir lėtas reiškinys mūsų visuomenėje. Ankščiau užtekdamo laiko apie juos pagalvoti, suvokti bei priimti adekvačius

sprendimus. Autorius taip pat pastebi, kad kai kurie pokyčių sampratos aspektai ir ypač jų turinys, dažnai suprantami skirtingai. Tai labai akivaizdu, nes pokyčiai – tai sudėtingas procesas, kuris gali apimti įvairias erdves, vykti skirtingu tempu, turėti skirtingas fazes (Zakarevičius, 2003).

Pasak D. Klimo, J. Ruževičiaus (2009), kadangi pokyčiai organizacijoje yra reakcija į išorinius bei vidinius pasikeitimus, į juos reaguoja visa tiekimo grandinė ir suinteresuotos šalys. Dėl šios priežasties, organizacija, siekdama tobulėjimo ir išlikimo, turi derinti veiklos tikslus su jos aplinka, o prireikus juos keisti. Tokius tikslus transformavus į konkrečius rodiklius ir priemones, jie tampa organizacijos naujos vidinės kultūros dalimi bei yra jaučiami visų organizacijos narių.

Išanalizavus įvairių autorių mintis apie pokyčius organizacijose, galima pastebėti dėsningumą, kad pokyčiai kartais būna planuoti, o dar dažniau – neplanuoti. Taigi, galima teigti, kad pokyčius įmanoma sugrupuoti į dvi dideles grupes: planuotus ir neplanuotus. Pasak R. Vanago (2007), planuoti pokyčiai skiriasi nuo kitų pokyčių savo svarba. Tokių pokyčių pagrindinis tikslas – tai parengti visą organizaciją arba pagrindinę jos dalį prisitaikyti prie didelių organizacijos tikslų ir krypčių pasikeitimų. Tiksliai ir nuosekliai planuotas pokytis apibrėžiamas kaip apgalvotas struktūrinių inovacijų, naujos politikos ar tikslo sukūrimas, įdiegimas arba kaip klimato ir stiliaus pokytis. Pastebima tendencija, kad lėtiems pokyčiams organizacijos nariai priešinasi mažiau. Tačiau greiti ir intensyvūs pasikeitimai labai dažnai sukelia didelį darbuotojų nepasitenkinimą ir pasipriešinimą. Kita vertus, organizacijos, siekdamos išlikti konkurencingoje kovoje teikti laiku ir kokybišką produkciją, paslaugas, privalo nuolatos įgyvendinti pokyčius savo viduje (Vanagas, 2007).

Baigiamajame darbe analizuojamas pokytis – tai pensijų sistemos reforma. Pastaroji reforma – tai planuotas, ne staigus ar netikėtas pokytis. Ši reforma buvo pradėta įgyvendinti jau nuo 2011 metų, kai visuose Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos skyriuose, taip pat ir Mažeikių skyriuje, buvo atlikti senatvės pensijų ir kompensacijų už ypatingas darbo sąlygas perskaičiavimas (Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus 2011 metų veiklos atskaita). Po metų (nuo 2012 m sausio 1 dienos) imta ilginti senatvės pensijos amžių (Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus 2012 metų veiklos atskaita). Tuo tarpu, nuo 2013 metų sausio 1 dienos buvo atliekamas kitoks pensijų apskaičiavimo būdas pirmą kartą į pensiją išeinantiems asmenims ir tiems, kurie dirbo po pensijos paskyrimo 1-erius metus ir daugiau bei pageidauja, kad pensija būtų paskirta iš naujo. Šiais metais didelis dėmesys buvo skirtas informacijos apie įstatymų pakeitimus, sklaidai (Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus 2013 metų veiklos atskaita). 2014 m gegužės 15 dieną priėmus LR Valstybinių socialinio draudimo senatvės ir netekto darbingumo Pensijų kompensavimo įstatymą, svarbus uždavinys buvo supažindinti gyventojus su kompensavimo tvarka. Buvo teikiama informaciją per žiniasklaidą, organizuojami gyventojų susitikimai. Antras svarbus uždavinys - supažindinti

gyventojus su Euro Lietuvoje įvedimu nuo 2015 m sausio 1 dienos. Susitikimu su gyventojais metu, pastarieji buvo supažindinti su Pensijų, kompensacijų skyrimu, apskaičiavimu, mokėjimu, įvedus eurą (Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus 2014 metų veiklos atskaita). Ši veiklų analizė įrodo, kad pensijų sistemos reforma – planuotas, nuosekliai vykdomas pokytis.

Apibendrinant, kaip įvairūs mokslininkai ir autoriai apibrėžia pokyčių sąvoką, galima teigti, kad pokytis – tai daugialypis fenomenas, kuris apima daugelį gyvenimo sričių. Tai procesas kai organizacija pereina iš vienos būsenos į kitą (kartais geresnę, kartais blogesnę). Paprastai organizacijoje pokyčiai vykdomi tam, kad vyktų tobulėjimas arba iš esmės pakeistų vienokius ar kitokius organizacijos elementus. Organizacijai pokyčiai reikalingi tam, kad ji išliktų konkurencinėje aplinkoje bei sugebėtų pasiekti užsibrėžtus tikslus.

1.2. Pensijų sistemos reformos teoriniai aspektai

Kiekviena šalis turi individualią, jai būdingą pensijų sistemą, kuri dažniausiai yra grindžiama visoms šalims bendrais principais. Tai lemia faktą, kad bet kurios šalies pensijų politika siekiama panašių tikslų, kai svarbiausias tikslas yra aprūpinti šalies piliečius pragyvenimo šaltiniu, sulaukus garbaus amžiaus – senatvės. Paskutinį dešimtmetį ES socialinės apsaugos sistemose susiklostė situacija, kai valstybių biudžetai dėl didėjančių išmokų socialinės apsaugos sektoriui turi rimtų deficito problemų (Bitinas, 2011)

2004 metais visos Europos Sąjungos šalys buvo pradėjusios vykdyti pensijų sistemų reformas. Reformuojant pensijų sistemą diegiama trijų pakopų pensijų sistema: pirma pakopa – valstybinė privaloma PAYG tipo. Antra pakopa – savarankiška ir vykdoma per kaupiamuosius pensijų fondus. Trečioji pakopa – savanoriška ir vykdoma individualių kaupimo sąskaitų principu (Bitinas, 2011).

Lietuvos Respublikoje, kaip ir kitose ES šalyse įgyvendinama trijų pakopų pensijų sistemos forma: 1) pirmoji pakopa – valstybinė pensija, senatvėje garantuojanti pragyvenimo minimumą; 2) antroji pakopa – privalomas kaupiamasis pensinis draudimas, kurio tikslas – teikti tik nuo sumokėtų įmokų priklausančias pensijas. Ši pakopa gali būti tiek valstybinė, tiek privati kaupiamoji; 3) trečioji pakopa – savanoriškas pensinis draudimas. Juo asmenys gali draustis savo noru bei kiekvienas pagal savo galimybes. Tokį draudimą vykdo privatūs pensijų fondai (Levišauskaitė, Malinauskas, 2006). Pensijų sistemos reformos priežastys buvo ekonominės problemos (didėjantis pensijų finansavimas, pokyčiai darbo rinkoje ir ekonomikos pagyvėjimas), demografiniai procesai bei didėjantis valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto deficitas. Pensijų sistemos pagrindiniai uždaviniai buvo: mokėti senatvės pensijas, užtikrinti reikiamą lankstumą besikeičiančios darbo rinkos sąlygomis, užtikrinti teisingą įmokų paskirstymą ir padidinti sistemos

skaidrumą (<https://www.mruni.eu>). Yra išskiriami pensijų sistemos reformos tikslai: pensinio amžiaus sulaukę žmonės gautų didesnes pajamas, finansiškai subalansuoti taupymą šalyje bei mažinti mokesčių vengimą (Lazutka, 2007).

Valstybėms susiduriant su finansų problemomis, pensijų išmokos yra smarkiai koreguojamos: keičiamas pensinis amžius, bazinio laikotarpio trukmė, pagal kurią skaičiuojamas pensijos dydis, indeksacijos taisyklė, taikomi apribojimai dirbantiems pensininkams (Azguridienė, 2010). N. Barra (2002) išskiria tokius pensijų sistemos reformų būdus: padidinti darbo našumą (skatinant ir plečiant darbo rinką), sumažinti vidutinės pensijos dydį (yra rizika, kad toks sprendimas gali padidinti skurdą ir bus politiškai rizikingas. Kita vertus, pensijų mažinimas neturi būti staigus), padidinti pensinį amžių (pensinio amžiaus didinimas susijęs ne tik su pensijų finansavimu, bet ir su būsimo gyvenimo trukmės ilgėjimu), sumažinti kitas (ne su pensijų sistema susijusias) valstybės išlaidas, įsteigti pensijų rezervo fondą (sutaupyti dabar, siekiant padengti ateities finansavimo trūkumą), įvesti lanksčią sistemą, kad į pensiją išeinantys asmenys būtų skatinami likti darbo rinkoje. Demografinės problemos einamųjų išmokų sistemoje turi būti sprendžiamos didinant darbuotojų darbo našumą, o kartu didinant ir vidutinį darbo užmokestį (Bitinas, 2011). A. Bitinas (2008) pateikia tokias reformų gaires: kovoti su demografiniais iššūkiais, vienodinti pensines teises ir skatinti teisę į pensiją, skatinti liberalų išėjimą į pensiją, diegti einamųjų išmokų sistemą, steigti rezervo fondus.

Daugelyje valstybių yra steigiami pensijų rezervo fondai. Pensijų rezervo fondas steigiamas ateities pensijų sistemos trūkumams padengti. Į pensijų rezervo fondus nukreipiama dalis valstybės biudžeto lėšų, kurios yra investuojamos (Bitinas, 2011). Ilgalaikis pensijų reformos tikslas yra pakeisti pensijų sistemą taip, kad sulaukę pensinio amžiaus žmonės gautų didesnes pajamas nei iki šiol, tačiau persikirstymas būtų ne padidintas, bet sumažintas, kad sistema taptų ilgalaikė gyvybinga ir apimtų visus gyventojus. Šis tikslas gali būti pasiektas keičiant pensijų sistemos finansavimo būdą ir pertvarkant valstybines socialinio draudimo pensijas. Pagrindinis reformos uždavinys buvo įvesti privalomąjį kaupimą pensijų fonduose, nedidinant pensijų draudimui skirtą tarifą, kitais žodžiais tariant, dalį dabartinio einamųjų įmokų sistemos socialinio draudimo tarifo perduodant kaupiamajam pensijų draudimui pensijų fonduose. Neatidėliotinas pensijų reformos uždavinys yra finansiškai subalansuoti socialinio draudimo pensijų sistemą taip, kad ji galėtų artimiausiais metais veikti be finansinio deficito. Neišsprendus šio uždavinio negalima pasiekti ir ilgalaikių pensijų reformos tikslų. Pensijų reforma siekiama paskatinti taupymą šalyje ir sumažinti mokesčių vengimą (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas "Dėl pensijų sistemos reformos koncepcijos", 2000).

Stiprėjant globalizacijai, liberalizacijai ir daugelio viešojo sektoriaus dalių privatizacijai, socialinės apsaugos, kaip valstybės priemonių visumos, apibrėžimai yra papildomi „privačiąja dalimi“ (Guogis, 2004). Kaupiamųjų fondų atsiradimas sustiprins kapitalo rinkos augimą bei

finansų infrastruktūros plėtrą. Įmokų bei mokesčių vengimas turėtų sumažėti dėl to, kad sumažės perskirstymas pensijų sistemoje ir didės paskatos joje dalyvauti. Visa tai paskatins šalies ekonominį augimą. Turi būti sukurta tokia pensijų sistema, kuri ne tik garantuotų jos ilgalaikį finansinį stabilumą bei gyvybingumą, bet ir Lietuvos gyventojų pritarimą. Kadangi pensijų reforma bus vykdoma ilgą laiką, turi būti pasiektas visų politinių jėgų konsensusas dėl reformos. Pasak A. Bitino (2011), reformuojant pensijų sistemas, daugelyje šalių diegiama trijų pakopų pensijų sistema, laikantis nuostatos, kad:

I pakopa – einamosios įmokomis ir/arba mokesčiais finansuojamos pensijos;

II pakopa – privalomojo kaupiamojo pensijų draudimo pensijos;

III pakopa – laisvanoriško kaupimo pensijos.

I pakopos pensija kiekvienam Lietuvos gyventojui užtikrintų minimalią apsaugą nuo skurdo bei kompensuotų dalį prarastų pajamų senatvės ir negalios atveju. Pajamų kompensavimo funkcija I pakopoje palaipsniui silpnėtų plėtojantis II pakopai. I pakopos pensijos dydis priklausytų nuo valstybės išgalių teikti paramą ir nuo visuomenės dalyvavimo solidarumu paremtoje sistemoje. II pakopa garantuotų aiškesnį ir didesnį nei dabar pajamų, prarastų dėl senatvės, kompensavimą. Mokant įmokas į kaupiamąsias sąskaitas, padidėtų gyventojų suinteresuotumas draustis. Ilgainiui šie gyventojai gautų didesnes pensijas. Plėtojantis sistemai kaupiamoji dalis turėtų užimti vis svaresnę dalį. Sukaupus abiejų pakopų derinimo patirtį reikėtų apsispręsti dėl tolesnio einamųjų įmokų dalies pertvarkymo ir likimo. III savanoriško kaupimo pakopa skirta tiems, kurie norėtų gauti papildomą apsaugą senatvėje virš pirmųjų dviejų pakopų teikiamo lygio. Tai galėtų būti papildomas pensijų kaupimas pensijų fonduose ir/arba pensijų draudimas draudimo įmonėse (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas "Dėl pensijų sistemos reformos koncepcijos", 2010).

2010 metais Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Pensijų sistemos reformos koncepciją ir pritarė pensijų sistemos reformos projekto „Pensijų reformos Baltoji knyga“ nuostatomis. Pensijų sistemos reformos koncepcijoje numatytas pagrindinis tikslas: pakeisti pensijų sistemą taip, kad sulaukę pensinio amžiaus žmonės gautų didesnes pajamas nei iki šiol. Tai reiškia, kad bus siekiama, jog ši sistema taptų gyvybinga ir apimtų visus gyventojus, kai sulaukę pensinio amžiaus žmonės gautų didesnes pajamas nei buvo iki šiol, tačiau perskirstymas būtų ne padidintas, bet sumažintas ir įvestas privalomasis kaupimas pensijų fonduose, nedidinant pensijų draudimui skirto įmokų tarifo (www.ebooks.mruni.eu).

Pensijų sistemos reformos „Baltojoje knygoje“ būsima pensijų sistemos reforma buvo sumodeliuota pagal keletą pagrindinių scenarijų. Koncepcijoje numatyta, kad pirmąją Lietuvos pensijų sistemos pakopą turi sudaryti valstybinio socialinio draudimo pensijos: senatvės, netekto darbingumo (invalidumo), našlių ir našlaičių. Numatyta, kad visos papildomos pensijų išmokos gali būti mokamos tik per antrąją arba trečiąją pensijų sistemos pakopas – šios išmokos turi būti

finansuojamos kaupiamuoju principu, privalomai ar savanoriškai mokamomis papildomomis įmokomis. Šios pakopos pagrindinis tikslas – tai kiekvienam Lietuvos gyventojui užtikrinti minimalią apsaugą nuo skurdo bei kompensuoti dalį prarastų pajamų senatvės ir negalios atveju (www.ec.europa.eu).

Pagrindinis valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos problemomis įvardintos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimas ir minimalaus aprūpinimo senatvėje garantavimas visiems gyventojams. Turint tikslą sumažinti socialinio draudimo fondo išlaidas, buvo siūloma apriboti pensijų mokėjimą dirbantiems pensininkams, nustatyti socialinio draudimo įmokomis apmokestinamojo darbo užmokesčio dalį ir socialinio draudimo įmokų tarifo proporcijos tarp darbdavio ir darbuotojo (darbdavių dalis turi mažėti). Numatyti, kad neturi būti naujai skiriamos valstybinės pensijos (<https://www.mruni.eu>). Socialinio draudimo pensijų dalinio privatizavimo tvarka Lietuvoje buvo nustatyta 2002 metais gruodžio 3 dieną. *Pensijų reformos įstatymu*, kuris įsigaliojo nuo 2003 metų sausio 1 dienos. Šalia socialinio draudimo pensijų sistemos, kuri pavadinta pirma pakopa ir dalies vietoj jos kuriama privačių pensijų sistema, vadinamoji antra pakopa, kuri finansuojama iš pirmos pakopos gaunamomis lėšomis. Pagal įstatymą yra numatyta ir trečia pensijų pakopa, kurioje dalyvauti gali kiekvienas asmuo, kuris įmokas pensijų fondui moka iš savo asmeninių šaltinių (Lazutka, 2008).

Patvirtinus *Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų pertvarkos gaires* bei *Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos pertvarkos gairių įgyvendinimo priemonių planą* buvo nustatyti prioritetiniai ir ilgojo laikotarpio darbai. Įgyvendinant pirmąjį pertvarkos etapą, pritarta senatvės pensijos amžiaus ilginimui iki 65 metų nuo 2012 metų. Įgyvendinant analizuoto plano prioritetinius darbus, parengti pensijų kaupimo sistemą tobulinančių įstatymų projektai, sudaryta darbo grupė socialinio draudimo pensijų skaičiavimo būdai išanalizuoti ir pasiūlyti. Siekiant užtikrinti, kad pasibaigus Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo taikymo laikui, nuo 2012 metų sausio 1 dienos valstybinių socialinio draudimo pensijų dydžiai būtų atstatyti į dydžius, buvusius iki šio įstatymo taikymo pradžios, 2012 metams patvirtintos 431 Eur dydžio einamųjų metų draudžiamosios pajamos. Numatyta parengti sumažintų valstybinių socialinio draudimo senatvės bei netekto darbingumo (invalidumo) pensijų, sumažėjusių dėl socialinių išmokų perskaičiavimo, mokėjimo laikinojo įstatymo nuostatų taikymo bei *Laikinojo įstatymo* taikymo dideliu mastu sumažintų valstybinių pensijų kompensavimo tvarka (www.socmin.lt).

Įgyvendinant *Socialinio draudimo ir pensijų sistemos pertvarkos gaires*, numatoma parengti pasiūlymus apsisprendimui dėl valstybinių socialinio draudimo pensijų skaičiavimo būdų (virtualių sąskaitų ar taškų), parengti pasiūlymus dėl valstybinių pensijų sistemos pertvarkos, optimizuoti Valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų tvarkymą, tiksliau reglamentuoti Valstybinio socialinio draudimo fondo ir valstybės biudžeto santykius, stiprinti Valstybinio socialinio draudimo fondo

tarybos, veikiančios trišaliu principu, nepriklausomumą atsakomybę (www.socmin.lt). Sodros pensijų sistemoje menkas ryšys tarp įmokų dydžio ir būsimos pensijos sąlygotas dviejų sistemos savybių: pirma, pagrindinė pensijos dalis, kuri nepriklauso nuo buvusios algos, o kartu ir nuo jos sumokamų įmokų dydžio. Antra, pensijų dydžio skaičiavimo lubos (pensijos dydžiui įtaką turi tik iki penkių vidutinių draudžiamųjų dydžio pajamos). Dėl tų dviejų savybių Sodros pensijų sistema yra gana smarkiai perskirstoma. Perskirstymą Sodros pensijų sistemoje galima sumažinti reformavus pensijų dydžio skaičiavimo formulę – diegti NDOC („virtualių sąskaitų“) arba „taškų“ sistemą. Tačiau visi galimi pensijų dydžio skaičiavimo modeliai yra iš principo vienodi tuo požiūriu, kad pensijos dydis priklauso nuo mokėtų įmokų arba algų dydžio ir tų įmokų mokėjimo arba dalyvavimo sistemoje trukmės (www.esparama.lt).

Mokslininkai taip pat pažymi, kad būtina tobulinti valstybinio socialinio draudimo sistemą, modernizuoti pensijų sistemą, pasiekti didesnio jos skaidrumo, išmokų pagrįstumo, finansinio stabilumo ir modernizuoti socialinių paslaugų teikimo sistemą, tobulinti jų finansavimo mechanizmą. Praktikoje naujosios viešosios vadybos elementai diegiami Lietuvos pensijų administravime: rengiami strateginiai planai pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintą strateginio planavimo metodiką, VSDFV įdiegtą rizikos valdymo sistema, klientai aptarnaujami „vieno langelio“ principu, diegiamos kokybės vadybos (pagal LST EN ISO 9001:2001 reikalavimus kuriais siekiama nustatyti procesus, procesų seką ir sąveiką, kriterijus procesams valdyti, užtikrinti išteklius ir informaciją, stebėti ir analizuoti procesus bei gerinti procesų rezultatyvumą) ir finansų valdymo sistemos bei plečiamas elektroninių paslaugų spektras (Bitinas, 2008).

1.3. Teoriniai socialinio draudimo pagrindai ir socialinio draudimo sistemos organizavimas Lietuvoje

1.3.1. Socialinės gerovės modeliai ir Lietuvos socialinės apsaugos tipas

Analizuojant socialinės apsaugos sistemas, dažniausiai minima mokslininkų R. Titmusso ir G. Esping – Anderseno gerovės valstybių trilogija. Teigiama, kad G. Esping – Anderseno mokslinis traktatas „*Trys gerovės kapitalizmo pasauliai*“ ir jame išskirtos trys socialinės apsaugos koncepcijos tapo klasikiniu socialinės apsaugos modeliu lyginamojoje teorinėje analizėje. Tuo tarpu, anglų sociologo R. Titmusso darbai davė pradžią tolesniam Vakarų Europos socialinės apsaugos sistemų nagrinėjimui ir jis laikomas socialinės politikos modeliavimo pradininku, kadangi nurodė XX a. antrosios pusės socialinės apsaugos raidos tendencijas (Bitinas, 2011).

Minėti mokslininkai išskiria tris socialinės apsaugos koncepcijas: liberaliąją, konservatyviąją, socialdemokratinę. Pasak A. Bitino (2011), liberalioji koncepcija reiškia, jog valstybė minimaliai dalyvauja socialinėje sferoje ir rūpinasi tik labiausiai socialiai pažeidžiamais asmenimis (valstybė

skiria tik minimalią paramą bei minimaliai kontroliuoja paramos skyrimą). Antroji – konservatyvioji koncepcija suprantama, kaip valstybės garantuojamų teisinių priemonių sistema, kai pastaroji reiškia, kad darbo rinkoje dalyvaujantys asmenys turi didžiausias socialines garantijas. Tokiose valstybėse socialinė politika remiasi privalomuoju socialiniu draudimu, garantuojamu teisės aktuose ir dėl šios priežasties asmenys neskatinami taupyti senatvei. Paskutinioji – socialdemokratinė koncepcija – tai valstybės dominavimas užtikrinant socialinę apsaugą. Valstybė prisiima atsakomybę už asmens socialinę gerovę mokėdama socialines išmokas ar vykdydama visiško užimtumo politiką. Pagrindinis ir svarbiausias šios koncepcijos elementas – kai socialinė gerovė laikoma piliečio teise, užtikrinant lygias galimybes (Bitinas, Tartilas, Litvaitienė, 2011; Bitinas, 2011).

Socialinės politikos modelius galima kvalifikuoti ne tik ekonomine, filosofine prasme, bet ir politologiniu aspektu. Valstybės vaidmens socialinės apsaugos sistemoje principai yra labai glaudžiai susiję su socialinės apsaugos modeliais. Pasak A. Guogio (2000) yra išskiriami trys socialinės apsaugos modeliai, kurie papildo ankščiau minėtas tris socialinės apsaugos koncepcijas:

- *Marginalinis* – kai remiasi principu teikti paramą tiems, kurių pajamos yra mažesnės už nustatytą ribą;
- *Universalusis* – kai remiasi principu teikti paramą visiems, paveiktiems socialinės rizikos, neatsižvelgiant į pajamas;
- *Korporatyvinis* – kai remiamasi principu teikti paramą tik tiems, kurie mokės socialinio draudimo įmokas.

Vyraujant marginaliniam socialinės apsaugos modeliui, valstybė pirmenybę teikia rinkai. Čia valstybė garantuoja tik minimalią paramą savo piliečiams bei stengiasi, kad pats individas, pasikliaudamas rinka, užtikrintų gerovę. Tokioje gerovės valstybėje individas skatinamas dalyvauti rinkoje ir tokiu būdu pasirūpinti pragyvenimo šaltiniu. Tokio tipo šalyse valstybė stengiasi tik sušvelninti skurdo, nedarbo, nelygybės problemas, skiriant nedideles išmokas. Dėl šios priežasties, tokiose šalyse kaip JAV, Kanadoje, Didžiojoje Britanijoje valstybinių pensijų skaičius yra mažesnis, lyginant su Skandinavijos valstybėmis (Guogis, 2000).

Kai šalyje remiamasi universaliu socialinės apsaugos modeliu, pirmenybę teikiama valstybei. Būtent valstybė čia prisiima didžiausią atsakomybę, kad kiekvienam valstybės piliečiui būtų užtikrinta materialinė gerovė, būtų palaikoma visiško užimtumo politika, suteikiama darbo vieta ir darbo užmokestis kiekvienam piliečiui. Tokio tipo šalyse visos pašalpos mokamos valstybės ir negana to, kiekvienas pilietis turi vienodas teises gauti gerovės valstybės teikiamas paslaugas, neatsižvelgiant į jo lytį, rasę, šeimyninę padėtį. Tokia valstybė deda didžiules pastangas, kad būtų pašalintos skurdo, nedarbo, nelygybės problemos ar kad jos neatsirastų (Guogis, Bernotas, Ūselis, 2000).

Pasak A. Guogio (2000), šalyse, kuriose vadovaujamosi korporatyviniu socialinės apsaugos modeliu, įsipareigojimas apsaugoti šeimą remiasi tradicijomis. Socialinės paslaugos teikiamos tik tada, kai šeima nebepajėgia išspręsti iškilusių gerovės problemų. Tokios valstybės stengiasi išlaikyti klasikinę nepriklausomybę ir statusą per socialinio draudimo schemų įvairovę (skirtingų klasių ir nevienodą statusą turinčios šeimos įgyja teisę gauti skirtingas socialines išmokas bei paslaugas).

Įvairiose valstybėse egzistuoja nevienodas požiūris į socialinę apsaugą, skirtingi socialinės gerovės modeliai. Svarbu pastebėti, kad gyvenime idealūs socialinės apsaugos tipai, modeliai neegzistuoja, tačiau pagal minėtas savybes šalys yra grupuojamos į skirtingus gerovės valstybės tipus (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Socialinės gerovės modeliai

	I modelis	II modelis	III modelis
<i>Koncepcija</i>	Liberalus, likutinis (marginalinis)	Korporatyvus, pramonės pasiekimų	Socialdemokratinis, institucinis perskirstomasis -
<i>Politinė ideologija</i>	KONSERVATYVI	LIBERALI	SOCIALISTINĖ
<i>Analitinė ideologija</i>	Partenalistinė	Korporatyvi	Valstybinė
<i>Svarbiausi veikėjai</i>	Šeima, privatus draudimas	Darbdaviai	Valstybė
<i>Apimtis</i>	Marginalijos	Samplaika	Universali
<i>Turintys teisę</i>	Lėšų testavimas	Darbas	Pilietybė
<i>Finansinė atsakomybė</i>	Valstybės	Darbdavių ir valstybės	Valstybės
<i>Kompensacijos lygis</i>	Žemas	Skirtingas	Aukštas
<i>Santykis darbo rinkoje</i>	Pagal darbą	Dirbančiųjų ir nedirbančiųjų	Dekomodifikacija
<i>Tikslas</i>	Skurdo lygybė, taikymas	Pajamų praradimas, pajamų išlaikymas	Pajamų perskirstymas
<i>Šalis</i>	JAV	VOKIETIJA	ŠVEDIJA

Šaltinis: (Guogis, Bernotas, Ūselis, 2000)

Liberalusis (likutinis) modelis, egzistuojantis JAV ir Japonijoje, pripažįsta rinkos stichiją. Amerikos ir Japonijos valstybės atlieka labai nereikšmingą vaidmenį skirstant gėrybes. Žmogus turi rūpintis savo gerove savarankiškai, o valdžia jam gali padėti tik išskirtiniais atvejais. JAV socialinės programos buvo ir yra taikomos tik senyvo amžiaus žmonėms, fiziškai ir psichiškai pažeistiems asmenims. Čia vyrauja klasikinis liberalizmas, kai pasikliaujama rinkos savireguliacija bei ypač pabrėžiamas individualizmas. JAV yra tipiška marginalinio modelio valstybė (Guogis, Bernotas, Ūselis, 2000).

Tuo tarpu, Skandinavijos šalyse institucinio – perskirstomojo modelio tipą ilgą laiką kūrė socialdemokratai, kurie individo laisvę sieja su plačiomis valstybės bei jos institucijų vykdomomis programomis. Tokiu atveju visas socialinis kolektyvas prisiima atsakomybę už kiekvieno individo gerovę. Instituciniame modelyje socialinės piliečių teisės įgyja tokią pačią svarbią reikšmę kaip ir privačios nuosavybės bei politinės demokratijos teisės (Guogis, 2000).

Vokietijos kancleris Bismarkas dar XIX a. pabaigoje pradėjo formuoti tokią socialinės apsaugos sistemą, kurioje aiškiai dominuoja socialinis draudimas. Pagal Bismarko sistemą socialinis draudimas skirtas tik dirbantiems ir būtent – samdomiems darbuotojams. Ši sistema apima išmokas, kurių dydis priklauso nuo darbo stažo, pajamų dydžio, gauto iki socialinės rizikos atsiradimo. Socialinio draudimo schemas yra finansuojamos iš darbuotojų ir darbdavių įmokų (Guogis, 2000).

R. Lazutka (2007) nurodo, kad be liberalaus, konservatyvaus ir socialdemokratinio socialinės gerovės valstybių modelių yra ir dar vienas – katalikiškasis modelis. Šis socialinis gerovės valstybės modelis remiasi krikščioniškuoju socialiniu mokymu, pagal kurį artimiausia institucija turi suteikti paramą vargstančiam. Katalikiškasis modelis vyrauja Pietų Europoje, nes ten stipresnės katalikybės tradicijos. Šiose šalyse socialinės išlaidos mažesnės, bet labiau pabrėžiama šeima ir privati labdara. Tokį modelį taip pat taiko Lotynų Amerikos šalys.

Išanalizavus įvairius socialinės apsaugos modelius gerovės valstybėse, kyla klausimas, koks modelis buvo ir yra taikomas Lietuvoje socialinių išmokų reformų metu? Siekiant atsakyti į šį klausimą būtina pažvelgti į pagrindinius socialinę apsaugą reglamentuojančius įstatymus ir institucinius pokyčius.

Naujoji socialinės apsaugos sistema buvo projektuojama remiantis išmokų, susijusių su darbo rinka, principu, pavyzdžiui:

- pensijos dydis priklauso nuo buvusio darbo užmokesčio ir darbo stažo;
- ligos pašalpa susijusi su uždarbiu;

Negatyvinis pajamų mokestis taikomas socialinės pašalpos skaičiavimo atveju. Tai reiškia, kad bendros asmeninės pajamos, kurias sudaro darbo užmokestis ir socialinė pašalpa, visada yra didesnės tiems, kurie gauna didesnę darbo užmokestį (Guogis, 2000).

Socialinio draudimo fondas finansuojamas įmokomis, apskaičiuojamomis nuo darbo užmokesčio. Vaiko priežiūros pašalpa yra didesnė apdraustųjų moterų negu neapdraustųjų moterų, studentų atveju.

Socialinio draudimo fondo, atskirto nuo valstybės biudžeto, įsteigimas patvirtina tą faktą, kad socialinė apsauga remiasi darbo rinka. Socialinės apsaugos programos, kurios grindžiamos samdomuoju darbu, paprastai turi autonominę administracinę struktūrą.

Savarankiškai dirbančių asmenų, gaunančių mažas pajamas, pašalinimas iš socialinio draudimo sistemos (ši nuostata galiojo iki 1995 metų) taip pat rodė tam tikro socialinės politikos modelio pasirinkimą. Asmenys, kurie gauna mažas pajamas ir yra ekonomiškai aktyvūs, nebuvo įtraukiami į privalomai draudžiamų asmenų sąrašą. Taip kova prieš skurdą buvo palikta socialinės paramos programoms. Tai yra tipinis korporatyvinio modelio bruožas (Guogis, 2000).

Taigi, galima teigti, kad Lietuvoje buvo pasirinktas korporatyvinis modelis. Šis modelis buvo pasirinktas ne dėl siekimo pakartoti Bismarko principą ar dėl darbo rinkos partnerių įtakos, tačiau

veikia dėl siekimo padidinti stimulus dalyvauti darbo rinkoje. Iš dalies tai nulėmė ir siekimas pasitraukti nuo lygiavos, kuri vyravo sovietinės santvarkos metu, ir pereiti prie rinkos nuopelnais grįstos socialinės apsaugos sistemos. Nespėjus Lietuvoje sustiprėti bismarkinio tipo struktūroms bei neįrodžius jų ne gyvybingumo, buvo pradėta siekti korporatyvinį modelį pakeisti marginalinio tipo struktūromis. Toks siekis reiškiasi tuo, kad valstybinė socialinio draudimo sistema – „Sodra“ – po truputi keičiama privačiu draudimu (Guogis, 2000; Guogis, Bernotas, Ūselis, 2000).

Apibendrinant galima teigti, kad atkūrus Lietuvos nepriklausomybę šalyje socialinės apsaugos politika buvo orientuota į institucinį socialinio draudimo ir socialinės paramos sričių atskyrimą, prioriteto suteikimą draudimo principams, išlaikantiems paskatas dirbti, minimalaus pragyvenimo lygio užtikrinimą ir socialinių išmokų pritaikymą prie infliacijos. Lietuvoje šiuo metu vyrauja korporatyvinis socialinės apsaugos modelis, kuris remiasi principu teikti paramą tik tiems, kurie moka socialinio draudimo įmokas.

1.3.2. Valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos raida

Pensinio aprūpinimo sistemos formavosi ilgą istorinį laikotarpį ir skirtingose šalyse buvo veikiamos įvairių ekonominių, politinių bei kultūrinių sąlygų (Gudaitis, 2009). Modernios socialinio draudimo sistemos kūrimas Lietuvoje prasidėjo Lietuvos Respublikai atkūrus nepriklausomybę. To laikmečio valstybei reikėjo naujai sukurti socialinio draudimo sistemą, pirmiausiai orientuotą į apsaugą nuo nelaimingų atsitikimų darbe, sveikatos apsaugą, ir tik vėliau nustatyti universalios pensijų sistemos modelį. Lietuvos socialinio draudimo plėtra buvo vykdoma pagal sovietinį modelį, kai pastarojo pagrindinis bruožas – visiškas valstybės dominavimas nustatant socialinio draudimo principus ir eliminuojant pačių individų galimybę kurti socialinę gerovę. Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvos socialinio draudimo sistemos plėtros tendencijos glaudžiai susisiejo su Lietuvos naryste Europos Sąjungoje, ekonomiais reiškiniais bei visuomenės senėjimo procesu (Bitinas, Tartilas, Litvaitienė, 2011).

Pensijų sistema tarpukario Lietuvoje nebuvo universali. Individualaus pobūdžio įstatymais buvo skiriamos personalinės pensijos. 1921 m. birželio mėn. 15 d. priimtas pensijos nustatymo įstatymas, pagal kurį laikraščio „Aushros“ įkūrėjui daktarui Jonui Basanavičiui už neužmirštamus lietuvių tautos atgimimo metu įgytus nuopelnus nustatoma iš Švietimo ministerijos kreditų po 2000 auksinių pensijos iki gyvos galvos. 1925 metais prezidento A. Stulginskio pasirašytu aktu pensijos paskirtos didelei grupei lietuviškosios spaudos darbininkų. Tuo tarpu knygnešiams pensijos pradėtos skirti nuo 1928 metų sausio mėn. 1 d. iki gyvos galvos. Pensijos dydis siekė nuo 50 iki 150 litų (prieiga per internetą: <http://www.spaudos.lt>). Taip pat specialiais teisės aktais tokios pensijos indeksuotos, vėliau susietos su valstybės tarnautojo kategorijomis. Pradėtos skirti pensijos nusipelnusiems asmenims. Buvo išleistas *Karių pensijų įstatymas*, kuriuo nustatytas pensijos dydis buvo paskutinė

tarnybinio mėnesio pagrindinė alga. Pensinis draudimas pradėtas taikyti ir valstybės tarnautojams (Gudaitis, 2009).

Pasak Gudaičio (2009), tarybiniais laikais iki 1990 metų Lietuvoje egzistavusioje socialinės valstybės santvarkoje pensijos buvo visiškai garantuojamos valstybės. Bedarbystės iš esmės nebuvo, nes valstybė darbą garantavo visiems darbingiems žmonėms. Socialinių išmokų dydis priklausė nuo atlyginimo, kuris buvo diferencijuojamas pagal pramonės šakas. Tarybinei pensijų sistemai buvo būdingas didelis pensijų paskirstymas iš didesnes pajamas turinčių gyventojų mažiau pasiturintiems, o pensijų dydžio diferenciacija buvo nedidelė: minimali pensija sudarė 30 proc. vidutinio darbo užmokesčio, maksimali pensija sudarė 55 proc. vidutinio darbo užmokesčio.

Valstybinis socialinis draudimas buvo taikomas visiems darbininkams ir tarnautojams, nepriklausė nuo darbo trukmės bei apmokėjimo formų. Socialinis draudimas buvo vykdomas tik valstybės lėšomis, įmokas mokėjo įmonės ir organizacijos. Tuo tarpu patys darbuotojai įnašo iš savo atlyginimo nemokėdavo. Socialinio draudimo funkcijas vykdė profesinės sąjungos. Taip pat nebuvo atskiro valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto. Pensijų sistema veikė pagal 1956 m. Tarybų Sąjungos pensijų įstatymą. Teisė į pensiją buvo siejama su buvusiu darbo užmokesčiu (Gudaitis, 2009; Bitinas, Tartilas, Litvaitienė, 2011).

Po 1990 metų pradėta remtis Bismarko tradicija, kuri išliko iki šių dienų: išmokos priklauso nuo buvusio atlyginimo, darbo stažo, o socialinio draudimo fondas finansuojamas socialinio draudimo įmokomis, socialinės apsaugos sistema remiasi darbo rinka, mažiausiais pajamas gaunantiems asmenims mokamos socialinės paramos išmokos. Vyriausioji valstybinio socialinio draudimo valdyba ir teritoriniai skyriai pradėjo registruoti draudėjus, rinkti įmokas, organizuoti ir kontroliuoti išmokų operacijas, vykdyti atskirą valstybinio socialinio draudimo biudžetą (Bitinas, Tartilas, Litvaitienė, 2011). 1991 metais įsigaliojo *Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas*, kuris nustatė valstybinio socialinio draudimo santykių pagrindus: valstybinio socialinio draudimo rūšis, valstybiniu socialiniu draudimu draudžiamų asmenų kategorijas, valstybinio socialinio draudimo valdymo sistemos principus bei struktūrą, jos subjektų teises, pareigas ir atsakomybes (Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 1991).

Praėjus keleriems metams nuo *Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo* priėmimo, 1994 - 1995 metais įvyko pensijų reforma. Nuo 1995 metų sausio mėn. 1 d. įsigaliojo *Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas*. Svarbiausia šio įstatymo mintis, kad pensiją sudaro vieno dydžio bazinė pensija bei papildoma dalis, kuri priklauso nuo pensininko ankstesnio darbo užmokesčio ir stažo. Ši nauja sistema buvo kuriama ateičiai ir skiriama tiems pensinio amžiaus žmonėms, kurie į pensiją išeis po 1995 metų sausio 1 dienos. Tačiau Seimas priėmė sprendimą, remiantis minėtu įstatymu, ir pensijos buvo perskaičiuotos visiems pensininkams, pritaikant pensijos nemažinimo taisyklę. Kai įsigaliojo naujasis pensijų įstatymas, pradėjo veikti

pensijų indeksavimo mechanizmas (pensijos didinamos didinant bazinę pensiją ir draudžiamąsias pajamas. 1995 metais bazinė pensija buvo padidinta 3, o draudžiamosios pajamos 4 kartus (Rukaitė, 2011).

1995 metais Seimo sprendimu buvo dar kartą perskaičiuotos pensijos. Tą kartą buvo atsižvelgiama į palankiausią uždarbį. Dar po metų (1996 m.) buvo įteisintas sveikatos draudimo vykdymas per ligonių kasas, kai įstatymo esme tapo – kompensacijos dėl laikino nedarbingumo, sveikatos priežiūros paslaugų kaštai, apmokami iš ligonių kasų, bet ne iš valstybės ar savivaldybių biudžetų. Sveikatos reforma prasidėjo 1997 metais, kai ligonių kasoms perėjo Sveikatos draudimo funkcijos iš „Sodros“. Tuo metu buvo įkurtas Sveikatos draudimo fondas. Taip pat suteikta galimybė gauti našlio pensiją mirus sutuoktiniui (Guogis, 2000).

1999 metais priimtas dar vienas svarbus dokumentas – Pensijų fondų įstatymas, dėl kurio atsirado galimybės steigti pensijų fondus ir jiems veikti. Buvo viliamasi, kad privatūs pensijų fondai papildys esamą socialinio draudimo pensijų sistemą bei sudarys palankesnes sąlygas gyventojams pasirūpinti savo ateitimi. Tuo tarpu 2000 metais buvo įteisinta dar viena nauja draudimo rūšis – nelaimingų atsitikimų darbe bei profesinių ligų draudimas (Guogis, 2000).

Nuo 2003 metų buvo pradėta pensijų sistemos reforma. Nuo 2004 metų sausio 1 dienos žmonės dalį įmokų „Sodrai“ gali savarankiškai nukreipti pensijoms kaupti. 2007 metais buvo priimtas LR ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, kuris lėmė VSDF išlaidų padidėjimą. Kita vertus, tais metais stebimas ir padidėjęs gimstamumo koeficientas. 2009 metais priimtas naujas LR ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo pakeitimas, kuris sugriežtino pašalpų mokėjimo sąlygas (Guogis, 2000).

Apibendrinant galima teigti, kad socialinio draudimo sistema, pensijų skyrimo tvarka, skyrimo kriterijai, pensijų dydis vadovaujant skirtingiems asmenims, vyraujant skirtingoms ideologijoms nuolat keitėsi. Tai reiškia, kad socialinė sistema buvo reformuojama, tobulinama.

1.3.3. Administraciniai ir finansiniai socialinio draudimo pensijų sistemos aspektai

Didelę įtaką konstruojant dabartines pensijų sistemas turi naujos viešojo administravimo tendencijos. Tradicinė viešojo administravimo teorija remiasi M. Weberio biokratijos teorija: valdžios paslaugas turi teikti pačios valdžios įstaigos ar specialiai tam tikslui įkurtos kontroliuojamos įstaigos, viešojo administravimo paslaugas turi teikti menką asmens veikimo laisvę turintys administratoriai, veikia hierarchinės valdymo struktūros, nepageidaujama piliečių įtaka veiklai, funkcijos griežtai reglamentuotos, mažas lankstumas, įstaiga valdoma pagal iš anksto nustatytus dokumentus, vadyba grindžiama taisyklėmis, aiškiai nustatytos veiklos kryptys. Šis administravimo modelis neleidžia numatyti, kaip turi efektyviau dirbti viešasis sektorius. Esminėmis viešojo administravimo plėtros kryptimis, kurios veikia ir pensijų sistemas, laikomas ir

efektyvumo siekimas, viešųjų institucijų santykis su demokratinėmis vertybėmis bei tradicijomis ir modernizavimo tendencijos viešame sektoriuje (Bitinas, 2011).

Naujosios viešosios vadybos atsiradimas pensijų sistemoje susijęs su visuomenės santvarkos kaita, ekonomikos globalizacija ir vertybių skalės svyravimais, mažėjančiomis valstybės įplaukomis ir didėjančiomis išlaidomis, sustiprėjusiu visuomenės nepasitenkinimu valstybės valdymu. Socialinės apsaugos institucijų strateginių tikslų įgyvendinimas yra susijęs su norminiu teisės aktų taikymu bei joms deleguotų funkcijų vykdymu, todėl tai turi būti įvertinama diegiant naujosios viešosios vadybos principus (Bitinas, 2011).

Pasak R. Lazutkos (2001), socialinės apsaugos administravimas yra viešojo administravimo dalis ir dėl šios priežasties galima daryti prielaidą, kad tai yra viešojo paslaugų teikimo institucinis sutvarkymas. Tačiau socialinės apsaugos ypatybės lemia socialinio draudimo taikymas, kurio ypatybės - tai finansavimas įmokomis, išmokų bei įmokų rūšys – suteikia šiam administravimui tam tikrų specifinių bruožų. Pirmiausiai, tai yra susiję su įmokų mokėtojų – darbdavių ir darbuotojų atstovų tiesioginiu įtraukimu į administravimą ir tų mokėtojų registravimu, identifikavimu, ilgalaikių įrašų apie apdraustuosius, įmokų saugojimu, kuris būtinas vėliau, skiriant ir peržiūrint jau paskirtas išmokas. Todėl specifiniai bruožai būdingi tiek socialinio draudimo srityje veikiančioms institucijoms, tiek administracinėms procedūroms (Lazutka, 2001).

Socialinės apsaugos administravimas (vykdymas ir sprendimų priėmimas) gali būti atliekamas vyriausybės lygiu ar gali būti pervestas vietinės valdžios ir valdymo institucijoms, piliečių renkamos komandoms arba socialiniams partneriams (Bitinas, Tartalas, Litvaitienė, 2011). Vykstant viešojo sektoriaus reformoms, vis labiau įsigalint naujosios viešosios valdybos nuostatomis, galima pastebėti dvi „gerovės valstybės“ reformų kryptis. Viena jų yra siejama su privatizavimo procesu, kita – su decentralizavimu (Smalsys, 2005). Tam, kad būtų skiriamos išmokos turintiems jas gauti asmenims, būtina užtikrinti socialinės apsaugos valdymą. Socialinės apsaugos sistema valdymo pobūdžiu yra ir centralizuota, ir decentralizuota.

Centralizuotoje organizacijoje visą sistemą valdo viena institucija. Tuo tarpu privačių draudimo schemų administravimas idealiu atveju siejamas su decentralizavimo principu. Decentralizuotoje organizacijoje kiekvienas organizacijos narys turi teisę priimti sprendimus ir yra autonominis vienetas (Guogis, 2000).

Padalinimas tarp centralizuotos ir decentralizuotos sistemų gali būti atliktas atsižvelgiant į socialinę riziką. Jei apibrėžiami įvairių socialinių rizikų skirtumai, kaip kad yra kontinentinėje Europoje – tai administravimas gali būti decentralizuotas į atskiras šakas pagal apimamų rizikų rūšis. Realiame gyvenime nėra idealių tipų, o draudimo schemas yra įvairių tipų mišinys (Guogis, 2000). A. Raipos (2007) teigimu, centrinės valdžios įgaliojimų pervedimas regionams ne visada užtikrina funkcijas ir sukurti įvairaus lygmens institucijas regionuose bei perduoti įvairių rūšių

valdymo ir administravimo funkcijas. Decentralizuotoje valstybinėje administracinėje sistemoje atsiranda galimybės laisviau interpretuoti valstybės politikos įgyvendinimų projektų ir programų administravimą (Bitinas, Tartilas, Litvaitienė, 2011).

Centralizacijos laipsnis gali priklausyti ir nuo nuosavybės formos: ar išmokas teikia valstybė, ar privačios institucijos. Pagrindinius sprendimus dėl valstybinių išmokų priima politikai, o privačių išmokų ateitis dažniausiai priklauso nuo rinkos. Kolektyvinėmis draudimo schemomis yra derinama daugiau skirtingų interesų: jos kuriamos remiantis valstybės, rinkos ir socialinių partnerių priimtais sprendimais. Draudimo institucijas gali kontroliuoti ministerija ar vyriausybės departamentas. Labiausiai paplitęs tokios priežiūros organas – trišalė taryba, į kurią įeina apdraustųjų bei darbdavių ir vyriausybės atstovai (Guogis, 2000).

Valstybinio socialinio draudimo išmokos gali būti finansuojamos dviem būdais: einamųjų (PAYG) ir kaupimo. Einamųjų mokėjimų sistemoje esami dirbantieji socialinio draudimo įmokų forma moka išmokas esamiems pensininkams ir pašalpių gavėjams. Tokioje schemoje kiekvienų metų išlaidos pensijoms yra padengiamos iš tų pačių metų pajamų. Šie tiesioginiai pervedimai gali būti atlikti per specialias įmokas ar mokesčius arba per bendrą apmokėjimą. Pastarasis metodas, kai pensijų pajamos yra įprasto apmokėjimo dalis, vadinamas apmokestinimo principu. Einamųjų mokėjimų metodas yra valstybės socialinės apsaugos sistemos išskirtinis bruožas (Guogis, 2000).

Grynoje fondų sistemoje neįmanoma užtikrinti, kad vienais metais išmokamos pensijos būtų dengiamos iš tais pačiais metais surinktų įmokų. Surinktos įmokos kaupiamos fonde, vadinamu įmokų rezervų fondu. Iš jo visada turi būti pasirengta apmokėti pensinius įsipareigojimus. Todėl metinės įmokos yra kaupiamos tokiu būdu, kad galėtų patenkinti įsipareigojimus kiekvienam apdraustajam asmeniui, sulaukusiam pensinio amžiaus. Tokio modelio privaloma pensijų schema turėtų būti finansiškai nepriklausoma nuo bendro (šalies) biudžeto (Bitinas, Tartilas, Litvaitienė, 2011).

Išanalizuoti du finansavimo mechanizmai pasižymi skirtingais poveikiais. Einamųjų išmokų sistema perskirsto dirbančiųjų pajamas ir vartojimą pensininkams. Taip dirbanti karta mokesčiais ir socialinio draudimo įmokomis taupo vieną dalį savo pajamų. Galima teigti, kad einamųjų mokėjimų sistema reiškia socialinę sutartį tarp kartų, o jos tarpininkas yra valstybė (tai yra įstatymai). Teisės, nustatytos įstatymu bei suderintos su valstybės galia imti mokesčius, į pensijas yra politinio atsargumo subjektas (Guogis, 2000).

Priešingai, kaupimo sistema išdėsto pajamas per visą asmens gyvenimą: asmuo taupo savo aktyvios karjeros metu ir sukauptą kapitalą naudoja išėjęs į pensiją. Kaupimo sistema remiasi individualizuotu ryšiu tarp ankstesnių įmokų ir šiandieninių išmokų. Privatus kontraktas suteikia asmeniui teisę į išmoką, kuri priklauso nuo ankstesnių įmokų, o ne pagal įstatymus. Minėtos

sistemos garantuojamos teisės į pensijas nepriklauso nuo valstybės apmokestinimo galios ir nėra susijusios su politiniu atsargumu, kaip numatoma pagal einamųjų išmokų sistemą (Guogis, 2000).

Pagrindiniai išmokų finansavimo einamųjų mokėjimų bei kaupimo būdų privalumai bei trūkumai nurodomi 3 lentelėje.

3 lentelė

Išmokų finansavimo būdų privalumai ir trūkumai

	EINAMŪJŲ MOKĖJIMŲ (IŠMOKŲ) PRINCIPAI	KAUPIAMASIS IŠMOKŲ PRINCIPAS
PRIVALUMAI	Greitas sistemos įkūrimas; Išmokų apsauga nuo infliacijos; Auganti ekonomikai didinama išmokos; Sistema paprasta, suprantama jos dalyviams; Sistema susijusi su maža rizika; Mažos administravimo sąnaudos; Skatinamas kartų solidarumas.	Sistema nėra labai jautri demografiniams pokyčiams; Sėkmingai investuojant yra tikimybė gauti didesnę pensiją.
TRŪKUMAI	Sistema jautri demografiniams pokyčiams.	Ilgas sistemos brandos laikotarpis iki realios funkcionavimo pradžios; Problemų kelia apsauga nuo infliacijos; Auganti ekonomika nedidina realios pensijų vertės; Sistema sunkiau suprantama jos dalyviams; Egzistuoja investavimo krizės administravimo sąnaudos.

Šaltinis: Sudaryta autorės pagal A. Bitiną, J. Tartilą, J. Litvaitienę, 2011.

Valstybė savo ruožtu privalo išsaugoti einamųjų išmokų sistemą, kuri nėra tiesiogiai priklausoma nuo infliacijos, jos administravimas yra pigesnis, o pensijos savo ruožtu, gali būti bet kuriuo metu indeksuojamos. Tokia sistema užtikrina asmenims tam tikras socialines garantijas. Kaupiamųjų pensijų sistema turi psichologinio pobūdžio pranašumą, nes asmuo galvoja, kad jis taupo, tačiau infliacija ir investicinė rizika veikia kaupiamųjų pensijų sistemą. Dalyvavimas kaupiamosiose pensijų sistemoje turi būti skatinamas mokestinėmis lengvatomis (Bitinas, Tartilas, Litvaitienė, 2011).

Apibendrinant galima teigti, kad tiek einamųjų išmokų, tiek kaupiamųjų išmokų sistemų funkcionavimui turi įtakos politiniai sprendimai. Šios sistemos tiesiogiai priklauso nuo demografinių ir makroekonominių veiksnių. Šiame skyriuje pateiktos analizės pagrindu galima teigti, kad socialinė politika yra kiekvienos valstybės saugumo bei stabilumo garantas. Socialinė politika siejasi su tokiais veiksniais, kaip gyvenimo lygis ir kokybė, užimtumas, gyventojų pajamos, pensijų sąlygos, socialinis draudimas, socialinė sanglauda, socialinis dialogas, socialinė apsauga.

1.3.4. Pastarojo laikmečio pensijų sistemos reformų patirtis Europos Sąjungos šalyse

Europos Sąjungos šalyse, į kurias pastaruoju laikmečiu dažniausiai emigruoja Lietuvos gyventojai: Ispanijoje, Švedijoje, Didžiojoje Britanijoje, taip pat vyksta nuolatinis Valstybinio socialinio draudimo procesas – senatvės pensijų reformos.

Ispanija.

Pasak A. Bitino (2011), 2001 metais Ispanijos vyriausybė kartu su socialiniais partneriais susitarė bei pasirašė socialinės apsaugos reformos aktą. Šio akto nuostatos numatė pensijų sistemos reformą, kai papildomą privalomosios pensijos dalį valstybė finansuos mokesčių pagrindu, tačiau neilgiau nei 12 metų. Taip pat buvo numatyta, kad sukauptų pensijų rezervo fondo aktyvų panaudojimo tikslas – didinti pensijų išmokas bei užtikrinti, kad socialinio draudimo įmokos nedidėtų. Pensijų sistemos reformos akte taip pat numatoma pagerinti išėjimo į išankstinę pensiją sąlygas, skatinti vyresniojo amžiaus asmenis tęsti profesinę veiklą (numatant, kad vyresnio amžiaus darbuotojai, sulaukę daugiau nei 65 metų ir mokėję įmokas ne mažiau nei 35 metus, turi būti atleidžiami nuo dalies socialinio draudimo įmokų, kurios yra susijusios su bendrųjų rizikų socialiniu draudimu). Atsižvelgiant į kitas nuostatas, pastarosios numato galimybę išeiti į išankstinę pensiją asmenims, jiems sukakus 61 metams. Tačiau pasinaudojus išankstinių pensijų galimybe, pensijų išmokos mažinamos atitinkamai (Cirulytė, 2003).

2002 metais Ispanijoje buvo pradėta dar viena pensijų sistemos reforma. Ši reforma daugiau dėmesio skyrė vyresnio amžiaus žmonių užimtumui didinti, garantuojant dalinę pensiją kuri turi būti proporcinga sumažintų darbo valandų skaičiui (Bitinas, 2011). Tuo tarpu, 2004 metais socialiniai partneriai pritarė Socialinio dialogo deklaracijai, kuria remiantis, toliau numatyta vykdyti pensijų sistemos reformas. Kaip ir ankstesniuose teisiniuose dokumentuose, taip ir dabar didelis dėmesys skiriamas vyresnio amžiaus žmonių užimtumui. Tačiau pridedama nauja sąlyga: asmenys, sukakus 60 metų (taip pat ne mažiau kaip penkerius paskutinius metus dirbantys įmonėje pagal neterminuotą darbo sutartį), turi galimybę būti visiškai atleisti nuo socialinio draudimo įmokų (Bitinas, 2011).

2007 metais pensijų sistema numatė, kad asmenys, kurie dirbo pavojingus darbus, gali išeiti į pensiją, kai jiems sukanka 52 metai. Asmuo, tęsiantis savo profesinę veiklą po 65 metų, už kiekvienus metus gauna 2 proc. padidintą pensiją. Norint išeiti išankstinės pensijos, būtina sulaukti 61 metų (buvo 60 metų), turėti 30 metų socialinio draudimo stažą bei 6 metus dalyvauti profesinėse pensijų schemose. Pasak F. Charpentier (2009) (cit. Bitinas, 2011), šios Ispanijos pensijų reformos tikslas – subalansuoti pensijų sistemą 2029 metais.

Švedija.

Valstybinio socialinio draudimo tikslas yra sumažinti skurdą bei apsaugoti nuo jo asmenis, kai pastariesiems dėl tam tikrų socialinių rizikų reikalinga pagalba. Taip pat, valstybinis socialinis draudimas užtikrina ir skatina socialinę integraciją, lygybę tarp skirtingų socialinių grupių. Valstybinio socialinio pensinio draudimo bei kitų socialinio draudimo rūšių plėtra ir reformavimas Lietuvoje, kaip ir kitose Europos Sąjungos valstybėse, yra nuolatinis ir nenutrūkstamas procesas (Cirulytė, 2003).

Europos Sąjungos šalis, kurioje gyvena ir dirba nemaža dalis Lietuvos emigrantų – tai Švedija. Pasak A. Bitino (2011), praėjusio amžiaus paskutinio dešimtmečio Švedijos pensijų sistemos pagrindiniai uždaviniai buvo: skatinti žmonių dalyvavimą privačiose pensijų schemose; skatinti didesnę vyresnio amžiaus žmonių užimtumą. Remiantis 1997 metų Švedijos pensijų sistemos reformos analize, galima išskirti pastaruosius tikslus: užtikrinti gyventojams garantuotas pajamas bei pasitikėjimą socialinio draudimo sistema; pensijų dydį susieti su asmenų gautomis pajamomis; nustatyti naują pensinį amžių vyrams ir moterims (61 metai); įvesti minimalią pensiją mažiausias pajamas gavusiems asmenims ir skatinti privačių pensijų fondų veiklą bei dalyvavimą juose.

B. Palier (2003) (cit. Bitinas, 2011) akcentuoja, kad 1999 metais Švedijos pensijų sistemos reforma įtvirtino naują apibrėžtų įmokų pensijų schemą, kai pensijų finansavimas yra mišrus. Taip pat buvo nustatytas maksimalaus socialinio draudimo įmokų dydis (18,5 proc.), lankstus išėjimo į pensiją amžius. Buvo reformuota ir minimali valstybės garantuojama pensija mažiausias pajamas gavusiems asmenims bei gyventojai reguliariai ir nuolat informuojami apie prognozuojamos pensijos dydį. Tokia reforma Švedijoje panaikino išankstines ir dalines pensijas, nes nustatytas lankstus pensijos amžius, taikomas proporcingai pensijai. Tokiu būdu pats asmuo sprendžia kada jam išeiti į pensiją. Kasmet apdraustieji gauna informaciją (vadinamuosius oranžinius vokus) apie tai, koks yra pensijos dydžio pasikeitimas lyginant su praėjusiais metais, kiek sukaupta piniginių lėšų kaupiamuoju pagrindu finansuojamoje sistemoje (Bitinas, 2011).

Svarbu akcentuoti, kad remiantis Švedijos pensijų sistemos reforma, numatyta, jog naujojoje pensijų sistemoje dalyvauja ne visi šalie gyventojai, dalyvaujantys socialinio draudimo projekte. Iki 1938 metų gimę asmenys priklauso senajai sistemai. tuo tarpu, nuo 1938 iki 1953 metų gimę žmonės dalį pensijos gauna iš senosios sistemos o dalį pagal naująją sistemą. Ir tik po 1954 metų gimę asmenys dalyvauja naujojoje sistemoje, todėl 2014 metais pirmoji pensininkų karta, sulaukusių 61 metams, gavo išmokas remiantis naująją senatvės pensijų sistemos reforma (Bitinas, 2011).

Pasak J. Linder (cit. Bitinas, 2011), nuo 2003 metų minimalią pensiją pakeitė valstybės garantuojama pensija, kuri yra finansuojama iš mokesčių. Mažiausias pajamas gaunančiam

asmeniui (paprastai vienišam pensinio amžiaus žmogui), minimalios valstybės garantuojamos pensijos dydis yra lygus 1,26 metiniam bazinių pajamų dydžiui.

Būtina paminėti, kad šioje šalyje pensijų sistemos stabilumui didelę įtaką turėjo 2002-2003 metų bei 2008-2009 metų ekonominės krizės. Šios krizės nulėmė sumažėjusią sukauptų pensijų vertę. A. Bitino (2011) teigimu Švedijoje valstybės garantuojamas pensijas administruoja Nacionalinis socialinio draudimo biuras ir taip pat regioniniai bei vietiniai socialinio draudimo biurai. Nacionalinio socialinio draudimo biuro pagrindinės funkcijos – prižiūrėti socialinio draudimo sistemą; teikti išaiškinimus socialinio draudimo teisės klausimais visoms socialinio draudimo įstaigoms. Švedijos vyriausybės vienas pagrindinių uždavinių, diegiant naują pensijų sistemos reformą, užtikrinti didesnę teisingumą tarp skirtingų kartų, remiantis ekonominiais ir demografiniais pokyčiais. Taip pat, siekiama užtikrinti efektyvų socialinį draudimą, finansinį stabilumą, darbo rinkos augimą, taupymą (Linder, 2007, cit. Bitinas, 2011).

Didžioji Britanija.

Šalyje, kuri pastarąjį dešimtmetį tapo viena populiariausių šalių tarp iš Lietuvos emigravusių gyventojų, pensijų sistema buvo pradėta reformuoti jau nuo 1970 metų, kai prasidėjo Europos ekonominė krizė (Palier, 2003, cit. Bitinas, 2011). Nuo 1978 metų šalyje buvo įvesta proporcinė papildoma pensija (angl. SERPS), kuri garantavo 25 proc. buvusio darbo užmokesčio. Tačiau tokia reforma buvo sustabdyta dar 1979 metais, kai į valdžią atėjo M. Thatcher. Šiais metais buvo numatyta, kad išmokos privalo būti vienodos visiems, o pensijų administratoriumi turi tapti valstybė. Taip pat buvo skatinama atsisakyti SERPS pensijų, dalyvauti kolektyviniuose įmonių fonduose arba individualiuose pensijų fonduose (Dupeyroux, 2008, cit. Bitinas, 2011).

1986 metais Didžiosios Britanijos pensijų sistemos reforma numatė galimybę atsisakyti SERPS pensijos ir pasirinkti privačius pensijų fondus. Atlikus tyrimus ir apklausas paaiškėjo, kad nuo 1986 metų iki 1993 metų net apie 5 milijonus darbuotojų vietoj esamos valstybinės SERPS pensijos pasirinko privačius pensijų planus (Bitinas, 2011).

Remiantis A. Bitino (2011) analizės duomenimis, nuo 1998 metų Didžiojoje Britanijoje buvo įvestos privačios savanoriškos pensijos. Gyventojai skatinami jose dalyvauti taikant mokesčių lengvatas. Valstybė sukūrė tokią papildomų pensijų sistemą, kad gyventojai neturintys galimybės dalyvauti profesinės pensijos draudime arba dažnai kęsdami darbo vietas ir darbdavius, turėtų galimybę gauti papildomą pensijos dalį.

Nuo 1995 metų buvo iškeltas naujas pensijų sistemos reformos tikslas – skatinti asmenis aktyviai dalyvauti papildomos pensijų dalies privačių pensijų fonduose. Taip pat buvo suteikta galimybė vietoj SERPS pensijos pasirinkti profesinės pensijos planą bei sugriežtinti šių fondų valdymą. Dar daugiau, 1995 metais priimtas sprendimas, kad pensinis amžius 2010 metais pailgės nuo 60 iki 65 metų (Bitinas, 2011).

Remiantis A. Bitino (2011) analizės teiginiais, galima teigti, kad 1998 metais Didžiosios Britanijos Vyriausybė nutarė sumažinti valstybės įsipareigojimus finansuojant pensijas, nes iki reformos valstybės finansuojama pensija sudarė 60 proc. pensinio amžiaus žmogaus pajamų, o antroji dalis – privačių fondų mokama pensija. Buvo priimtas sprendimas, kad ir valstybės, ir privačių fondų pensijos dalys būtų vienodos. Ne ką mažiau svarbu paminėti, kad buvo numatyta įvesti antrąją valstybės pensiją, sukurti kolektyvinius pensijų fondus (akcijų valdytojų planus) gyventojams, kurių esami darbdaviai nėra įsteigę pensijų fondų ir suteikti galimybę asmenims, gaunantiems mažiausias pajamas, dalyvauti privačiuose fonduose (pasirenkant jų pajamas atitinkančius pensijų planus).

Nuo 2001 metų buvo priimtas nutarimas, kuris įpareigoja įmones, kuriose dirba daugiau nei 5 darbuotojai, įsteigti pensijų fondą. Tokiuose fonduose turi teisę dalyvauti visi darbuotojai, kuriems yra sukakę 18 metų ir yra įsidarbinę ilgiau nei 3 mėnesiams. Paprastai įmokas moka tik darbuotojai, o darbdavys gali mokėti papildomas įmokas. Pastebima, kad įmokų dydis skirtingose įmonės yra taip pat nevienodas. Tačiau pasak K. Judge (2001, cit. Bitinas, 2011), vis dėlto valstybinio socialinio draudimo pensijų dydis yra labai mažas vidutines pajamas gaunantiems asmenims, kurie turi galimybę pasirinkti privačius pensijų planus. Dėl šios priežasties, Didžiosios Britanijos Vyriausybės pagrindinis tikslas – paskatinti darbuotojų pensinį taupymą privačiai papildomai pensijai. Dar daugiau, svarbu užtikrinti pakankamą pensijos dydį tiems, kurie gauna mažai pajamų ar yra bedarbiai. Paprastai nepakankamas pajamų dydis yra susijęs su tuo, jog asmenys dirba mažai valandų arba jų valandinis atlyginimas yra itin mažas. Taigi, 1999 metais įvestas pajamų užtikrinimas išsprendė nedidelių atlyginimų problemą, bet deja, reforma neišsprendė ne visą darbo dieną dirbančių asmenų (daugiausia moterų) problemas.

Nuo 2003 metų pradėta įgyvendinti pensijų reforma didesnę dėmesį skyrė ir sudarė palankesnes sąlygas vaikams auginančioms moterims pasinaudoti valstybiniu socialiniu draudimu, mokesčių lengvatomis. Pensijų sistemos reforma taip pat numatė, kad bazinė pensija turi išlikti nepriklausoma nuo atlyginimo, o papildoma SERPS pensija reformuota įvedus antrąją papildomą valstybės pensiją. Buvo konkrečiai numatyta, kad antroji valstybinė pensija gali būti skiriama tik tuo atveju, jei asmens gaunamos pajamos viršija žemiausio atlyginimo limitą, visus finansinius metus asmuo nedirba, gauna mažesnę nei žemiausio atlyginimo limitas ar globoja kitus asmenis (vaiką iki šešerių metų, slaugo ligonį, neįgalų asmenį) (Bitinas, 2011).

Taip pat 2003 metų reforma didelį dėmesį skyrė vyresnio amžiaus gyventojų užimtumo padidinimui. Asmenys, kuriems yra sukakę 50 metų ir neturintys darbo, turi galimybę gauti papildomas išmokas darbo paieškoms (iki 52 savaitių laikotarpiui). Tokiu būdu buvo įsteigta vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo skatinimo programa „*New Deal 50*“. Taip pat ši programa

užtikrino galimybę gauti penkerius metus padidintą pensiją, jei asmenys, sulaukę pensinio amžiaus vėl pradeda dirbti (Bitinas, 2011).

Pasak J. J. Dupeyroux (2008, cit. Bitinas, 2011), 2006 metų reforma numatė palaipsniui ilginti pensinį amžių iki 68 metų, sumažinti privalomo socialinio draudimo stažą iki 30 metų (buvo 44 metai vyrams, 39 metai moterims), įvesti privalomąjį kaupiamąjį pensijų draudimą visiems darbuotojams. Taip pat nuo 2006 metų įsigaliojo nuostatos, kurios leido asmenims pervesti sukauptas vieno darbdavio pensijų fonde pinigines lėšas kitam darbdaviui, kai asmuo viename pensijų fonde dalyvauja ne trumpiau kaip 3 mėnesius.

Apibendrinant galima teigti, kad pensijų sistemos reformos ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Europos sąjungos šalyse, pavyzdžiui, Švedijoje, Ispanijoje, Didžiojoje Britanijoje yra vykdomos nuolat. Šios reformos yra tiesiogiai susijusios su tos šalies kultūra, ekonomine situacija, glaudžiu bendradarbiavimu su kitomis šalimis. Kadangi kiekvienos šalies kultūrinis, ekonominis, tarptautinis gyvenimas tam tikru laikotarpiu yra skirtingas, tai ir pensijų sistemos reformos yra kažkuo panašios, tačiau ir skirtingos. Vienose šalyse reformos prasidėjo anksčiau, kitose šalyse vėliau. Tačiau analizuotų šalių pensijų reformų tikslai yra panašūs: ilginamas pensinis amžius, skatinamas gyventojų užimtumas, pakeistas socialinio draudimo stažas, įvesti privatūs pensijų kaupimo fondai.

1.4. Pensijų sistemos reformos ypatumai Lietuvoje ir tobulinimo kryptys

Kiekviena šalis turi individualią, tik jai būdingą pensijų sistemą, tačiau ji paprastai grindžiama visoms šalims bendrais principais. Tai sąlygoja faktas, kad bet kurios šalies pensijų politika siekiama panašių tikslų, o pagrindinis yra aprūpinti šalies piliečius pragyvenimo šaltiniu sulaukus senatvės.

Svarbiausias pensijų politikos uždavinys – parengti finansiškai tvarią sistemą, kad būtų galima pasiekti esminį pensijų sistemų tikslą – užtikrinti pakankamas pensininkų pajamas, tinkamą pagyvenusių žmonių gyvenimo lygį ir ekonominę nepriklausomybę (Baltoji knyga, 2012).

Europos komisijos 2011 m. ir 2012 m. metinėse augimo apžvalgose išdėstyta, kokios veiklos reikėtų imtis, kad pensijų reformos padėtų siekti ekonomikos augimui palankios fiskalinės konsolidacijos ir užtikrintų adekvačias ir tvarias pensijas. Metinėse augimo apžvalgose pabrėžta, kaip svarbu siekiant šių tikslų užtikrinti geresnę sukaupto stažo ir pensijos laikotarpio pusiausvyrą ir skatinti žmones pensijoms taupyti papildomai. Be kita ko, Komisija rekomendavo:

- 1) susieti pensinį amžių su augančia tikėtina gyvenimo trukme;
- 2) apriboti galimybes anksti išeiti į pensiją ir kitus pasitraukimo iš darbo rinkos kelius;
- 3) skatinti žmones ilgiau dirbti, suteikiant daugiau galimybių mokytis visą gyvenimą, pritaikant darbo vietas pagal darbo jėgos įvairovę, teikiant daugiau užimtumo galimybių vyresnio amžiaus darbuotojams ir remiant aktyvų ir sveiką senėjimą;

4) suvienodinti vyrų ir moterų pensinį amžių (Lietuvoje šis klausimas jau nuo 2012 metų pradėtas įgyvendinti);

5) skatinti sukurti papildomo pensijų kaupimo sistemas, kad būsimų pensininkų pajamos būtų didesnės.

Vadovaujantis šiomis rekomendacijomis sėkmingai įgyvendinto pensijų sistemų reformos padėtų užtikrinti didesnę tų sistemų tvarumą, taigi valstybės narės galėtų pasiūlyti adekvačias pajamas savo piliečiams senatvėje, net jei demografinės aplinkybės nebūtų palankios.

Senatvės pensijos amžius nuo 2012 metų yra didinamas, kurio kaita pateikta 4 lentelėje. Kasmet pensinis amžius moterims ilginamas 4 mėn., o vyrams – 2 mėn., kol 2026 m. pasieks 65 m. ribą. Šiai dienai pensinis amžius moterų yra 61 m. 8 mėn., o vyrų 63 m. 4 mėn.

4 lentelė

Pensinio amžiaus kitimas

Metai	Vyrų pensinis amžius	Moterų pensinis amžius
2012	62 metai 8 mėn.	60 metų 4 mėn.
2013	62 metai 10 mėn.	60 metų 8 mėn.
2014	63 metai	61 metai
2015	63 metai 2 mėn.	61 metai 4 mėn.
2016	63 metai 4 mėn.	61 metai 8 mėn.
2017	63 metai 6 mėn.	62 metai
2018	63 metai 8 mėn.	62 metai 4 mėn.
2019	63 metai 10 mėn.	62 metai 8 mėn.
2020	64 metai	63 metai
2021	64 metai 2 mėn.	63 metai 4 mėn.
2022	64 metai 4 mėn.	63 metai 8 mėn.
2023	64 metai 6 mėn.	64 metai
2024	64 metai 8 mėn.	64 metai 4 mėn.
2025	64 metai 10 mėn.	64 metai 8 mėn.
2026	65 metai	65 metai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos respublikos Vyriausybės nutarimu 2011 m. liepos 12 d. Nr. 836.

Pensinio amžiaus didėjimas yra tiesiogiai susijęs su būsimąjo gyvenimo trukmės lygio augimu ir galimu vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo skatinimu. Daugiausiai dėmesio skiriama reikmei vyresnio amžiaus darbuotojus ilgiau išlaikyti darbo rinkoje – to galima siekti didinant pensinį amžių proporcingai augančiai tikėtinai gyvenimo trukmei. Pirmiausia faktinio pensinio amžiaus padidinimas iš dalies kompensuoja gyvenimo trukmės poveikį, į kurį neatsižvelgiama skaičiuojant pensijas. Pensinio amžiaus susiejimas su gyvenimo trukme padeda užtikrinti buvimą darbo rinkoje ir pensijoje praleidžiamo laiko pusiausvyrą.

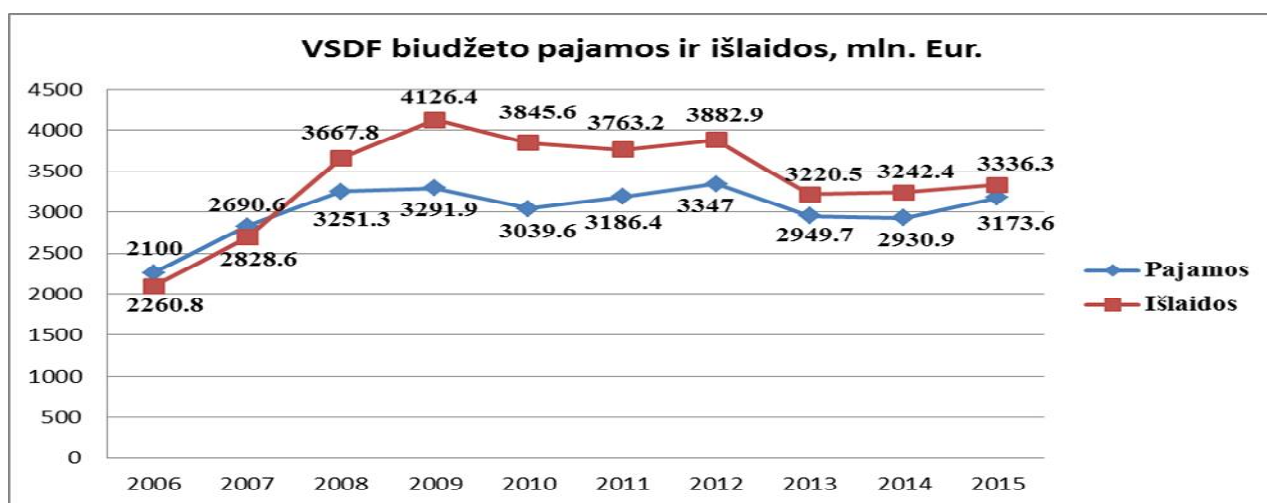
Įvertinus pensijų sistemų reformas galima teigti, kad pensinio amžiaus didinimas ir lankstaus pensinio amžiaus įvedimas yra viena svarbiausių priemonių ateities pensinio aprūpinimo adekvatumui užtikrinti.

Paskutinį dešimtmetį Lietuvos socialinės apsaugos sistemoje susiklostė situacija, kai VSD Fondo biudžetas dėl didėjančių išmokų socialinės apsaugos sistemoje turi rimtų deficito problemų.

Valstybei susiduriant su finansų problemomis, pensijų išmokos yra smarkiai koreguojamos: keičiamas pensinis amžius, bazinio laikotarpio trukmė, pagal kurį skaičiuojamas pensijos dydis, indeksacijos taisyklė, taikomi apribojimai dirbantiems pensininkams (Azguridienė, 2010).

Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas jau kelerius metus yra deficitinis ne dėl visuomenės senėjimo priežasčių, bet ir dėl ekonominės krizės sukulto dalies verslo pasitraukimo į šešėlį. Atitinkamai mažėja socialinio draudimo įmokų mokėtojų skaičius, o Valstybinio socialinio draudimo fondas išmokas gali mokėti tik papildomai skolintomis lėšomis (Guogis, Bitinas, 2011).

Dėl ko mažėjo įmokas mokančiųjų skaičius, tai emigracinė banga bei šešėlinė ekonomika. Šie veiksniai lėmė, kad nuo 2006 m. Valstybinio socialinio draudimo fondo (toliau VSDF) biudžeto išlaidos viršijo pajamas. VSDF 2006 – 2015 m. biudžeto pajamų ir išlaidų rodikliai ir jų kitimas pateikti 1 paveiksle.

1 pav. VSDF biudžeto pajamų ir išlaidų kitimas 2006-2015 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis.

Iš 1 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad nuo 2006 iki 2015 metų imtinai VSDF biudžeto išlaidos viršijo pajamas, t.y. biudžetas buvo deficitinis. Ypač didelis pajamų ir išlaidų atotrūkis buvo 2009 iki 2010 metais. Jis sudarė atitinkamai 835 ir 806 mln. eurų. Pagal 1 paveikslo duomenis, galima teigti, kad kasmet nuo 2006 m. iki 2009 m. VSDF biudžeto pajamos didėjo. Pajamos 2007 m. lyginant su 2006 m. padidėjo 25,12 %, kai tuo tarpu lyginant 2009 m. su 2008 m. pajamos padidėjo tik 1,25 %. Analizuojamuoju laikotarpiu didžiausios pajamos buvo 2012 m., jos siekė 3347 mln. Eur (žr. 3 priedą). Tačiau lyginant 2012 m. su 2014 m. pajamos sumažėjo 14,2 %. Jau 2015 m. pajamos išaugo 8,28 %, iš 1 paveikslo matyti, kad pajamos turėjo tendenciją didėti, bet jų neužteko VSDF biudžeto išlaidoms padengti. Daugiausiai VSDF išlaidos 2008 m. išaugo 36,32 % lyginant su 2007 m. Spartų VSDF biudžeto išlaidų didėjimą 2007 – 2009 m. lėmė Lietuvos ekonominės padėties pablogėjimas, t.y. 2008 m. prasidėjusi ekonominė krizė, išaugęs nedarbo lygis, padidėjęs bankrutuojančių įmonių skaičius, išaugęs nemokių įmonių įsiskolinimas VSDF biudžetui,

pensijų padidėjimas, patvirtinus didesnę valstybinės socialinio draudimo bazinę pensiją (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009).

Pasak, K. Hirose (2011) augantis deficitas, kaip ir valstybės skola, daro neigiamą įtaką pensijų sistemos finansiniams rodikliams bei lemia nuolatinio reformavimo būtinybę. Šiuo atveju pensijų sistemų tvarumas taip pat testuojamas ekonominio neapibrėžtumo atveju bei teoriškai nustatoma valstybės įsipareigojimų našta dabartiniams apsidraudusiesiems. Didelę įtaką susidaryti deficitiniam biudžetui turėjo emigracinė banga, kas savo ruožtu sumažino apdraustųjų socialiniu draudimu skaičių. Dabartinė Lietuvos socialinio draudimo sistema yra finansiškai pažeidžiama dėl ekonominės krizės, kadangi nėra kaupiamas rezervas, kuris blogėjant ekonominei bei demografiniai situacijai leistų išlaikyti pensinių išmokų dydį. Pats išmokų indeksavimas yra stipriai priklausomas nuo politikos (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2012).

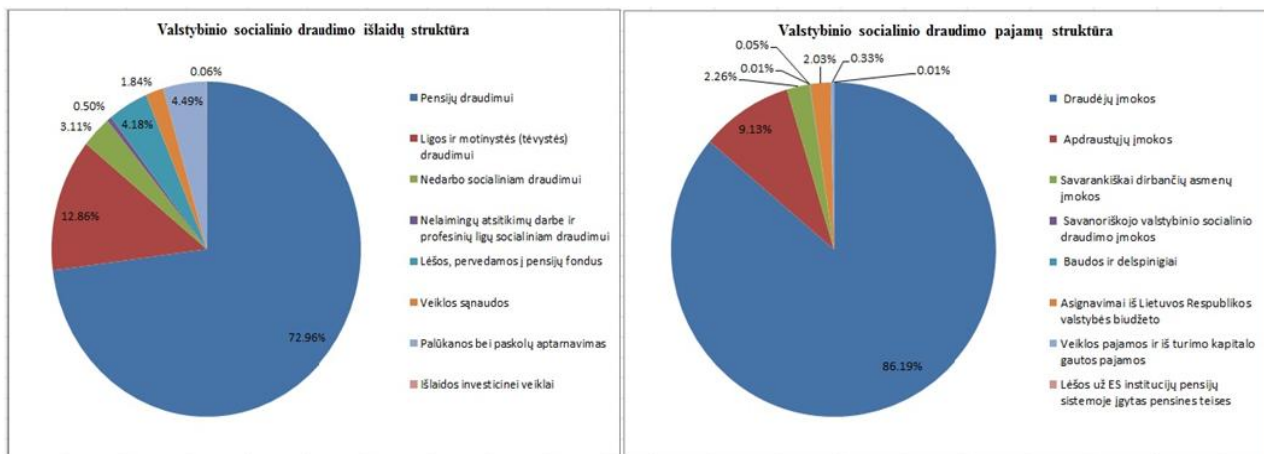
Pensijų sistemos reformavimas yra nuolatinis procesas besikeičiančios politikos, ekonomikos ir socialinių reiškinių fone, todėl pensijų sistema turi būti lanksti ir prisitaikyti prie visuomenės poreikių bei naujų ekonominių socialinių reiškinių (Bitinas, 2006).

Pensijų sistemos stabilumą lemia ir draudimo įmokų surinkimo mastai – pasak A. Guogio, A. Bitino (2011), įmokų rinkimas tiesiogiai susijęs su ekonomine situacija (esant valstybio biudžeto trūkumui, socialinio draudimo įmokos gali būti didinamos), o išmokos gali būti indeksuojamos pagal infliacijos dydį, surinkimą į biudžetą, bendrojo vidaus produkto dydį. Tačiau įmokų trūkumas negali būti kompensuojamas paneigiant socialinės apsaugos tikslą – kovoti su skurdu ir garantuoti tam tikras pajamas vargingiausiems visuomenės sluoksniams bei kompensuoti dėl socialinės rizikos prarastas pajamas. Pasak R. Lazutkos (2010) šalies socialinio draudimo sistema kenčia nuo ekonomikos bei darbo rinkos bėdų t.y. nelegalaus darbo, vokelių, į socialinį draudimą neįtraukta dalis žmonių.

VSD Fondo pajamos – fondo gaunama ekonominė nauda teikiant teisės aktais pavestas valstybinio socialinio draudimo ir kitas viešąsias paslaugas per ataskaitinį laikotarpį, kai turto vertė padidėja, o įsipareigojimai sumažėja dėl ko padidėja Fondo grynasis turtas (LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 2016). Kaip matome iš 2 paveikslo Fondo biudžeto pajamas sudaro draudėjų ir apdraustųjų valstybinio socialinio draudimo įmokos (sudaro apie 95 % visų pajamų); savarankiškai dirbančių asmenų įmokos; savanoriškojo socialinio draudimo įmokos; asignavimai iš valstybės rezervinio fondo; veiklos pajamos (Bitinas, Tartilas, Litvaitienė, 2011).

VSD Fondo biudžeto išlaidos – fondo ekonominės naudos sumažėjimas teikiant teisės aktais pavestas valstybinio socialinio draudimo ir kitas viešąsias paslaugas dėl turto panaudojimo, perdavimo, nuvertėjimo bei įsipareigojimų prisiėmimo per ataskaitinį laikotarpį, dėl ko sumažėja VSD Fondo grynasis turtas. Kaip matome 2 paveiksle Fondo biudžeto išlaidos sudaro išmokos atskiroms socialinio draudimo rūšims; pensijoms; ligos ir motinystės išmokoms; nedarbo

išmokoms; lėšos pervedamos į privačius pensijų fondus; kitos veiklos sąnaudos (LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 2016). Didžiausią VSD Fondo biudžeto išlaidų dalį sudaro išmokos pensijų socialiniam draudimui. Kadangi senatvės socialinė rizika yra viena iš pirmųjų pripažintų rizikų, pensijų finansavimas sudaro didžiausią socialinių išlaidų dalį (Lazutka, 2007).

2 pav. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamų ir išlaidų struktūra 2015 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis.

Iš 2 paveikslo matyti, kad 2015 m. didžiąją dalį VSDF biudžeto pajamų sudarė draudėjų įmokos 86,19 % visų pajamų, o išlaidos 85,82 % pensijoms. Kadangi senatvės socialinė rizika yra pripažinta viena pirmųjų pripažintų rizikų, pensijų finansavimas sudaro didžiausią valstybinių socialinių išlaidų dalį.

Apibendrinant galima teigti, kad labiausiai VSDF biudžeto pajamas lemia draudėjų ir dirbančiųjų sumokamos įmokos, todėl didinti šias įmokas reikėtų ne keliant įmokų tarifus, bet skatinant verslą ir didinant įmokas mokesčių mokėtojų skaičių. Vertinant priklausomybę tarp apdraustųjų socialiniu draudimu ir senatvės pensijos ryšio stiprumas pagrindžia reikšmingumą plėsti ir tobulinti darbo rinką, norint kad tobulai funkcionuotų pensijų sistema Lietuvoje. Analizuojant VSD Fondo biudžeto pajamas ir išlaidas senatvės pensijai reikšminga vieta tenka ilgalaikiam finansų tvarumui. Valstybė turėtų imtis atsakomybės už VSD Fondo biudžetą ir užtikrinti finansinį tvarumą bei dengti esamą lėšų trūkumą.

2. PENSIJŲ REFORMOS ĮGYVENDINIMO MAŽEIKIŲ SKYRIUJE TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas

Magistro darbo loginė schema. Magistro darbo loginėje schemoje atliktų darbų seka pateikiama grafiniu būdu. Loginę schemą sudaro šios pagrindinės dalys: įvadas, teorinis diskursas, praktinis kontekstas, tyrimo rezultatų analizė, bei paskutinė darbo dalis, kurioje pateikiamos išvados, rekomendacijos ir literatūros sąrašas. Sudarant loginę schemą atsižvelgta į visas magistro darbo dalis.

3 paveiksle pateikta magistro darbo loginė schema, jos viršuje pateiktas magistro darbo pavadinimas, kuris apibūdina darbo tikslą. Žemiau pateiktas magistro darbo įvadas, kuris atspindi temos aktualumą, ištirtumą, problemą, tyrimo objektą, tyrimo tikslą, iškeltus uždavinius, kuriais remiantis tikrinamas pagrindinis ginamasis teiginys, tyrimo metodai, darbo struktūra. Magistro darbo loginėje schemoje pateikti teorinės dalies skyriai, metodologinės dalies skyriai ir praktinės tyrimo dalies skyriai. Teorinėje dalyje išskirti keturi skyriai:

- Pirmame skyriuje aptariama valdymo koncepcijų sisteminė analizė, pabrėžiama jos svarba.
- Antrame skyriuje yra pateikti pensijų sistemos reformos teoriniai aspektai, apžvelgti būtini tikslai skatinantys tobulinti valstybinio socialinio draudimo sistemą, modernizuoti pensijų sistemą, pasiekti didesnio jos skaidrumo, išmokų pagrįstumo, finansinio stabilumo ir modernizuoti socialinių paslaugų teikimo sistemą, tobulinti jų finansavimo mechanizmą.
- Trečiame teorinės dalies skyriuje analizuojami teoriniai socialinio draudimo pagrindai ir socialinio draudimo sistemos organizavimas Lietuvoje - socialinės gerovės modeliai ir Lietuvos socialinės apsaugos tipas, valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos raida, administraciniai ir finansiniai socialinio draudimo pensijų sistemos aspektai bei pastarojo laikmečio pensijų sistemos reformų patirtis Europos Sąjungos šalyse.
- Ketvirtame darbo skyriuje analizuojami pensijų sistemos reformos ypatumai Lietuvoje ir tobulinimo kryptys, analizuojamas VSD Fondo biudžetas bei jo deficito susidarymo priežastys.

Metodologinėje dalyje aptariama tyrimo metodika. Šioje dalyje aprašomi pasirinkti tyrimo metodai, tyrimo instrumento pagrindimas, tyrimo imties charakteristika.

Praktinio tyrimo dalyje pateikiama PEST (išorinių ir vidinių veiksnių) analizė, teisinių dokumentų, reglamentuojančių pensijų sistemos reformos įgyvendinimą analizė, SSSG analizė, informantų apklausos medžiagos analizė, jos metu gauti rezultatai apie pensijų reformos įgyvendinimo esamą situaciją, tobulinimo kryptis.

Darbo loginės schemos pabaigoje pateikiamos išvados, rekomendacijos ir literatūros sąrašas.

3 pav. Magistro darbo loginė schema

Turint tikslą atskleisti strateginę pensijų reformos įgyvendinimo valdymą Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriuje, buvo atlikta Lietuvos ir užsienio autorių mokslinių straipsnių, publikacijų, LR teisės aktų, statistinių duomenų, metinių planų, dokumentų analizė, sisteminimas bei lyginimas. Taip pat buvo atliktas tyrimas Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriuje, naudojant kokybinių duomenų rinkimo metodiką – pusiau struktūruotą interviu duomenis fiksuojant raštu su VSDFV Mažeikių skyriuje dirbančiais asmenimis. Tyrimas atliktas pasirinkus kokybinius tyrimo metodus.

Tyrimo metodologija grindžiama:

Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros analizės išvalgomis. Atliekant mokslinės literatūros analizę buvo remiamasi Lietuvos ir užsienio autorių išvalgomis, akcentuojančiomis, kad pensijų reforma yra nagrinėjama viešojo administravimo – modernizavimo aspektu (Barr, 2002; Raipa, 2008; Patapas, 2011). Pollit, Ch, Bouchaert, G. (2003) analizavo kas yra reforma. A. Bitinas (2011) analizavo problemas, su kuriomis susidūrė pensijų sistema Lietuvoje ją reformuojant bei lygino užsienio šalių pensijų sistemų reformas. R. Lazutka (2001, 2007, 2008, 2011), V. Brusokienė (2006) nagrinėjo ir aprašė pensijų sistemos raidą Lietuvoje.

Atlikus Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros analizę buvo gilinamasi į Lietuvos Respublikos teisės aktus. Analizuoti šie teisiniai dokumentai: LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas (2016), LR Vyriausybės 2000 m. balandžio 26 d. nutarimas Nr.465 "Dėl pensijų sistemos reformos koncepcijos" (2000); (2010), LR Konstitucija (2003), LR Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas (2004), LR pensijų sistemos reformos įstatymas (2005), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2008 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (2007), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo 2009 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (2008), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo 2010 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (2009), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo 2011 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (2010), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo 2012 m. (2013, 2014, 2015 m.) rodiklių patvirtinimo įstatymas (2011, 2012, 2013, 2014).

Statistiniai duomenys. Taip pat buvo apdorojami VSDFV Mažeikių skyriaus 2010 – 2015 metų veiklos planai bei ataskaitos, kiti duomenys, susiję su pensijų reforma, atlikta lyginamoji analizė.

Kokybinių tyrimų metodologija. K. Kardelis (2002), R. Tidikis (2003), B. Bitinas (2006), L. Rupšienė (2007), R. Butkevičienė (2010).

Tyrimo etapai:

1. Atlikta Lietuvos ir užsienio literatūros, teisės aktų, statistinių duomenų, metinių planų analizė pensijų sistemos reformos įgyvendinimo tema.

2. Atlikus mokslinės literatūros, teisės aktų bei metinių ataskaitų analizę buvo suformuluoti pusiau struktūruoti interviu klausimai respondentams, dirbantiems Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriuje.
3. Informantams pateikiami atviri interviu klausimai. Kokybinio empirinio tyrimo metu analizuojama informantų (specialistų) nuomonė apie pensijų sistemos reformos įgyvendinimą Lietuvoje bei VSDFV Mažeikių skyriuje, pensijų sistemos reformos įgyvendinimo tobulinimo kryptis.
Informantų atsakymai fiksuojami raštu. Tyrimas atliktas 2016 metų spalio mėnesį.
4. Tyrimo metu gauti duomenys apdoroti vadovaujantis content (turinio) analize.
5. Išanalizavus informantų nuomones apie pensijų reformų įgyvendinimą pateikiamos tobulinimo kryptys, išvados ir rekomendacijos.

2.2. Tyrimo instrumento pagrindimas

Norint atskleisti informantų, dirbančių Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriuje nuomonę apie pensijų reformas ir jų įgyvendinimą, buvo pasirinktas pagrindinis kokybinio tyrimo duomenų rinkimo būdas – interviu. Kaip teigia Tidikis (2003), kokybiniuose tyrimuose svarbus individo unikalumas, jo savitas suvokimas apie socialinę tikrovę, kurią atspindi per savo žinias ir patirtį. Kokybinio tyrimo privalumas, kad tai yra sistemingas, nenutrūkstantis atvejo ar individų grupės, situacijos ar įvykio tyrimas natūralioje aplinkoje. Tokiu tyrimu siekiama suprasti tiriamuosius reiškinius bei pateikti interpretacinį, holistinį jų paaiškinimą (Kardelis, 2002). Šiame darbe pasirinktas kokybinis tyrimas, nes jis leidžia atskleisti informantų nuomones, požiūrius analizuojama tema, kurie susidaro iš realios tyrimo dalyvių patirties, dirbant SODROJE ir susiduriant su nuolat besikeičiančia pensijų sistema.

Tuo tarpu, interviu, tai viena iš svarbiausių duomenų rinkimo priemonių kokybiniame tyrime. Kardelio (2002) teigimu, tai efektyvi priemonė pažinti žmogų, apibrėžti situaciją, modeliuoti realius įvykius bei suteikia platesnes galimybes nuodugniau pažinti informantą. Tyrime naudotas pusiau struktūruotas, kryptingas interviu, kuris yra priimtinausias atliekant kokybinius tyrimus (Luobikienė, 2000; Rupšienė, 2007). Atliekant pusiau struktūruotą interviu, tyrėjas iš anksto numato, kokia seka ir kokių klausimų bus klausiama. (Butkevičienė, 2010).

Interviu klausimai buvo suformuluoti, vadovaujantis teorinėje darbo dalyje analizuota mokslinė literatūra, LR įstatymais, VSDFV Mažeikių skyriaus ataskaitomis (2011, 2012, 2013, 2014, 2015) bei patikslinti žvalgomojo tyrimo metu. Formuluojuojant klausimą apie VSDF biudžeto deficitą buvo remiamasi LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2011, 2012, 2013, 2014 ir 2015 m. rodiklių patvirtinimo įstatymais; apie privačių fondų egzistavimą ir problemas remiamasi A. Bitino (2011), A. Guogio (2004) įžvalgomis; apie tobulinimo kryptis – Baltosios knygos (2012), R.

Lazutkos (2010), K. Hirose (2011) teiginiais. Atliekant žvalgomąjį tyrimą, buvo konsultuojamasi su VSDF Mažeikių skyriaus direktoriumi apie vykdomą pensijų reformą, išsiaiškinta bei sukonkretinta empirinio tyrimo atlikimo eiga, galimos klausimų interpretacijos, patikslinta klausimyno sudarymo logika.

Kokybinio tyrimo – interviu duomenys apdoroti, taikant turinio (Content) analizę. Kontentinės analizės vienetas, mažiausias teksto komponentas. Natūraliai išsiskiriančių teksto komponentų nėra, todėl apibūdinami kiekvieno konkretaus duomenų masyvo analizės vienetai. Teksto struktūros lygmeniu šie vienetai – tai žodžiai bei sakiniai (Bitinas, 2006). Duomenys, kurie buvo gauti interviu metu, buvo koduojami į prasminius vienetus, buvo išvestos kategorijos, dalinės kategorijos ir temos. Aprašant kokybinio tyrimo duomenis, informantų teiginiai pateikiami autentiška kalba.

2.3. Tyrimo imties charakteristika

Atliekant kokybinį tyrimą paprastai naudojamos tikslingos arba reikšmingais kriterijais apibrėžtos imties atrankos strategijos. Tai leidžia teigti, kad vieno ar kito reiškinių, situacijos analizei atlikti atsirenkami tie žmonės – respondentai, kurie yra geriausiai informuoti, yra tam tikros srities ekspertai – specialistai arba to įvykio liudininkai (Rupšienė, 2007).

Numačius reikiamą tiriamųjų skaičių, numatomas pastarųjų parinkimo būdas. Labai dažnai mokslinėje literatūroje yra aprašomi įvairūs būdai, kaip parinkti tiriamuosius asmenis, bet yra stebima tendencija, kad visi pasirinkimo būdai yra pagrįsti atsitiktinumo principu (Bitinas, 2006). Kitais žodžiais tariant, visi populiacijos elementai privalo turėti vienodas galimybes patekti į imtį.

Pasak K. Kardelio (2002), yra išskiriami du esminiai tiriamųjų grupių parinkimo būdai:

- **tikimybinis** – kai kiekvieno tiriamos populiacijos elemento tikimybė pakliūti į imtį yra žinoma. Tiriamųjų grupių parinkimo būdai gali būti šie: paprastas atsitiktinis sisteminis; sluoksniuotas „puokštės“ principas.
- **netikimybinis** – kai tiriamųjų paskirstymas populiacinėje grupėje nėra žinomas.

Mažos apimties tyrimuose tiriamųjų grupės dažnai formuojamos ne visiškai laikantis atsitiktinumo principo. Svarbu akcentuoti, kad tokiu būdu suformuota grupė ne visiškai atspindi visą populiaciją. Tačiau ir tokių tyrimų rezultatai gali būti patikimi, jei tyrėjas neketina jų pritaikyti visai populiacijai, tai yra, transformuoti už tiriamosios grupės ribų (Kardelis, 2002).

Atlikto tyrimo imtis – tai saturacinė - prisisotinimo, nes atlikus interviu su 5 tiriamaisiais, buvo pastebėta, kad dalis atsakymų kartojasi, o naujos temos nebe atsiskleidžia. Tyrime dalyvavusiems informantams buvo pateikta 14 klausimų. Interviu klausimais buvo siekiama išsiaiškinti su kokiomis problemomis dažniausiai susiduriama siekiant įgyvendinti pensijų reformą ir kaip jas reikėtų spręsti bei numatomos tobulinimo kryptys. Atliekant kokybinio tyrimo analizę informantų atsakymai užkoduoti kodais I1, I2, ..., I5 ir šie informantų kodai I1, I2, ..., I5 neatitinka 5 lentelėje pateiktos eilės tvarkos.

Kodų atitiktis pareigoms žinoma tik magistro darbo autorei, taip garantuojamas informantų atsakymų anonimiškumas.

5 lentelė

Tyrimo dalyvių duomenys

Informantų pareigos	Darbo patirtis užimamose pareigose (metai)	Išsilavinimas
VSDFV Mažeikių skyriaus direktorius	25	Aukštasis universitetinis (magistras)
VSDFV Mažeikių skyriaus Pensijų skyriaus specialistas	10	Aukštasis universitetinis
VSDFV Mažeikių skyriaus direktoriaus pavaduotojas	25	Aukštasis universitetinis (magistras)
VSDFV Mažeikių skyriaus Pensijų skyriaus specialistas	25	Aukštasis universitetinis
VSDFV Mažeikių skyriaus Pensijų skyriaus specialistas	12	Aukštasis universitetinis

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis bendrais informantų duomenimis.

Atliktame tyrime dalyvavo 5 informantai (specialistai), kurie buvo pasirinkti patogiosios atrankos būdu, atsižvelgiant į jų darbo stažą VSDF valdybos Mažeikių skyriaus Pensijų skyriuje bei išsilavinimą. Informantai pasirinkti iš 25 specialistų, dirbančių VSDF valdybos Mažeikių skyriuje.

Informantai – specialistai, dirbantys VSDF Mažeikių skyriuje prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, yra savo srities specialistai, dėl šios priežasties, jų pateikta informacija, nuostatos, dalinimasis savo patirtimi yra labai svarbi ir reikšminga. Specialistų pateikti atsakymai į užduotus interviu klausimus suteikia galimybę daug aiškiau ir tiksliau suvokti situaciją, kai yra vykdomos pagrindinės pensijų sistemos reformos.

Atliekant tyrimo imties charakteristikos apibūdinimą, galima daryti tokias išvadas:

- Visi apklausti specialistai dirba VSDF prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Mažeikių skyriuje. Šie specialistai gali pateikti argumentuotą savo nuomonę ir nuostatas apie pagrindines pensijų sistemos reformas.
- Siekiant išanalizuoti pensijų sistemos reformos įgyvendinimą Mažeikių skyriuje buvo pasirinkti ir apklausti 5 informantai. Taikyta saturacinė – prisisotinimo tyrimo imtis.
- Visi tyrime dalyvavę specialistai turi 10 ir daugiau metų darbinę patirtį užimamose pareigose – pensijų skyriaus specialistai.
- Atliekant tyrime dalyvavusių specialistų išsilavinimo analizę (žr. 5 lentelę), matoma, kad visi penki respondentai yra įgiję aukštąjį universitetinį išsilavinimą. Du tyrime dalyvavę respondentai yra baigę antrosios pakopos studijas ir įgiję magistro kvalifikacinį laipsnį.

Interviu buvo atliktas informantams priimtinu būdu: pokalbis vyko individualiai su kiekvienu tyrime dalyvavusiu specialistu, pokalbio metu išgirsta informacija buvo užrašoma raštu.

3. PENSIJŲ REFORMOS ĮGYVENDINIMO ANALIZĖ VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO VALDYBOS MAŽEIKIŲ SKYRIUJE

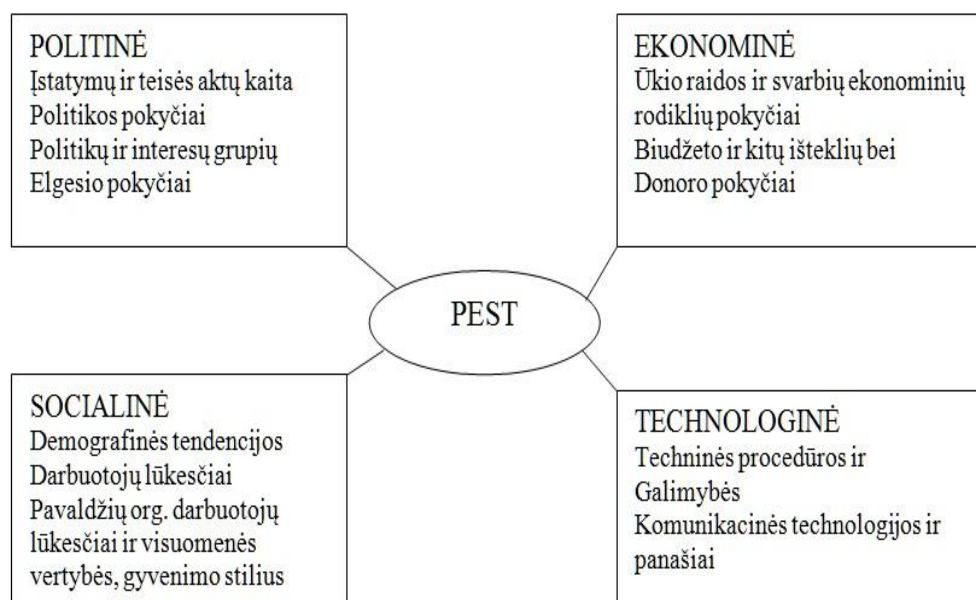
3.1. Pensijų reformos išorinių veiksnių analizė

Išorės veiksnių strateginėje analizėje plačiausiai naudojamą analizės techniką priimta vadinti PEST analize. Ši analizė apima keturis svarbiausius išorės veiksnių aspektus: politinį, teisinį, ekonominį, socialinį, demografinį, technologinį.

Išorės veiksnių analizės metu ištiriami viešosios institucijos išorės veiksniai, įvertinamas galimas poveikis institucijos veiklai bei numatomos institucijos veiklos galimybės ir tobulinimo kryptys.

Viešųjų institucijų veiklai įtakos turintys veiksniai skiriasi nuo privataus sektoriaus efektyvumo sąlygų ir veiksnių, nes viešosios institucijos veikia kitokioje nei privačių struktūrų aplinkoje. Viešųjų institucijų misija ir funkcijos yra oficialiai patvirtintos, jų veikla yra daug atviresnė visuomenės kontrolei, konkretnės veiklos taisyklės ir procedūros, pati veikla yra daug atviresnė, reglamentuojama ir ribojama valstybės finansinių galimybių (Puškorius, Raipa, 2002).

4 paveiksle pateikti pagrindiniai išorės veiksnių aspektai įtakoiantis Valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemą.

4 pav. Išorės veiksnių sąvokos.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės pagal LR Vyriausybės nutarimą (Nr.827; 2002.06.06) „Dėl strateginio planavimo metodikos patvirtinimo“.

Politiniai veiksniai – persigrupuojant politinėms jėgoms ir dėl to didėjant rizikai dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinio draudimo politikos krypties pasikeitimo esama valstybinio draudimo sistema gali tapti ne tokia stabili, o naujai iškelti

uždaviniai ir numatytos veiklos kryptys VSDF valdybos gali būti ne visuomet aiškios, suprantamos ir priimtinos. Politiniai veiksniai padeda arba trukdo institucijai įgyvendinti vyriausybės strateginius tikslus, vykdyti vyriausybės programos įgyvendinimo priemones ir gali daryti įtakos institucijų pertvarkymui ar keisti veiklos planą. Svarbu patikslinti, kokios politinės permainos laukia ateityje ir kokią įtaką jos gali daryti institucijai, kokių gali atsirasti galimybių ir kokių gali kilti grėsmių (Arimavičiūtė, 2005).

Politiniu požiūriu svarbiausias veiksnys pasak P. Gylio (2002) yra ieškoti pačių geriausių pensijų sistemos pertvarkymo variantų. Tos paieškos turi būti demokratiškos ir skaidrios. Pasak autoriaus politiniai procesai šalyje gali turėti didelės įtakos valstybinį socialinį draudimą reglamentuojančių teisės aktų kaitai.

Pagrindiniai politiniai veiksniai darantys įtakos pensijų sistemai buvo priimti pensijų sistemą reglamentuojantys teisės aktai: LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas (1991), LR Vyriausybės 2000 m. balandžio 26 d. nutarimas Nr.465 "Dėl pensijų sistemos reformos koncepcijos" (2000); (2010), LR Konstitucija (2003), LR Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas (2004), LR pensijų sistemos reformos įstatymas (2005), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2008 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (2007), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo 2009 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (2008), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo 2010 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (2009), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo 2011 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (2010), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo 2012 m. (2013, 2014, 2015 m.) rodiklių patvirtinimo įstatymas (2011, 2012, 2013, 2014).

Politinė valdžia, siekdama įsiteikti rinkėjui, priima sprendimus, kurių vykdymui reikia daug lėšų. Dabartinė pensijų sistema nėra tiesiogiai apsaugota nuo politinės valdžios sprendimų, kurie gali neigiamai veikti pensijų sistemą. Nors politikai stengiasi nepriimti sprendimų, kurie menkintų jų reputaciją. Vertinant pensijų sistemas, valstybės ir pensijų sistemos dalyvių interesai yra gana priešaringi: valstybei modeliuojant socialinio draudimo pensijų sistemą itin svarbus tampa jos tvarumas, susijęs su fiskaline politika, išlaikyti stabilūs įsipareigojimai pensininkams, ilgesnis pensinis amžius.

Politikų pažadai skyrėsi nuo realių darbų. Didžiausia valdančiosios koalicijos politinė jėga – Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP) – į Seimo rinkimus ėjusi su šūkiu „Svarbiausia – žmogus!“ žadėjo, jog atlyginimų didinimą pradės nuo mažiausiai uždirbančių viešojo sektoriaus darbuotojų, kad sumažėtų skirtumas tarp eilinių darbuotojų ir vadovų, žadėjo, jog MMA bus ne mažesnis negu 50 proc. VDU, o pensijos sudarys ne mažiau kaip 40 proc. VDU.

„Sodros“ duomenimis, šiuo metu vidutinis darbo užmokestis (VDU) šalyje siekia 735 Eur, minimali mėnesinė alga (MMA) – 350 Eur, vidutinė senatvės pensija – apie 266 Eur. Būtent į šiuos

rodiklius, dalindami pažadus rinkėjams prieš 2012 m. Seimo rinkimus, taikėsi dabartinės valdančiosios koalicijos partijos. Vis dėlto, akivaizdu, kad politikai nesugebėjo įgyvendinti visų pažadų, dėl kurių jiems savo balsus atidavė rinkėjai.

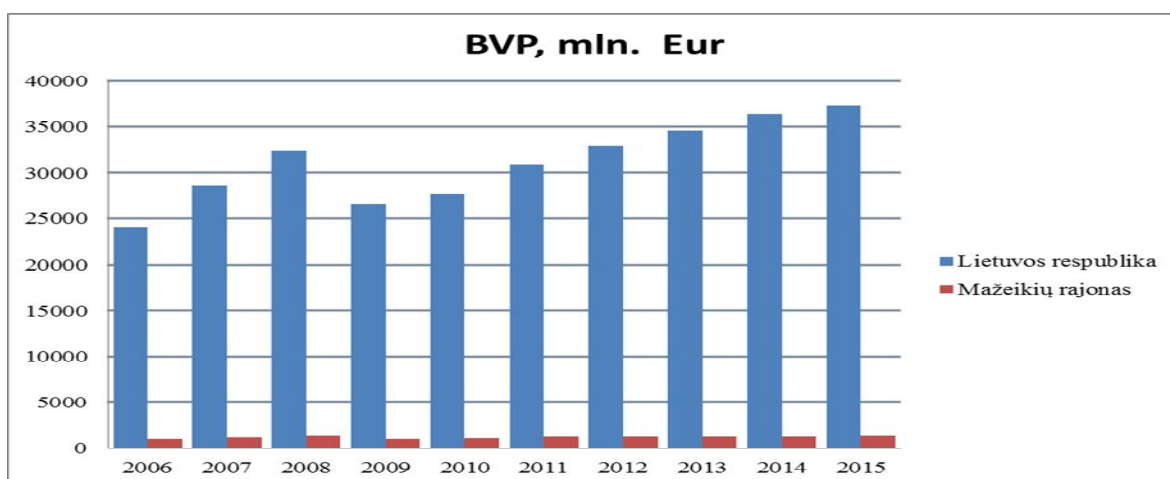
Dabartinė Lietuvos socialinio draudimo sistema yra finansiškai pažeidžiama dėl ekonominės krizės, kadangi nėra kaupiamas rezervas, kuris blogėjant ekonominei bei demografiniai situacijai leistų išlaikyti pensinių išmokų dydį. Pats išmokų indeksavimas yra stipriai priklausomas nuo politikos (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2010).

Vienas iš pagrindinių strateginių tikslų – tobulinti VSDFV Mažeikių skyriaus veiklos valdymą ir gerinti valstybinio socialinio draudimo įmokų surinkimą bei išmokų skyrimą ir mokėjimą gavėjams (Valstybinio socialinio draudimo veiklos..., 2015).

Ekonominiai veiksniai – VSDF valdybos ir jos įstaigų vykdoma veikla yra veikiama šalies makroekonominės aplinkos pokyčių. Svarbūs ekonominę vystymąsi lemiantys veiksniai yra nedarbo ir darbo užmokesčio pokyčiai. Pensijų sistemos reformai įtakos turi šie ekonominiai veiksniai: bendrasis vidaus produktas, vidutinis darbo užmokestis, dirbančiųjų skaičius bei šešėlinė ekonomika.

Bendrasis vidaus produktas – vienas svarbiausių ekonomikos rodiklių, kuris parodo šalies ekonomikos išsivystymo lygį. Kaip teigia R. Lazutka (2011) bendrasis vidaus produktas yra vienas svarbiausių rodiklių, kuriuo remiamasi vertinant šalies arba atskiro ūkio sektoriaus ekonominę veiklos efektyvumą. BVP kitimo tempai parodo apie efektyvumo pokyčius bei yra dažnai taikomas kaip pirmasis rodiklis, kuris tarsi byloja šalies gyventojų gerovės pokyčius.

5 paveiksle pateiktas BVP Lietuvos Respublikoje ir Mažeikių rajone.

5 pav. BVP Lietuvos Respublikoje ir Mažeikių rajone.

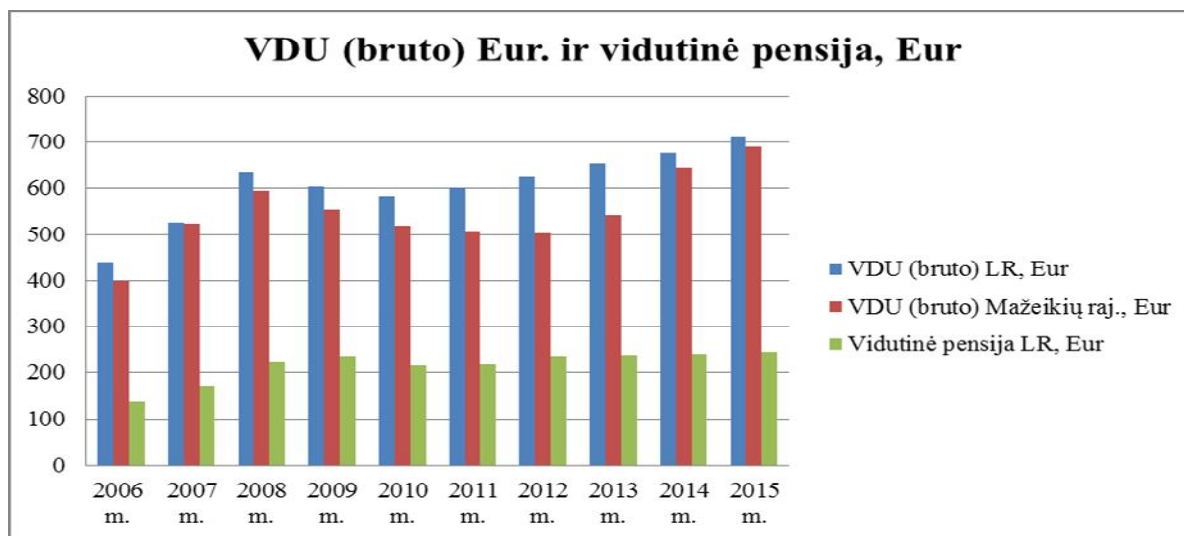
Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento 2006-2015 m. duomenimis.

Remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis galima teigti, kad BVP nuo 2006 m. iki 2008 m. didėjo, Lietuvos Respublikoje nuo 24104,2 mln. Eur iki 32414,3 mln. Eur, o

Mažeikių rajone nuo 1016,9 mln. Eur iki 1346,2 mln. Eur. Nuo 2008 m. iki 2009 m. BVP Lietuvos Respublikoje sumažėjo 17,8 % (5759,9 mln. Eur), kai tuo tarpu Mažeikių rajone sumažėjo 20,9 % (251,6 mln. Eur). BVP pradėjo augti Nuo 2009 m. iki 2015 m. BVP pradėjo augti tiek Lietuvos Respublikoje (iki 37330,5 mln. Eur), tiek Mažeikių rajone (iki 1376,2 mln. Eur). Didėjant BVP, augant ekonomikai, einamosiomis pajamomis paremta sistema užtikrina stabilų ir tam tikrų išmokų didėjimą (Gilys, 2008).

Vidutinis darbo užmokestis – pagrindinis žmonių poreikių tenkinimo šaltinis kuris atspindi vidutinę šalies gyventojų uždirbamų pajamų tendenciją. Pasikeitus vidutinio darbo užmokesčio arba kainų lygiui indeksuojamos pensijos. Augant darbo užmokesčiui proporcingai didinamos ir pensijos. Esant spartesniems kainų augimo tempams nei darbo užmokesčio augimo tempai, indeksavimas pagal kainas suteikia pensininkams geresnes vartojimo galimybes. Esant nekontroliuojamai infliacijai, kai nedarbo augimo tempai ypač spartūs, biudžetas tampa nepajėgus garantuoti vartojimo galimybių palaikymo nesiskolinant ir nemažinant išmokų (Lazutka, 2011).

6 paveiksle pateiktas VDU (bruto, Eur) Lietuvos Respublikoje, Mažeikių rajone bei Lietuvos Respublikos vidutinė pensija (Eur).

6 pav. Vidutinis darbo užmokestis (bruto, Eur), LR, Mažeikių rajone ir LR vidutinė pensija.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento 2006-2015 m. duomenimis.

Kaip matome 6 paveiksle, kad VDU (bruto) nuo 2006 m. iki 2008 m. tiek Lietuvos Respublikoje, tiek Mažeikių rajone didėjo. Atitinkamai LR padidėjo nuo 439,4 Eur iki 632,4 Eur, t.y. 43,7 %, Mažeikių rajone nuo 398,1 Eur iki 593,8 Eur, t.y. 49,16 %. VDU (bruto) Lietuvos Respublikoje 2009 m. pradėjo mažėti laikotarpiu 2009-2010 m. ir sumažėjo 49,1 Eur, tačiau Mažeikių rajone VDU (bruto) mažėjo nuo 2009 m. iki 2012 m., sumažėjo 49,7 Eur. Nuo 2011 m. VDU (bruto) Lietuvos Respublikoje pradėjo didėti, jau 2015 m. siekė 714,1 Eur, kai tuo tarpu Mažeikių rajone išliko didėjimo tendencija tik nuo 2013 m. ir 2015 m. siekė 689,5 Eur (žr.4 priedą). Kaip matome 6 paveiksle Lietuvos Respublikos vidutinė pensija didėjo 2006-2009 m. laikotarpiu,

nuo 138 Eur iki 235 Eur. 2010 m. vidutinė pensija sumažėjo 19 Eur, jau nuo 2011 m. iki 2015 m. vidutinė pensija padidėjo 27 Eur. 2015 m. vidutinė pensija sudarė 34,17 % Lietuvos Respublikos VDU (bruto), Mažeikių rajone – 35,38 %.

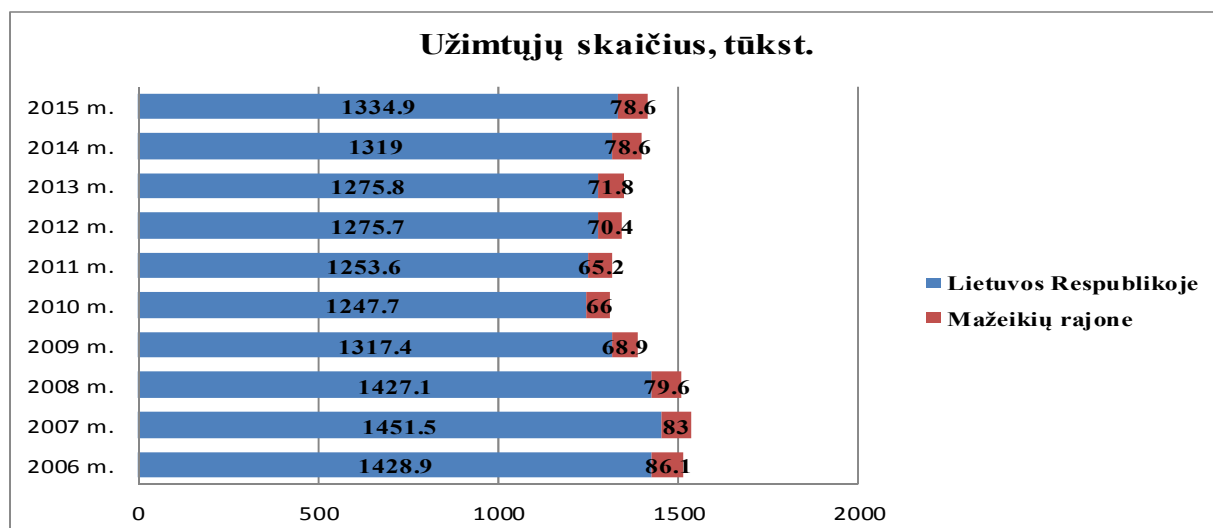
Šešėlinė ekonomika – išlieka tema, susilaukusi daug politikų, valstybės institucijų ir visuomenės dėmesio. Daugelis tyrimų rodo, kad šešėlinė ekonomika Lietuvoje mažėja, tad vienas iš pagrindinių klausimų – kokios priežastys lemia šį mažėjimą. Pvz. 2015 m. gegužės mėnesį LLRI atlikto Lietuvos ekonomikos tyrimo duomenimis šešėlinėje ekonomikoje sukuriama nuo 15 iki 26 proc. visos šalies pridėtinės vertės. Šešėlinės ekonomikos dalis BVP sparčiai augo nuo 2008 m. ir 2010 m. sudarė net 28 proc. šalies BVP. 2011-2013 m. šešėlinė ekonomika po truputį mažėjo ir 2015 m. siekė 24 proc. BVP. Statistikos departamento pateikiamais duomenimis, 2013 m. neapskaityta ekonomika Lietuvoje siekė 15 proc. BVP. Šešėlinė ekonomika, arba šešėlis, yra apibrėžiamas kaip ekonominė veikla vykdoma nesilaikant galiojančių teisės aktų ir jų reikalavimų, siekiant išvengti mokesčių (Lietuvos laisvosios rinkos..., 2016). Šešėlinės ekonomikos lygis įvardijamas kaip viena iš probleminių sričių, dėl kurios plėtros itin lėtėja ne tik valstybių ekonomikos augimo tempai, bet ir valstybės surenkamų mokesčių efektyvumas bei fiskalinės politikos, socialinio draudimo sistemų žlugimas (Schneider, 2002). Autoriaus teigimu šešėlinė ekonomika – tai visa gamyba ir prekių, paslaugų teikimas, kuris yra slepiamas nuo valdžios institucijų siekiant šių keturių tikslų:

- išvengti pajamų, pridėtinės vertės ar kitų mokesčių mokėjimo;
- išvengti socialinio draudimo įmokų mokėjimo;
- išvengti tam tikrų standartų vykdymo, pvz. minimalios algos, saugumo ir kt.;
- išvengti įvairių administracinių procedūrų laikymosi.

Lietuvoje valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas jau dešimtmetį yra deficitinis ne vien dėl visuomenės senėjimo, bet ir dėl verslo pasitraukimo į šešėlį. Ši situacija aktuali ne tik Lietuvoje, tačiau ir daugelyje pasaulio valstybių. Kova su nelegalia ekonomika ir papildomų valstybinio socialinio draudimo pajamų pritraukimas šiuo metu yra pagrindinis klausimas, siekiant subalansuoti valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą ir panaikinti deficitą, taip garantuojant tęstinį socialinio draudimo įmokų mokėjimą (Guogis, Bitinas, 2011).

Užimtųjų skaičius. Užimtumo didėjimas turi teigiamą reikšmę tiek socialinio draudimo sistemai, tiek visai ekonomikai. Didėjant šalies užimtųjų gyventojų skaičiui į VSDFV biudžetą įplaukia daugiau įmokų, visa tai užtikrina socialinio draudimo sistemos stabilumą (Levišauskaitė, Ruškys, 2003).

7 paveiksle pateikti užimtųjų duomenys Lietuvos Respublikoje bei Mažeikių rajone.

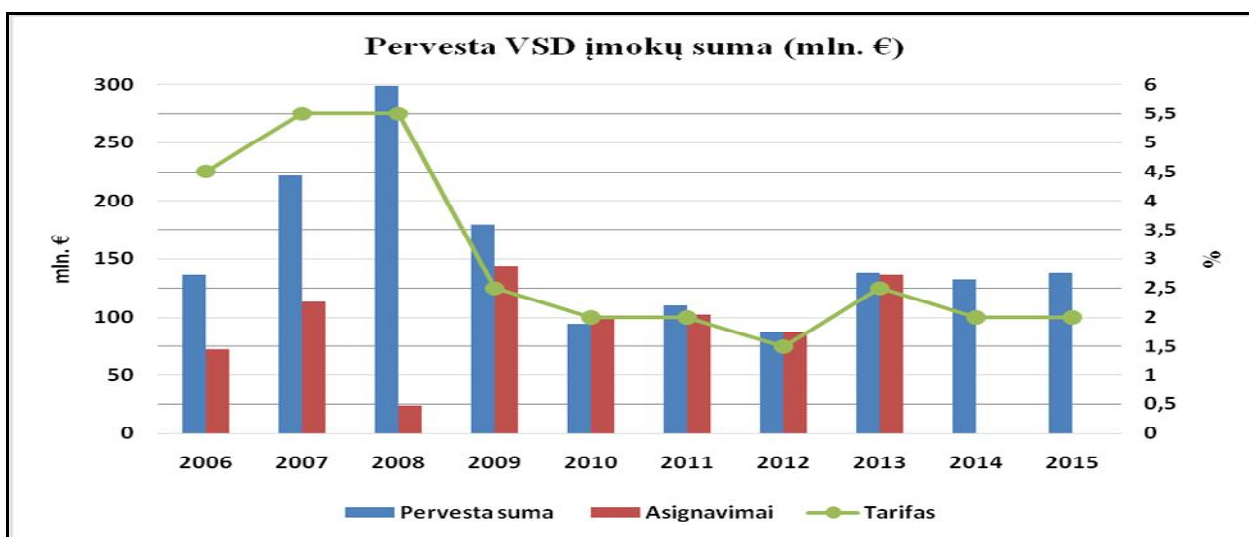
7 pav. Užimtųjų skaičius tūkst. Lietuvos Respublikoje bei Mažeikių rajone.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2006-2015 m. duomenimis.

Didžiausias užimtųjų skaičius Lietuvos Respublikoje, o taip pat ir Mažeikių rajone buvo iki 2008 metų. Krizės poveikis 2008 m. buvo lemtingas – užimtumas Lietuvos Respublikoje 2009 m. lyginant su 2008 m. sumažėjo 7,7 %, tuo tarpu Mažeikių rajone situacija dar labiau pablogėjo – užimtųjų skaičius sumažėjo net 13,4 %. Situacija Lietuvoje, nors ir nežymiai, bet į gerąją pusę ėmė keistis nuo 2010 metų, o Mažeikių rajone tik nuo 2012 metų. Tačiau iki krizės buvusio rezultato nei šalyje, nei Mažeikių rajone nepasiekta net 2015 metais (žr. 5 priedą). Taigi, galima teigti, kad užimtumo problema yra viena aktualiausių socialinių ekonominių veiksnių įtakojančių socialinį draudimą.

Pensijų kaupimo sistema – tai galimybė kiekvienam, mokančiam socialinio draudimo įmokas, kaupti lėšas savo būsimajai pensijai, nemokant papildomų įmokų (Socialinės apsaugos..., 2016). Siekiant išvengti pensijų sistemos krizės dėl demografinių pokyčių ilgalaikėje perspektyvoje, 2004 m. pradėta įgyvendinti pensijų sistemos reforma, kurios tikslas – įvesti pensijų kaupimo pakopą, leidžiančią Lietuvos gyventojams individualiai kaupti dalį socialinio draudimo įmokos senatvės pensijai. Pensijų fonduose kaupiama dalis socialinio draudimo įmokų, skirtų senatvės pensijai. Įmokų dalis, kurią galima kaupti pensijų fonde, buvo palaipsniui didinama nuo 2,5% 2004 m. iki 5,5% 2008-aisiais. Tuomet 2009 m. į pensijų fondus pervedamos įmokos buvo sumažintos iki 3%, o po to iki 2%. 2012 m. į pensijų fondus pervedama įmokų dalis mažėjo iki 1,5%. 2013 m. ši įmoka padidinta iki 2,5%, tačiau nuo 2014 m. iki šios dienos sudaro 2% „Sodros“ įmokų. Prognozuojama, kad nuo 2020 m. įmokos dydis susidarys 3,5%. Pasak Kaupelytės (2011), valstybės nuolat reguliuojama „Sodros“ įmokų dalis, pervedama į pensijų fondus, parodo, kad papildoma pensijų fondų rizika yra jų priklausomybė nuo šalies politinės situacijos.

8 paveiksle pateikta Valstybinio socialinio draudimo fondo įmokų suma pervesta į privačius pensijų fondus Lietuvos Respublikoje.

8 pav. VSDF pervesta įmokų suma į Pensijų fondus, bei vidutinis metinis įmokos tarifo dydis % Lietuvoje. Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2006 – 2015 m. duomenimis.

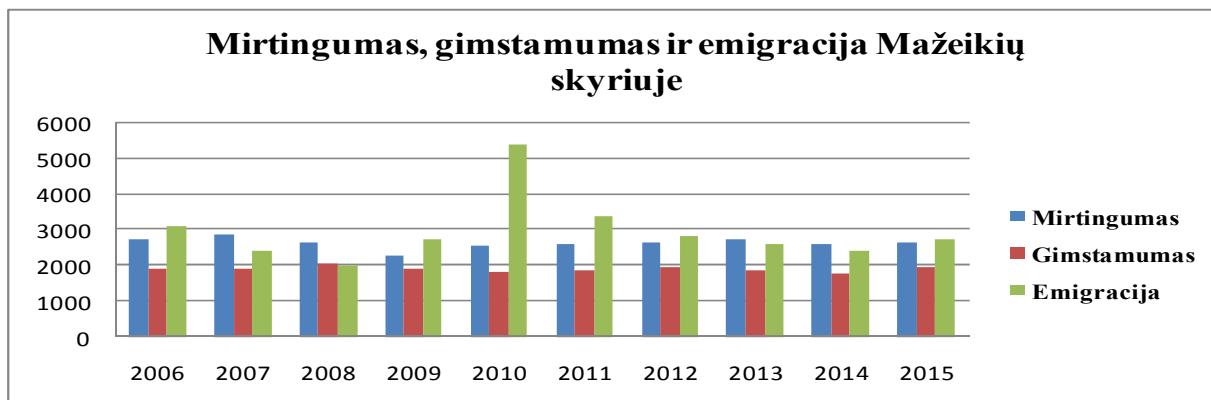
Iš 8 paveikslo matyti, kad Lietuvos Respublikoje „Sodros“ įmokų dalis pervesta į pensijų fondus nuo 2006 m. iki 2008 m. didėjo nuo 135,7 mln. Eur iki 298,3 mln. Eur (žr. 4 priedą). Įmokų didėjimui įtakos turėjo vidutinis metinis įmokos tarifo dydis. Tuo tarpu gauti asignavimai iš Valstybės biudžeto 2006 m. sudarė 53% visų pervestų įmokų į privačius pensijų fondus. Dėl sunkios ekonominės situacijos 2008 m. asignavimai sumažinti ir jie sudarė tik 7,8% visų pervedamų kaupiamųjų įmokų dalies. Tai didelės įtakos turėjo ir susidariusiam deficitiniam biudžetui. Kaip matome iš 7 paveikslo asignavimai iš valstybės biudžeto nuo 2009 m. iki 2013 m. sparčiai didėjo ir siekė 100% visų pervestų įmokų į privačius pensijų fondus.

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos misija ir svarbiausi strategijos tikslai yra organizuoti socialinį draudimą, vykdyti operatyvų fondo lėšų tvarkymą ir apskaitą užtikrinant valstybinio socialinio draudimo įmokų surinkimą ir išieškojimą, teisingą duomenų apie draudėjus ir apdraustuosius tvarkymą bei socialinio draudimo išmokų skyrimą ir mokėjimą gavėjams.

Socialiniai veiksniai – modernaus viešojo sektoriaus raidą lemia pasaulyje vykstantys pokyčiai, egzistuojantys paradoksai ir konfliktai. Svarbiausiai iš jų laikytini itin spartūs socialiniai pokyčiai. Vienas iš pagrindinių rodiklių apibūdinančių demografinę būklę yra didėjanti vyresnio amžiaus žmonių dalis visuomenėje bei apskritai gyventojų mažėjimas Lietuvoje. Mažėjimą lemia didelis mirtingumas, mažas gimstamumas, emigracija (Puškorius, Raipa, 2002).

9 paveiksle pateikti mirtingumo, gimstamumo bei emigracijos duomenys Mažeikių rajone

2006-2015 m. laikotarpiu.

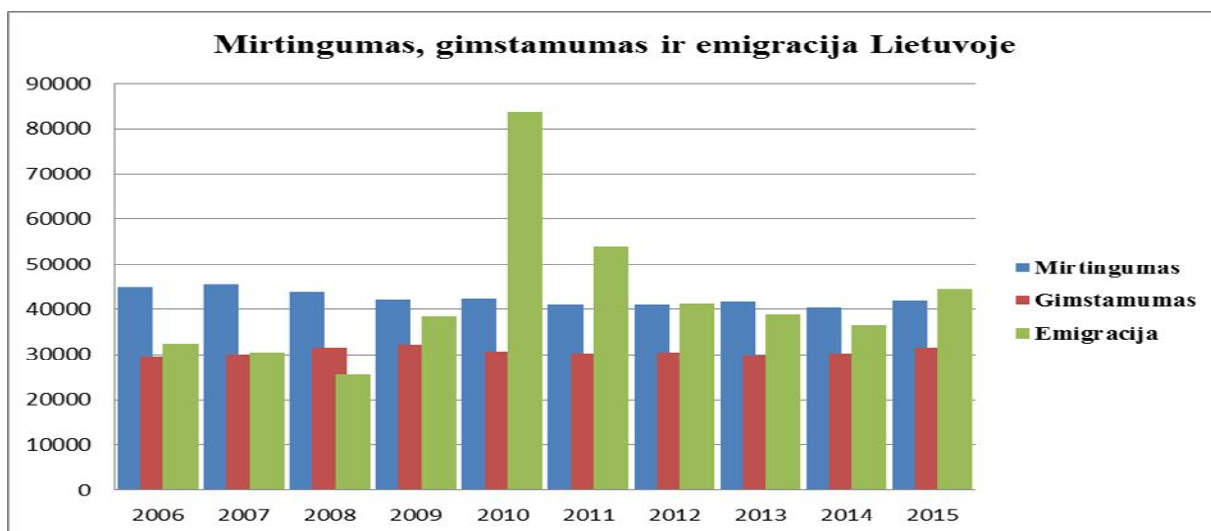
9 pav. Gimstamumas, mirtingumas ir emigracija Mažeikių skyriuje.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento 2006-2015 m. duomenimis.

Analizuojant pagrindinius veiksnius, turėjusius įtakos gyventojų skaičiaus pokyčiams, matome, kad gimstamumas ir mirtingumas tiek Lietuvos Respublikoje, tiek Mažeikių rajone išlieka beveik stabilūs (žr. 5 priedą), tačiau kelia nerimą tai, kad per visą analizuojamą laikotarpį mirtingumas yra ženkliai didesnis už gimstamumą. Tačiau dar didesnė problema yra gyventojų emigracija, kuri tiek Lietuvoje, tiek Mažeikių rajone yra gana didesnė už mirtingumą ir ypač išaugo 2010 - 2011 m. 2010 m. lyginant su 2008 m. emigravusių skaičius padidėjo daugiau nei du kartus. Aišku, vėl galima viską paaiškinti, kad tai krizės padariniai, tačiau šalies ekonomikai nuo to geriau nebūtų. Nors nuo 2012 metų emigravusių skaičius kiek sumažėjo, tačiau ir toliau išlieka labai didelis. Įvertinus tai, kad emigruoja jauni, perspektyvūs tiek šalies tiek rajono gyventojai išlieka pavojus, kad šalyje didžioji dalis gyventojų liks nedarbingo amžiaus. Todėl keičiant ir formuojant įstatymus pagrindinis uždavinys turėtų būti emigracijos mažinimo problemos sprendimas.

Ilgėjanti gyvenimo trukmė ir mažėjantis gimstamumas rodo, kad pagyvenusių asmenų skaičius sparčiai didėja tarp visų gyventojų. Problemos aktualumą didina ir tai, kad Lietuvos didžiausia visuomenės senėjimo našta tenka valstybei.

Iš 10 paveikslo matyti, kad Lietuvos Respublikoje mažėjant gimstamumui jaunoji karta patiria vis daugiau sunkumų, nes įmokų mokėtojų ir pensininkų santykis kinta įmokų mokėtojų nenaudai. ES šalys, besilaikančios einamųjų įplaukų finansavimo principo, dėl demografinės padėties yra priverstos savo sistemas modifikuoti, kad ir toliau pensininkų karta gautų tinkamo dydžio išmokas, o dirbančiai kartai įmokos būtų pakeliamos.

10 pav. Mirtingumas, gimstamumas ir emigracija Lietuvos Respublikoje.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento 2006 – 2015 m. duomenimis.

Demografiniai socialiniai pokyčiai, tai pagrindiniai rodikliai, kurie apibūdina demografinę padėtį, yra gimstamumo mažėjimas, būsimojo gyvenimo trukmės didėjimas ir numatomas staigus pensininkų amžiaus didėjimas (Bitinas, 2006).

Iš 11 paveikslo matyti, kad Lietuvos Respublikoje mažėjant gimstamumui jaunoji karta patiria vis daugiau sunkumų, nes santykis kinta įmokas mokančių asmenų nenaudai. 1991 m. nuo socialinio draudimo sistemos atsiradimo vienam apdraustajam tekdavo išlaikyti 2,1 pensininką, tačiau padėtis stabilizavosi jau nuo 2006 m. socialinio draudimo pensijai teko 1,33 įmokų mokėtojo. Lietuvos Respublikoje nuo 2007 m. iki 2011 m. apdraustųjų ir mokamų pensijų skaičius santykis gerėjo, nuo 1,35 iki 1,17. Dėl vykstančių neigiamų socialinės demografinės situacijos pokyčių nuo 2012 m. apdraustųjų ir pensininkų skaičiaus santykis po truputį didėjo, jau 2015 m. siekė 1,3.

11 pav. Apdraustųjų ir mokamų pensijų skaičiaus santykio kitimas Lietuvos Respublikoje ir Mažeikių skyriuje

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2006 – 2015 m. duomenimis

Lietuvos Respublika besilaikanti einamųjų įplaukų finansavimo principo, dėl demografinės padėties yra priversta sistemą modifikuoti, kad ir toliau pensininkai gautų tinkamo dydžio išmokas, o apdraustiesiems įmokos būtų pakeliamos (Valstybinio socialinio draudimo..., 2014).

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos Respublika besilaikanti einamųjų įplaukų finansavimo principo, dėl demografinės padėties yra priversta sistemą modifikuoti, kad ir toliau pensininkai gautų tinkamo dydžio išmokas, o apdraustiesiems įmokos būtų pakeliamos. Viena iš priemonių socialinių demografinių rodiklių stabilizavimui, tai gimstamumo ir imigracijos skatinimas. Didėjantis gimstamumas ir mažėjanti emigracija atsvertų visuomenės senėjimo reiškinius ir darbo rinkos pasiūlos stoką, kartu gerėtų pensijų sistemų finansavimas.

Technologiniai veiksniai – technologija yra įrengimų, įrankių ir atitinkamų techninių žinių derinys, kurį turi žinoti žmonės, dirbantys savo darbo vietose. Technologija tampriai susieta su užduotimis. Užduočių atlikimui reikalinga speciali technologija, t.y. užduoties atlikimo būdas, detalus aprašymas. Technikos poveikis gamybos valdymui reiškiasi pokyčiais, revoliucijomis, įrengimais ir pan. (Valstybinio socialinio draudimo..., 2014).

Klientų aptarnavimo gerinimas yra vienas svarbiausių VSDF administravimo įstaigų veiklos prioritetų, todėl ypač daug dėmesio skiriama elektroninių paslaugų kūrimui ir diegimui. VSDFV Mažeikių skyrius funkcijoms vykdyti naudoja informacines ir elektroninės bankininkystės sistemas. Skyriaus veiklai vykdyti naudojamos šios informacinės sistemos:

- išmokų taikomoji sistema;
- įmokų taikomoji sistema (pensijų ir pašalpų);
- EDAS (elektroninė draudėjų aptarnavimo sistema, tai nauja bendradarbiavimo galimybė tarp įmokų mokėtojų ir administratorių);
- EGAS (elektroninė gyventojų aptarnavimo sistema, bendradarbiavimo galimybė tarp gyventojų ir administratorių);
- DVS (duomenų valdymo sistema);
- VATARAS (Lietuvos Respublikos valstybės tarnautojų registro informacinė sistema);
- FVS (finansų valdymo sistema);
- EPOS (darbo užmokesčio sistema).

Tokiu būdu greičiau gaunama ir pakraunama informacija į taikomąsias sistemas. Tačiau neužtenka tinkamai naudotis informacinėmis technologijomis, nes darbuotojų neatsakingumas gali sumenkinti šių sistemų tinkamumą, todėl VSDFV Mažeikių skyriuje veikia vidaus kontrolės vertinimo bei audito sistema. Veikla yra nuolat tobulinama ir analizuojama, siekiant valdyti visų veiklos sričių rizikos veiksnius. Užtikrinant skyriaus veiklos teisėtumą, rezultatyvumą, informacijos patikimumą. Vidaus kontrolės aplinka skyriuje yra palanki efektyviam darbui ypač administruojant pensijų sistemos pokyčių įgyvendinimą (VSDFV Mažeikių skyriaus..., 2015).

Klientai aptarnaujami vieno langelio principu, tam kad atėjęs žmogus gautų visą jam reikalingą informaciją. Aukštą aptarnavimo kokybę Mažeikių skyriuje lemia aukšta specialistų kvalifikacija ir kompetencija, klientų aptarnavimo standartų išmanymas ir jų laikymasis.

Inovacija – tai funkcinė, iš esmės pažangi naujovė, orientuota į seno pakeitimą nauju. Inovacija gali būti laikoma idėja, veikla ar koks nors materialus objektas, kuris yra naujas žmonėms, jų grupei ar organizacijai, kuri jų įgyvendina ar naudoja (Melnikas, Strazdas, Gečas, 2000).

Pagrindinė inovaciją buvo programinės įrangos EDAS ir EGAS sukūrimas. Didelė inovacija pensijų sistemoje tai, kad kaupiami duomenys apie asmens stažą duomenų bazėje. Nuo 1994 metų SODROS taikomojoje duomenų bazėje suvesti visi duomenys apie asmenys, jų darbo stažą, motinystės atostogas, ligos atostogas ir kitas išmokas.

Diegiant naujas technologijas ir modernizuojant VSDF valdybos ir jos įstaigų valdymą, siekiama kokybiškiau tenkinti didėjančius draudėjų ir apdraustųjų aptarnavimo poreikius. Be to siekiant gerinti piniginių išteklių, žmogiškųjų išteklių valdymą, dokumentų tvarkymą tobulinti informacijos pateikimo ir kitus procesus yra įdiegta finansų valdymo sistema, pensijų kaupimo taikomosios sistemos bei plėtoti kitas VSDF valdybos ir jos įstaigų veiklos efektyvumą didinančias technologijas. Inovacijos principas reikalauja, kad būtų siekiama naujų, modernių ir efektyvių sprendimo būdų, rodomas pasiruošimas valdyti bei eksperimentuoti įgyvendinant naujas programas. Svarbu pabrėžti, kas įstaigoje turi būti kuriama palanki atmosfera pokyčiams, norint pasiekti geresnių veiklos rezultatų (Valstybinio socialinio draudimo..., 2015).

3.2. Pensijų reformos vidinių veiksnių analizė

Kiekviena organizacija siekdama efektyviai vykdyti veiklą, turi suvokti savo vidinę aplinką, ją tinkamai vertinti, skirti laiko ir pastangų siekiant tobulinti vidinius veiksnus. Dažnai išorinius veiksnus organizacija gali veikti tik iš dalies, o vidinius gali ir privalo keisti, todėl svarbu įvertinti VSDFV Mažeikių skyriaus vidinius pajėgumus, kurie prisidėtų prie pensijų reformos įgyvendinimo ir tobulinimo. Pensijų reformos įgyvendinimo vidinius veiksnus sudaro: organizacinė struktūra, žmogiškieji ištekliai, finansiniai ištekliai, planavimo sistema, apskaitos tinkamumas, vidaus kontrolės sistema.

Teisinė bazė. Naujųjų viešojo administravimo sistemų efektyvumas stipriai priklauso nuo konkrečioje valstybėje susiformavusių valdymo bei administravimo tradicijų ir esamos įstatyminės bazės (Domarkas, 2004). VSDFV Mažeikių skyrius savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymu, Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymu, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymais ir kitais valstybinį socialinį

draudimą reglamentuojančiais teisės aktais, taip pat Valstybinio socialinio draudimo fondo įstaigų nuostatais. Svarbiausi teisės aktai (žr. 6 priedą), kuriais savo veikloje turi vadovautis „Sodra“ ir juose yra įvardinti pensijų reformos principai, kuriuos galima tiesiogiai sieti su pensijų reformos įgyvendinimu, yra šie:

Visi Lietuvoje priimami įstatymai yra priimami sutinkamai su Konstitucija ir neprieštarauja jai. Įstatymai sudaro valstybės teisinės sistemos pagrindą, reguliuoja visuomeninius santykius. Konstitucija numato pagrindines teises į socialinę apsaugą, jos 52 str. reglamentuoja, kad „Valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais numatytais atvejais“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 2003).

Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme (Žin., 1994, Nr. I-549) nurodomos socialinio draudimo rūšys, asmenis privalomai draudžiamus valstybiniu socialiniu pensijų draudimu, asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas, valstybinio socialinio draudimo bazinės pensijos dydis, pensijos skyrimo ir mokėjimo terminai.

Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatyme (Žin., 1995, Nr. I-1052) įsigaliojo nauji pensijų pakeitimai reformuojantys visą pensijų sistemą. Įstatymo pakeitimai pagrįsti visiškai nauju draudimo pensijoms principu, kuriems būdingas visuotinumasis, lygiateisiškumas ir finansavimas iš einamųjų privalomojo socialinio draudimo įmokų. 1995 m. pradėtas ilginti pensinis amžius, kuris iki reformos 55 metai moterims, 60 metų vyrams. Panaikintos ankščiau egzistavusios kai kurių profesinių ir socialinių grupių ankstyvo pasitraukimo į pensiją galimybės. Pensijos skiriamos asmenims, kurie įmokas mokėjo - moterys – 20 metų, vyrai – 25 metus, o savarankiškai dirbantiems asmenims įmokos padarytos privalomomis.

Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatyme (Žin., 2004, Nr. IX-2017) nurodoma valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų padidinimo nuo 2004 m. kovo 1 d. tvarka. Pensijos padidinamos taikant 120 Lt dydžio maksimalų pensijos prieaugį, senatvės pensijų gavėjai turi įgytą darbo stažą (moterims – 20 metų, vyrai – 25 metų), dirbant pagal darbo sutartį.

Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatyme (Žin., 2005, Nr. X-209) nustatomos valstybinio socialinio draudimo pensijų rūšys: senatvės, netekto darbingumo (invalidumo) ir našlių ir našlaičių. Senatvės pensijos amžius nustatomas: moterims – 60 metų, vyrams – 62 metai ir 6 mėnesiai, minimalus valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas valstybinei socialinio draudimo senatvės pensijai - 15 metų.

Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatyme (Žin., 2007, Nr. X-1358) nurodoma pagrindinė socialinio draudimo senatvės

pensijos dalis 110 procentų valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos, kai asmuo turi būtinają senatvės pensijai valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą. Jei asmuo turi minimalų t.y. 15 m., pagrindinė senatvės pensijos dalis apskaičiuojama proporcingai turimam stažui, dauginant 110 procentų bazinės pensijos dydį iš asmens turimo stažo ir dalijant iš būtinojo. Nuo 2007 m. vasario 1 d. bazinė pensija 266 Lt, kai iki tol buvo 230 Lt.

Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarime (Žin., 2008, Nr. 83-3307) patvirtintas valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydis – 360 litų, kuris įvedus eurą, nuo 2015 m. sausio 1 d. – 105 Eur, einamųjų 2008 metų draudžiamųjų pajamų dydis – 1488 litų, bei maksimalios valstybinės socialinio draudimo neperskaičiuotos pensijos dydis – 782 litai.

Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatyme (Žin., 2009, Nr. XI-529) priimti pakeitimai buvo susiję su būtinybe mažinti Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išlaidas. Vienas iš šių pakeitimų aktualus asmenims, kurie teisę į pensiją turėjo įgiję po 2010 m. sausio 1d. Iki šių Pensijų įstatymo pakeitimų galioja nuostata, kad asmenims, įgijusiems teisę į pensiją po 2010 m. sausio 1 d., papildoma pensijos dalis bus apskaičiuojama tik pagal vieną formulės dalį, t.y. atsižvelgiant į visą asmens įgytą stažą ir į asmens pajamas, gautas tik po 1994 m. sausio 1d. Tačiau, atsižvelgiant į sudėtingą ekonominę padėtį, 2009 metų pabaigoje Lietuvos Respublikos Seime buvo nuspręsta šio pakeitimo įsigaliojimą nukelti iki 2012 m. sausio 1 d.

Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatyme (Žin., 2011, Nr. XI-529) priimti pakeitimai susiję su senatvės pensijos amžiaus ilginimu, nuo 2012 m. sausio 1 d. palaipsniui ilginamas iki 65 metų.

Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarime (Žin., 2013, Nr. 593) priimta skiriamų valstybinių socialinio draudimo senatvės ir netekto darbingumo pensijų papildoma dalis apskaičiuojama pagal naują tvarką, taip pat siekimas aiškiau reglamentuoti praktinius valstybinio socialinio draudimo mokėjimo aspektus.

Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo įstatyme (Žin., 2014, Nr. XII-886) priimta senatvės ir netekto darbingumo pensijų sumažinimo kompensavimo tvarka, įvertinant didėjančią valstybinių socialinio draudimo pensijų gavėjų, ypač tų, kuriems šios pensijos yra vienintelis pragyvenimo šaltinis, socialinį pažeidžiamumą ir siekiant išsaugoti šiuos asmenis.

Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo įstatyme (Žin., 2015, Nr. XII-1923) priimta atstatyti praradimų, atsiradusių dėl valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų ir valstybinių pensijų, sumažintų dėl draudžiamųjų pajamų turėjimo, kompensavimo tvarką. Šis įstatymas taikomas asmenims, kuriems įgyvendinant Laikinąjį įstatymą, dėl draudžiamųjų pajamų turėjimo buvo sumažintos (senatvės pensijos).

Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo įstatyme (2016, Nr. XII-2512) . Nuo 2017 m. sausio 1 d. valstybinės socialinio draudimo pensijos pagrindinės dalies finansavimo Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto ir valstybės biudžeto lėšomis įgyvendinimas.

Organizacinė struktūra – Valstybinį socialinį draudimą Lietuvoje vykdo įstaigos, kurios suskirstytos į:

- VSDF valdybą,
- VSDF valdybos įstaigas (teritorinius skyrius).

VSDFV Mažeikių skyrius yra Fondo valdybos įsteigta viešojo administravimo įstaiga, veikianti nuo 1990 m. gruodžio 1 d. Skyriaus veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas, Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymai ir kiti valstybinį socialinį draudimą reglamentuojantys teisės aktai, Valstybinio socialinio draudimo fondo įstaigų nuostatai bei kiti teisės aktai ir skyriaus vidaus tvarkos taisyklės, reglamentai (VSDFV Mažeikių skyriaus organizacinė valdymo struktūra pateikta 1 priede).

Fondo valdybos Mažeikių skyrius yra viešas juridinis asmuo, kuris finansuojamas iš VSDF biudžeto lėšų pagal pajamų ir išlaidų sąmatą. VSDFV Mažeikių skyrius pagal Fondo valdybos skyrių struktūrą iki 2012 m. sausio 1 d. priklausė B grupei. Atsižvelgiant į aptarnaujamų klientų skaičių ir darbų apimtį, B grupei buvo priskiriami Jonavos, Kėdainių, Mažeikių, Plungės, Radviliškio, Rokiškio, Šilutės, Tauragės, Tekšių, Trakų, Ukmergės, Utenos ir Vilkaviškio teritoriniai skyriai. Nuo 2012 m. sausio 1 d. VSDFV teritoriniai skyriai į A, B, C grupes nebeskirstomi.

Vykdamas reorganizavimą, prie Mažeikių skyriaus 2011 m. buvo prijungti Telšių, Plungės, Skuodo ir Akmenės teritoriniai skyriai. Reorganizavimo tikslai – optimizuoti Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigų struktūrą – centralizuoti bendrųjų funkcijų valdymą, užtikrinti efektyvesnį Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšų ir žmogiškųjų išteklių naudojimą, racionaliau ir geriau atlikti Fondo valdybos teritorinių skyrių funkcijas, stiprinti vidaus kontrolę. Taip pat optimizuoti valdymą, atsisakant nereikalingų valdymo grandžių, atsisakant perteklinių vadovaujančios grandies pareigybių bei stambinant padalinius, peržiūrėjus administracijų struktūras, optimizuojant pareigybių skaičių, išnaudojant masto ekonomijos taupymo galimybes ir galimybes įsigyti paslaugas rinkoje (Valstybinio socialinio draudimo..., 2011).

Mažeikių skyriaus pagrindiniai uždaviniai yra operatyviai tvarkyti Fondo lėšas, užtikrinant teisingą duomenų apie draudėjus, apdraustuosius asmenis ir išmokų gavėjus tvarkymą, priskaičiuotų valstybinio socialinio draudimo įmokų, baudų, delspinigių surinkimą ir išieškojimą į

Fondą laiku, teisingą valstybinio socialinio draudimo išmokų ir išmokų iš valstybės biudžeto skyrimą ir mokėjimą gavėjams, finansų apskaitą; įgyvendinti teisės aktus, reglamentuojančius valstybinį socialinį draudimą (VSDFV Mažeikių skyriaus..., 2015).

VSDFV Mažeikių skyriaus organizacinė struktūra tvirtinama atsižvelgiant į Fondo valdybos administravimo įstaigų struktūrinius pertvarkymus Mažeikių skyriaus direktoriaus 2016 m. įsakymu Nr. VE-538 patvirtinta VSDFV Mažeikių skyriaus organizacinė valdymo struktūra atitinka Fondo valdybos patvirtintą tipinę struktūrą. Rengiant ir tvirtinant Mažeikių skyriaus organizacinę struktūrą yra įvertinami vykdomi ir numatomi Fondo valdybos administravimo įstaigų struktūriniai pertvarkymai, taip pat atsižvelgiama į turimą įstaigos personalą, išorines aplinkos tendencijas, kas leidžia sėkmingai veikti nepriklausomai nuo pokyčių.

VSDFV Mažeikių skyriui vadovauja direktorius, kuris sprendžia jo kompetencijai priskirtus klausimus, organizuoja, koordinuoja, kontroliuoja ir atsako už VSDFV Mažeikių skyriaus veiklą, pavestų uždavinių įgyvendinimą bei savo pareigų vykdymą. Jis yra atsakingas už efektyvų skyriaus finansinių, žmogiškųjų, informacinių ir materialųjų išteklių valdymą. Skyriaus direktorius struktūriniais padaliniais vadovauja tiesiogiai, per savo pavaduotojus arba per struktūrinių padalinių vadovus. Direktoriaus pavaduotojai planuoja, organizuoja ir kontroliuoja pagal kuravimo sritis jiems pavaldžių struktūrinių padalinių vadovų darbą, koordinuoja šių padalinių veiklą. Su organizacijos misija, vizija, strateginiais ir trumpalaikiais tikslais bei užduotimis VSDFV Mažeikių skyriaus struktūrinių padalinių vadovai operatyviai supažindinami reguliariai vykstančiuose pasitarimuose.

VSDFV Mažeikių skyriaus darbas organizuojamas vadovaujantis skyriaus ir Fondo valdybos nustatytais strateginiais tikslais ir uždaviniais, skyriaus strateginiu veiklos planu, rizikos valdymo priemonių planu.

Žmogiškieji ištekliai. Strateginis žmogiškųjų išteklių valdymas, tai procesas, kurio metu organizacija siekia susieti žmogiškąjį, socialinį, intelektinį kapitalą su strateginiais organizacijos tikslais (Bamberger, Meshoulam, 2010) .

Siekiant įvertinti Gero valdymo principų įgyvendinimą Mažeikių „Sodroje“ svarbus tampa kvalifikacijų, kompetencijų ir gebėjimų aspektas. Organizacijos vidinę aplinką formuoja jos tikslai, struktūra, uždaviniai, technologija ir dirbantieji žmonės.

VSDFV Mažeikių teritoriniame skyriuje yra 188 dirbantieji, iš jų 154 valstybės tarnautojai – 81,9 % visų dirbančiųjų, 34 darbuotojai dirbantys pagal darbo sutartis. 122 valstybės tarnautojai turi kvalifikacines klases, tai sudaro 79,2 % visų valstybės tarnautojų. Didžioji dalis dirbančiųjų turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą ir jie sudaro 68,9%. Su aukštuoju neuniversitetiniu ar aukštesniuoju išsilavinimu dirba 24%, o turinčių vidurinę profesinį išsilavinimą darbuotojų yra tik 7,1%. Visi 188 skyriuje dirbantys darbuotojai turi išsilavinimą, reikalingą jų pareigybėms atlikti.

Dirbantieji nuolat kelia kvalifikaciją Fondo valdybos organizuojamuose mokymuose, kai kuriuos veda ne tik Fondo valdybos, bet ir išorinių mokymo paslaugų teikėjų atstovai. Fondo valdybos Mažeikių skyriuje darbuotojų daugumą sudaro moterys. Dirbančių darbuotojų vidutinis amžius – 47 metai. Žmonės dirbantys „Sodroje“ yra reikšmingiausias veiksnys siekiant užsibrėžto tikslo. Visus tikslus įgyvendina žmonės. Darbuotojų tarpusavio draugiški santykiai yra stipriausias veiksnys motyvuojantis gerą darbą (VSDFV Mažeikių skyrius..., 2015).

Svarbu paminėti, kad žmogiškieji išteklių vaidina ypatingą vaidmenį siekiant didesnio darbo efektyvumo. Kaip nurodoma 2012-2015 metų VSDFV Mažeikių skyrius planuose bei veiklos ataskaitose, kasmet yra vis daugiau investuojama į darbuotojų kvalifikacijos kėlimą.

VSDFV Mažeikių skyriuje didelę įtaką darbo efektyvumui turėjo Pensijų srities darbo procedūrų pokyčiai. Atskyrus duomenų apie valstybinio socialinio draudimo stažui prilyginamus laikotarpius ir draudžiamosioms pajamoms prilyginamas pajamas tvarkymo funkciją nuo pensijų skyrimo ir mokėjimo funkcijos. Nuo 2015 m. spalio 1d. įgyvendinta pensijų skyrius reforma. Pensijų skyrius liko vienas, panaikinti prijungiamieji skyriai, kuriam vadovauja Pensijų skyrius vedėjas, užtikrinantis vienodos praktikos taikymą. Po reformos galima konstatuoti teigiamų pokyčių: užtikrintas aiškesnis vykdomų funkcijų ir atsakomybės paskirstymas; Pensijų skyrius darbuotojams darbo procedūros yra skaidresnės; pasidalintos atsakomybės sritys; darbuotojai gali daugiau laiko skirti tik konkrečių žinių gilinimui. Valstybės tarnautojų skaičius bei jų pareigybėms priskirtų funkcijų apimtis veikia pensijų reformos įgyvendinimo kokybę (VSDFV Mažeikių skyrius..., 2015).

Finansiniai išteklių. Fondo valdybos ir jos įstaigų veikla yra finansuojama iš Fondo biudžeto lėšų. Fondo biudžetas yra savarankiškas, neįtrauktas į valstybės ir savivaldybių biudžetų sudėtį. Į biudžetą surenkamos privalomosios socialinio draudimo įmokos ir iš kurių mokamos socialinės išmokos. „Sodra“ – VSDF valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos organizuoja socialinį draudimą, socialinių įmokų surinkimą ir išmokų skyrimą (Klyvienė, 2007). Įstaigos skiria ir moka finansuojamas valstybės biudžeto lėšomis išmokas: nukentėjusių asmenų valstybines pensijas, mokslininkų valstybines pensijas, transporto išlaidų kompensacijas, lengvųjų automobilių įsigijimo kompensacijas, žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe vienkartinės ir periodinės išmokas. Taip pat Fondo valdybos pensijų kaupimo sutarčių registro administratorius perveda apskaičiuotas draudimo įmokas į pensijų fondų sąskaitas (VSDFV Mažeikių skyrius..., 2014).

VSDFV Mažeikių skyriuje didžiausią surinktų valstybinio socialinio draudimo įmokų dalį sudaro draudėjų ir apdraustųjų privalomojo draudimo įmokos. Per 2015 m. įplaukos sudarė 101,8% lyginant su praėjusiais finansiniais metais. 2015 m. daugiausiai išmokėta pensijų t.y. 86,3% visų išmokų. Didžiausią dalį išmokų pensijų socialiniam draudimui sudarė senatvės pensijos t.y. 74,5%

visų pensijų išmokų, nes senatvės pensijų gavėjų skaičius išlieka didžiausias iš visų Fondo pensijų gavėjų (VSDFV Mažeikių skyriaus..., 2015)

Apskaitos tinkamumas. VSDFV Mažeikių skyrius, tvarkydamas buhalterinę apskaitą ir rengdamas finansines ataskaitas vadovaujasi Tarptautiniais finansinės atskaitomybės standartais. Įdiegta Viešojo sektoriaus apskaitos ir ataskaitų konsolidavimo informacinė sistema (toliau – VSAKIS). Finansų valdymo darbas susietas su kitomis skyriuje naudojamomis sistemomis, kuris padeda stiprinti valdymą ir vidaus kontrolę (VSDFV Mažeikių skyriaus..., 2015).

Ryšių sistema. VSDF vadyboje ir Mažeikių skyriuje įdiegti lokalūs kompiuteriniai tinklai, kurie sujungti į vientisą Respublikinį tinklą bei veikia kitos ryšių sistemos. Skyriaus darbuotojai atliekamų užduočių ir darbų klausimais turi galimybę naudotis internetu, elektroninio pašto ir kitomis ryšių priemonėmis. VSDFV Mažeikių skyriaus darbo organizavimas nuolat modernizuojamas, plečiant ir tobulinant „Sodros“ informacinę sistemą. Siekiant gerinti paslaugų kokybę ir tenkinti vis didėjančius klientų aptarnavimo poreikius, parenkami efektyvūs informacinės sistemos tobulinimo ir modernizavimo būdai, užtikrinamas informacinės sistemos naudotojų informavimas informacijos saugumo srityje. Geras ryšių sistemos veikimas įtakoja dirbančiųjų atliekamų darbų spartą ir kokybę. Operatyvus duomenų suvedimas į Taikomąją pensijų sistemą užtikrina tikslų pensijų skyrimą ir išmokėjimą. Gerinant klientų aptarnavimą VSDFV Mažeikių skyriaus ir visų padalinių priimamuosiuose įrengti klientų savitarnos terminalai (VSDFV Mažeikių skyriaus..., 2015).

Planavimo sistema. VSDFV Mažeikių skyriuje daugiau kaip dešimtmetis funkcionuoja veiklos planavimo sistema. Skyriuje metiniai veiklos planai rengiami bei jų vykdymas kontroliuojamas vadovaujantis VSDFV Mažeikių skyriaus direktoriaus įsakymu ir jo atnaujinimo tvarkos aprašu. Metinis veiklos planas, kuriame numatomi trumpalaikiai tikslai ir siektini rezultatai, rengiamas siekiant gerinti veiklos rezultatus, atsižvelgiant į Fondo valdybos strateginį veiklos planą, jame suformuluotus strateginius tikslus ir uždavinius, numatytas priemones, skyriui pavestas vykdyti funkcijas. Sėkmingi veiklos rezultatai priklauso ne tik nuo tinkamo veiklos planavimo, bet ir nuo organizavimo bei kontrolės. VSDFV Mažeikių skyriaus metiniame veiklos plane numatytų priemonių tikslas – tapti tvaria Fondą administruojančia institucija, šviečiančia visuomenę, turinčią efektyvius procesus ir įsitraukusius darbuotojus bei kokybiškai aptarnaujančia klientus. Atsižvelgiant į išorės ir vidaus veiksnių pokyčius ir veiklos vertinimo kriterijų rezultatus, skyriaus metinis veiklos planas peržiūrimas ir, jei reikia, atnaujinamas. Visos veiklos plane numatytos priemonės yra įgyvendinamos (VSDFV Mažeikių skyriaus..., 2015).

Vidaus kontrolės sistema. Fondo valdybos teritoriniuose skyriuose įdiegta patikima veiklos vertinimo, vidaus audito bei vidaus kontrolės sistema. Šių sistemų pagalba veikla yra kontroliuojama ir nuolat tobulinama, siekiant valdyti rizikos veiksnius susijusius su įstaigos veikla,

užtikrinant veiklos ekonomiškumą, teisėtumą, efektyvumą, skaidrumą, informacijos patikimumą. VSDFV Mažeikių skyriaus funkciniais padaliniais, siekiant veiklos kokybės, sukurti vidaus kontrolės aprašai, taisyklės, patvirtintos direktoriaus įsakymais. Šie vidaus kontrolės aprašai griežtai apibrėžia konkrečių funkcijų atskyrimą bei sukuria išsamiai reglamentuotą vidaus kontrolės struktūrą. Visi skyriaus darbuotojai žinodami savo pareigas, aprašytas bei nustatytas ne tik pareigybių aprašymuose, bet ir detalizuotas vidaus kontrolės aprašymuose, kokybiškai atlieka pavestą darbą. Pažymėtina, kad siekdama veiklos kokybės skyriaus vadovybė (direktorius, pavaduotojai) pasibaigus kiekvienam kalendoriniam ketvirčiui, kiekviename skyriaus fiziniame padalinyje pristato pagrindinius rodiklius, aptaria iškilusias problemas, pateikia jų sprendimų būdus. Vidaus kontrolės sistema užtikrina įstatymų, standartų ir nuostatų laikymosi bei pensijų reformos įgyvendinimą, pagrįsta strateginiais veiksmais (VSDFV Mažeikių skyriaus..., 2015).

Apibendrinant išorinius bei vidinius veiksnius, darančius įtaką Fondo valdybos bei Mažeikių skyriui galima teikti, kad šie veiksniai yra svarbūs pensijų reformos įgyvendinimui ir jiems svarbu skirti daug dėmesio. Sėkmingi veiklos rezultatai priklauso nuo darbų strateginio planavimo, organizavimo bei kontrolės. Remiantis darbe atlikta VSDFV Mažeikių skyriaus ir Lietuvos išorinių bei vidinių veiksnių situacija, pravartu atlikti pensijų reformos įgyvendinimo SSGG analizę, siekiant išskirti stiprybes ir galimybes bei aktyviau kovoti silpnybėmis ir grėsmėmis.

3.3. Pensijų reformos SSGG analizė

SSGG analizės metodas. Iš visų planavimo technikų SSGG analizė yra labiausiai populiari ir apima tiek išorės, tiek vidaus analizę, labai svarbus momentas kiekvienoje įmonėje norint kurti strategijas, orientuotas pasiektus rezultatus.

6 lentelė

SSGG analizės sąvokos

	GALIMYBĖS	GRĖSMĖS
STIPRYBĖS	Kaip išnaudoti galimybes panaudojus turimas stiprybes?	Kaip išvengti grėsmių panaudojant turimas stiprybes?
SILPNYBĖS	Kaip išnaudoti galimybes siekiant sumažinti silpnynes?	Kaip minimizuoti galimą riziką srityse, kuriose galimoms grėsmėms įveikti turimos tik silpnybės?

Šaltinis: P. Zakarevičius, 2011.

SSGG analizė svarbus aspektas norint kurti strategijas kiekvienoje organizacijoje sutelktas į gerus darbo rezultatus. Viena iš priemonių, kuria gali būti vertinamos pensijų reformos galimybės įgyvendinti pokyčius, yra SSGG analizė. Šios analizės dėka suteikiama galimybė išsamiai atskleisti ir konkrečiai apibūdinti pensijų sistemos silpnąsias ir stipriąsias puses, kurios turi įtakos pokyčių įgyvendinimui. Analizuojant VSDFV Mažeikių skyriaus pensijų reformos įgyvendinimo procesą,

buvo išskirta teigiamų ir neigiamų aspektų, darančių įtaką veiklai, svarbu apibrėžti, kad būtų galima išskirti pensijų sistemos:

- stiprybes (efektyviai panaudoti gebėjimai, siekiant užsibrėžtų tikslų);
- silpnybes (klaidos, ribojimai apsunkinantis tikslų siekimą);
- galimybes (aplinkoje palankios situacijos, padedančios pagerinti esamą situaciją);
- grėsmes (aplinkoje nepalankios situacijos, bloginančios esamą situaciją, sukeliančios įtampą).

Galimybės ir grėsmės išplaukia iš išorės veiksnių, jos priklauso nuo Lietuvos Respublikoje vykstančių politinių, ekonominių, socialinių – demografinių bei technologinių veiksnių. Stiprybės ir silpnybės kyla iš VSDFV Mažeikių skyriuje veikiančių vidinių veiksnių – teisinės bazės, organizacinės struktūros, žmogiškųjų išteklių, finansinių išteklių bei apskaitos tinkamumo, ryšių, planavimo ir vidaus kontrolės sistemų.

Pagrindinės pensijų reformą veikiančios galimybės ir grėsmės pateiktos 7 lentelėje.

7 lentelė

Pensijų sistemos reformos įgyvendinimo galimybės ir grėsmės

Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvos įstojimas į ES padeda pagerinti socialinės politikos sistemą, geros praktikos įdiegimas, pasinaudojant kitų šalių patirtimi; • Palanki politinė situacija bei šalies ekonominis pakilimas; • Siekimas subalansuoti VSD Fondo biudžetą ilguoju laikotarpiu; • Šalies ekonomikos gerėjimas – galimybė nelegalaus darbo mažėjimui, ko pasekmė augantis įmokų surinkimas; • Funkcijų diversifikavimas (VSDFV reorganizacija į stambesnius teritorinius skyrius) suteikia galimybę efektyviau atlikti įgaliojimus pensijų sistemos administravime; • Pensijų reforma, apmokestinamųjų pajamų perskirstymas yra galimybė surinkti daugiau pajamų. • Eksploatuojama informacinė sistema bei turima informacinių technologijų sistema leidžia kurti ir teikti paslaugas elektroniniu būdu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mažas valdžios požiūris į socialinį draudimą, reiškia didėjančią skurdo ir socialinės atskirties lygį; • Politinės padėties nestabilumas, dažna įstatymų kaita socialinio draudimo sistemoje – institucijos bei mokačiosios visuomenės negalėjimas greitai prisitaikyti; • Neapgalvotų politinių sprendimų priėmimas darantys įtakos pensijų sistemos įgyvendinimo kokybinėms dimensijoms; • VSD Fondo deficitinis biudžetas – grėsmė nevykdyti įsipareigojimų; • Blogėjanti demografiniai (didėjant emigracijai, mažėjant gimstamumui) situacijai, egzistuoja grėsmė įmokų surinkimui bei išmokų mokėjimui; • Ilgalais – strateginis planavimas, kuris yra gyvybiškai svarbus pensijų sistemai, paliekamas nuošalyje; • Neskatinamas užimtumas; • Ilgėjanti gyvenimo trukmė bei pensinio amžiaus asmenų didėjimas kelia grėsmę pensijos dydžiui; • Plečiant ir integruojant duomenų teikimo ir surinkimo elektroniniu būdu veiklą, didėja grėsmė duomenų saugumui.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis darbe atlikta analize.

Apibendrinant 7 lentelėje pateiktas galimybes, galima teigti, kad Lietuvos pensijų sistema turi plačias galimybes, kurių pagrindai paremti įstojimu į ES. Pasinaudojant kitų šalių patirtimi, sukurti tvarią VSD pensijų sistemą išplečiant finansavimo bazę.

Lietuvos aukščiausi valdžios organai stengiasi suvaldyti ekonominę situaciją, veikiančią pensijų sistemą, viena iš priemonių užimtumo didinimas, šešėlinės ekonomikos mažinimas.

Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas užimtumo didinimui, įvedant mokestines lengvatas, lanksčiau reguliuojant darbo santykius. Informacinių technologijų plėtra, tai įgalina efektyviau naudoti potencialą turimos darbo jėgos, padidinti veiklos lankstumą, žymiai sumažinti administravimo išlaidas. Remiantis darbe atlikta VSDF pensijų reformos įgyvendinimo analizę, iškilusių nesklandumų priežastys yra ekonominiai ir socialiniai reiškiniai, išryškinantys daug grėsmių.

Kaip matome 7 lentelėje, grėsmių išskiriama daugiau nei galimybių, kurias galima priskirti prie LR Vyriausybės vykdomos fiskalinės politikos. Prie tokios politikos galima priskirti aukščiausios valdžios įstatymų kaitą, tiesiogiai veikiančią pensijų sistemą bei rezultatus. Dažnas įstatymų keitimas bei koregavimas verčia visuomenę reaguoti pesimistiškai, ypač kai mokesčiai didinami, o išmokos nedidėja. VSD finansavimo šaltinis nėra pakankamas siekiant subalansuoti biudžetą, išmokos neatitinka sumokėtų įmokų į VSD Fondo biudžetą lygio, tai sistema tampa nepatrauklia. Ekonominiai, demografiniai bei socialiniai reiškiniai stipriai veikia senatvės pensijos kitimą bei sukelia šalyje ilgalaikes fiskalines problemas.

Apibendrinant visas grėsmes, pravartu paminėti, kad ekonominiai ir socialiniai veiksniai reikalauja aukščiausios valdžios naujų priemonių kovoti su VSD Fondo biudžeto deficitu, sudaryti kuo daugiau aktyvių socialinių priemonių, kaip padidinti užimtumą ir gimstamumą bei sumažinti emigraciją. Pensijų sistemos analizė siejama su politiniais, ekonominiais ir demografiniais iššūkiais ir iš jų kylančiomis grėsmėmis darančių įtakos pensijų sistemos tvarumui. Prastėjantys demografiniai veiksniai, tokie kaip senėjanti visuomenė, vis didėjanti emigracija bei mažėjantis gimstamumas gali būti reali grėsmė pensijų sistemos tvarumui.

8 lentelėje pateiktos VSDFV Mažeikių skyriaus stiprybės ir silpnybės, pastebimos analizuojant pensijų reformos įgyvendinimui, turinčių įtakos vidinių veiksnių, kokybę bei kiekybę.

8 lentelė

Pensijų sistemos reformos įgyvendinimo stiprybės ir silpnybės

Stiprybės	Silpnybės
<ul style="list-style-type: none"> • Pagrįsta ir įgyvendinta dauguma pensijų sistemos reformų tikslų; • Tinkama teisinė bazė, reglamentuoti pensijų sistemos reformos procesai ir procedūros; • Mažinamas gyventojų poveikis pensijų sistemai, ilginant pensinį amžių iki 65 metų. Priešingu atveju, išaugus pensininkų ir sumažėjus dirbančiųjų skaičiui, mažintų išmokos; • Patikima asmens duomenų apsauga; • Solidarumo principas; • Visuomenėje paskirstoma socialinė rizika, tad žmonių aprūpinimas senatvėje turėtų būti stabilesnis bei mažiau rizikingas; • Skatinama kaupti savarankiškai, dalyviams sudaryta 	<ul style="list-style-type: none"> • Vidutinė pensija neužtikrina saugios senatvės, pensija tesiekia iki 34 % dirbančiojo pajamų; • Dirbantiesiems sunkiai suvokiama pensijų sistemos reformų esmė, nes nėra aiškių gairių koks santykis tarp vidutinio darbo užmokesčio ir vidutinės pensijos; • Pensijų finansavimo sunkumai. Pensijų sistemos finansinis stabilumas iš esmės priklauso nuo mokančių įmokas ir gaunančių išmokas santykio. Išplitęs įmokų vengimas ir darbas neformalioje rinkoje taip pat mažina socialinio draudimo įmokų mokėtojų skaičių; • Dėl nuolat besikeičiančių įstatymų, susidaro kliūtys greitai ir efektyviai administruoti išmokas pensijoms;

<p>galimybė padidinti savo pajamas senatvėje;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Įdiegta kokybiška asmens duomenų informacinė sistema, užtikrinanti kaupimo duomenų pensijai patikimumą; • Platus Pensijų TS taikymas administruojant išmokas; • Patvirtintas rizikos veiksnių planas į kurį įtraukiama rizika atsirasti klaidoms įvedant duomenis į bazę dėl didelio darbo krūvio, netekus kvalifikuoto darbuotojo; • Veikia kontrolės bei veiklos planavimo sistema, padedanti užtikrinti atliekamų darbų teisingumą ir tęstinumą, kryptingai tobulinti veiklą bei numatomų darbų vykdymą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nėra nustatyta pensijų reformų vertinimo kriterijų; • Informacijos stoka, susijusios su VSD Fondo valdybos valdymo pensijų reformų rezultatais ir analize; • Nepasiektas finansinis savarankiškumas; • Socialinio draudimo sistemoje gana didelis persiskirstymas. Mažos pensijos ir todėl menkos paskatos dalyvauti socialinio draudimo sistemoje; • Privatūs pensijų fondai niekada neišspręs problemų tų kurių pajamos yra mažos.
--	--

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis darbe atlikta analize.

Remiantis 8 lentele galima teigti, kad pensijų sistema turi pakankamai stiprybių, tačiau neišvengiamai iškyla ir keletas silpnųjų. Palanki politinė situacija, šalies ekonominis pakilimas, ES šalių geros praktikos pensijų sistemoje pritaikymas bei teisinės bazės tobulinimas gali efektyviai padidinti VSD Fondo biudžetą. Socialinio draudimo bazinė pensija turi didelę reikšmę pensijos dydžiui, o asmens sumokėtų įmokų įtaka yra nepakankamai atspindėta, o tai pensijų sistemą daro nepatrauklią. Priimamos dažnos pensijų sistemos įstatymų pataisos daro neigiamą įtaką administruojant išmokas pensijoms, iškyla nenumatyti sunkumai (pvz., susidaro pensijų permoka ar nepamoka). Viena iš dabartinės pensijų sistemos silpnųjų pusių – vidutinė pensija neužtikrina ramios senatvės, nėra numatyto aiškaus santykio tarp vidutinio darbo užmokesčio ir vidutinės pensijos.

Atlikus pensijų sistemos SSGG analizę svarbu apibendrinti, kad ši labiausiai yra veikiamą visoje šalyje egzistuojančių galimybių ir grėsmių, apibūdinančių pensijų sistemos stiprybes ir silpnynes. Esminiai veiksniai būtų LR Vyriausybės priimami teisės aktai bei jų pakeitimai, nes Lietuvos socialinio draudimo sistema bei jos administravimo institucijos (šiuo atveju VSDFV Mažeikių skyrius) veikia remiantis tik įstatymine baze.

3.4. Informantų interviu tyrimo rezultatai

Interviu klausimynas sudarytas iš trijų dalių, kai siekiama išsiaiškinti informantų nuomonę, patirtį apie pensijų sistemos reformos aspektus. Pirmojoje dalyje siekiama atskleisti apklaustųjų nuomonę apie pensijų sistemos reformos aspektus Lietuvoje. Antrojoje dalyje domimasi apie pensijų sistemos reformos įgyvendinimo pasekmes Mažeikių skyriuje. Tuo tarpu trečiojoje dalyje reformos galimybes – perspektyvas.

Informantų nuomonės apie pensijų sistemos reformos aspektus Lietuvoje analizė. Pastaraisiais metais Lietuvoje Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas yra deficitinis. Pasak R. Lazutkos (2002), tam, kad VSDF būtų ne deficitinis, svarbu subalansuoti socialinio draudimo biudžetą. Toks procesas sudėtingas, siekiamas stabilumas priklauso ne tik nuo socialinio draudimo sistemos. VSDF sistemai daro įtaką tokie veiksniai, kaip: ekonominiai, socialiniai –

demografiniai, teisiniai ir politiniai. Ekonominiai veiksniai, kurie turi įtakos VSDF biudžeto deficitui, pateikiami 9 lentelėje.

9 lentelė

Ekonominiai veiksniai, darantys įtakos VSDF biudžeto deficitui

Kategorija	Dalinė kategorija	Empiriniai teiginiai
Ekonominiai veiksniai	Vidutinis darbo užmokestis (VDU)	„Jei VDU kiltų deficito situacija gerėtų“; „Manau, kad deficitą lemia žemas darbo užmokestis Lietuvoje“; „dirbantiesiems svarbu, kad didėtų darbo užmokestis“; „...gautų gerą atlyginimą...“.
	Dirbančiųjų skaičius	„Kad deficitas mažėtų, reikėtų daugiau dėmesio skirti įdarbinimo problemoms, skatinti naujų darbo vietų kūrimą, jaunimo įdarbinimą“; Reikia padėti jaunimui pradėti darbo karjerą, propaguoti teigiamą požiūrį į darbą visą gyvenimą“; „Reikia daugiau dirbančių žmonių...“.
	Apdraustųjų skaičius	„Reikia daugiau dirbančių žmonių, kurie senėjant gyventojams, uždirbtų pensijas“; „Reikia neleisti, kad žmonės iškristų iš darbo rinkos nesulaukę šešiasdešimties.“.
	Nedarbo lygis	„per pensijų sistemą skatinti asmenis dirbti, jei pensijos dydis priklausytų nuo darbo stažo“; „Išgyvendinti ydingą pašalpų sistemą, kai yra mokama už nieką „- „nes jau užaugo pašalpų karta, kuri nebenori dirbti“; „Reikia propaguoti teigiamą požiūrį į darbą visą gyvenimą“; „...kurti darbo vietas Lietuvoje“; „Kuo daugiau atsiras darbo vietų, tuo bus surenkama daugiau socialinio draudimo įmokų“; „...nebūtų nedarbo...“.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis informantų atsakymais.

Pasak A. Markauskienės, S. Nikitinos (2002), gyventojų užimtumas, nedarbo lygis, tai pagrindinės problemos, kurios trukdo visiems visuomenės sluoksniams pasinaudoti rinkos ekonomikos privalumais. Svarbus rodiklis, kuris atspindi ekonominę plėtrą ir gerovę – tai realusis bendrojo vidaus produkto (BVP) augimas. Didelę reikšmę ekonominei plėtrai turi verslo įmonės, nes būtent jos sukuria 70 proc. bendrojo vidaus produkto (Lazutka, 2002). 9 lentelėje pateikti interesantų empiriniai teiginiai patvirtina, kad deficitui didelę įtaką turi šie ekonominiai veiksniai: *vidutinis darbo užmokestis, dirbančiųjų skaičius, apdraustųjų skaičius ir nedarbo lygis*. Apklaustieji specialistai didelį dėmesį skiria dirbančiųjų skaičiaus didinimui, nedarbo mažinimui, keičiant pašalpų mokėjimo sistemą, nes naujoji karta vis dažniau renkasi lengvesnį variantą – nedirbti, o gauti valstybės mokamas išmokas. Taip pat informantai akcentavo, kad būtina užtikrinti sąlygas, jog vyresnio amžiaus žmonės neiškristų iš darbo rinkos.

Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto deficitą taip pat lemia socialiniai (demografiniai) veiksniai. Pastarieji veiksniai pateikiami 10 lentelėje.

10 lentelė

Socialiniai (demografiniai) veiksniai, darantys įtakos VSDF biudžeto deficitui

Kategorija	Dalinė kategorija	Empiriniai teiginiai
Socialiniai (demografiniai) veiksniai	Emigracija	„dėl padidėjusios emigracijos sumažėjo dirbančiųjų skaičius“; „Dėl emigracijos - sumažėjo darbingo amžiaus žmonių skaičius“; „Jaunimas emigruoja“; „...susigrąžinti išvykusią darbo jėgą į užsienį...“.

Ilgėjanti gyvenimo trukmė	„Dabar žmonės gyvena ilgiau, todėl ilgėja gyvenimo trukmė, reikia daugiau lėšų pensijų išmokėjimui“; „Reikia daugiau jaunų, dirbančių žmonių, kurie uždirbtų pensijas vis labiau senėjant gyventojams“; „ilgėjant gyvenimo trukmei – padaugėjo vyresnio amžiaus žmonių“; „Taigi, keičiantis gyvenimo amžiaus struktūrai, sparčiai daugėja pagyvenusių žmonių. Tokie procesai įtakoja pensijų dydį“; „Daugėjant Lietuvoje senyvo amžiaus žmonių tampa vis sunkiau išlaikyti pensijų finansavimą“
Mirtingumas, gimstamumas	„mažėjant gimstamumui, sumažėjo vaikų skaičius“; „Šiuo metu Lietuvoje mažas gimstamumas, vadinasi, ateityje ir jaunų dirbingų žmonių bus mažiau“; „Šalyje gimstamumas krenta dramatiškai, jokia pensinė sistema po 10 metų mūsų nebeišlaikys“.
Apdraustųjų bei pensinio amžiaus žmonių santykis	„Esant didesniam santykiui tarp dirbančiųjų asmenų ir pensininkų, gerėja mūsų „Sodros“ finansinė padėtis“; „Pensijų sistemos finansines galimybes lemia gana stabilus rodiklis – darbingo ir pensinio amžiaus gyventojų santykis“; „...visuomenė jaunėtų“.
Dalies išmokų atsisakymas	„Reikia atsisakyti, pvz., našlių pensijų. Juk tokios draudimo rūšies nėra, o išmokos mokamos“; „Manau, kad peržiūrėjus visas mokamas išmokas būtų galima atsisakyti kai kurių. Tada atsirastų galimybė sutaupyti“; „Atsisakyti valstybinio socialinio draudimo našlių pensijų, nes tai neteisinga vienišų, nebuvusių santuokoje, asmenų atžvilgiu. Arba našlių pensijas reikėtų prilyginti paramai, finansuojant iš valstybės biudžeto lėšų“; „Palikti pašalpas tik pagal poreikį, kam iš ties jų reikia, atsisakyti daugumos socialinių išmokų, taip peržiūrint valstybės išlaidas“; „Reiktų atsisakyti rentų“.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis informantų atsakymais.

Lietuvoje, kaip ir visose Baltijos šalyse yra pastebima didelė problema – tai gyventojų mažėjimo tendencija. Pasak D. Bernoto, A. Guogio (2006), tam įtakos turėjo neigiamas mechaninis gyventojų prieaugis, didelis gyventojų mirtingumas bei mažėjantis gimstamumo rodiklis. Todėl mažas gimstamumas, ilgėjanti gyvenimo trukmė ir žinoma, emigracija – tai pagrindiniai socialiniai (demografiniai) veiksniai, kurie lemia didėjantį VSDF deficitą. Kaip 10 lentelėje yra matyti, apklausti specialistai sutinka su nuomone, kad demografiniai veiksniai yra tiesiogiai susiję su VSD Fondo biudžetu.

Gyventojų mažėjimo problemai Lietuvoje didelės įtakos turi migracijos srautai. Kadangi iš Lietuvos emigruoja vis daugiau gyventojų, likę gyventojai - vyresni asmenys sudaro vis didesnę dirbančiųjų dalį, todėl pastebima senėjimo tendencija (Garlauskaitė, Zabaraukaitė, 2015). Kitaip tariant, senėja darbo rinka, keičiasi pajamų ir santaupų lygis, vartojimo modelis (Kanopienė, 2008). Susiklosčius tokiai demografiniai situacijai, kokia yra dabar Lietuvoje, sudėtinga pasiekti, kad VSD Fondo biudžetas būtų subalansuotas. Šiuos teiginius pagrindė tyrime dalyvavę interesantai, kurių citatos pateikiamos 10 lentelėje.

Trečioji veiksnių grupė, kuri turi tiesioginės įtakos VSDF biudžeto deficitui – tai politiniai ir teisiniai. Šią veiksnių grupę patvirtinantys interesantų empiriniai teiginiai pateikiami 11 lentelėje.

Politiniai ir teisiniai veiksniai, darantys įtakos VSDF biudžeto deficitui

Kategorija	Dalinė kategorija	Empiriniai teiginiai
Politiniai ir teisiniai veiksniai	Politiniai sprendimai, teisės aktų pakeitimai	„Politikai neturėtų pataikauti rinkėjui, kaip dažnai prieš pat rinkimus priimami nepagrįsti, nepamatuoti sprendimai“; „...priklauso nuo laiku priimtų įstatymų, tvarkų, metodinių nurodymų...“; „VSDF biudžetas tiesiogiai priklauso nuo politikų numatyto dydžio pervedamų valstybinio soc. draudimo įmokų; „Kad būtų užtikrintas pensijų finansinis tvarumas socialinio draudimo pensijose, vyriausybė turi atsakingai priimti naujus nutarimus ir įstatymus, remiantis realia šalies situacija ir galimybėmis“.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis informantų atsakymais.

Valstybinio socialinio draudimo fondas Lietuvoje organizuoja socialinį draudimą, vykdo lėšų tvarkymą ir apskaitą. Šalyje vykstantys politiniai pasikeitimai turi įtakos VSDF vykdomoms funkcijoms ir veiklos kryptims. Taip pat galima pastebėti, kad politiniai sprendimai gali neigiamai paveikti valstybinio socialinio draudimo stabilumą bei funkcionavimą. A. Vasiliausko (2002) teigimu politinių veiksnių rezultatas – tai teisės aktų pakeitimai. Kokybinio tyrimo metu atsiskleidė, kad politiniai pakeitimai, kai buvo priimti nauji įstatymai, nutarimai ar tvarkos, turėjo neigiamą įtaką VSDF biudžetui. Kitaip tariant, VSDF deficitas yra nulemtas ir pasikeitusių įstatymų, kurie tiriamųjų teigimu, dažnai yra priimami neapgalvotai, neišsamiai išanalizavus dabartinę Lietuvos situaciją, turimas galimybes.

Išanalizavus VSDF biudžeto deficitą ir kas šią situaciją lemia, tiriamųjų buvo klausama apie privačius pensijų fondus ir ar įgyvendinant pensijų sistemos reformas šie fondai pakeis „Sodrą“. Tyrimo metu gauti duomenys pateikiami 12 lentelėje.

Interesantų nuomonė apie privačių pensijų fondų egzistavimą Lietuvoje

Kategorija	Dalinė kategorija	Empiriniai teiginiai
Neigiama nuomonė apie privačius pensijų fondus	Neužtikrina žmonių socialinės apsaugos	„Privatūs pensijų fondai „Sodros“ nepakeis, nes jie nėra suinteresuoti Žmonių gerove. Kai paslaugą teikia privati bendrovė, paslaugos pirkėjui visada kyla įtarimų: ar monopolininkas nepiktinaudžiauja savo padėtimi, ar neapgaušinėja“; „...neužtikrina dirbančių žmonių socialinės apsaugos, negarantuoja, jog būsimeji pensininkai, dalyvaudami kaupiamuosiuose fonduose, gaus didesnes pajamas“; „Manau, kad jiems socialinė apsauga visai nerūpi. jei mažai įdėsi, tai mažai ir gausi“

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis informantų atsakymais.

Tyrimo dalyvavę specialistai teigia, kad turi tvirtą nuostatą bent artimiausiu metu, privačių pensijų fondai nepakeis valstybinių pensijų sistemos, o kaupiamųjų fondų steigimas nėra pats geriausias sprendimas. Nors pasaulio patirtis rodo, kad beveik visose šalyse yra privačios pensijos, tačiau vis dėlto dominuoja valstybinių pensijų sistema, kuri senatvėje užtikrina pagrindinį pragyvenimo šaltinį. Pasak T. Gudaičio (2009), privačios pensijos yra kaip papildomas pajamų šaltinis senatvėje, nors istoriškai atsirado anksčiau nei valstybinės pensijos. Mokslininkų, tiriančių pensijų reformų sistemą, teigimu, valstybinės pensijos atsirado tada, kai atsiskleidė, jog anksčiau

sukurti privačių pensijų fondai negali efektyviai veikti (Lazutka, 2007). Tyrime dalyvavę specialistai atskleidžia nuostatą (žr. 12 lentelėje), kad privatūs pensijų fondai nekelia pasitikėjimo, nes kyla klausimas ar pastarieji yra suinteresuoti užtikrinti asmenų socialinę apsaugą, ar tik siekia pelno sau. T. Gudaičio (2009) teigimu, dar labai dažnai žmonės nesuvokia, kaip vyksta finansinės rinkos, kai nuo rizikos dydžio priklauso laukiamos pajamos. Žmonės, dalyvaudami privačių pensijų fonduose rizikuoja atėjus numatytam terminui negauti sukauptų pajamų, dėl minimų fondų bankroto.

Kokybinio tyrimo metu buvo aiškinamasi apie bazinės pensijos finansavimo iš valstybės biudžeto reikalingumą ir galimybes. Gauti duomenys pateikiami 13 lentelėje

13 lentelė

Bazinės pensijos finansavimo iš valstybės biudžeto galimybės

Kategorija	Dalinė kategorija	Empiriniai teiginiai
Teigiama nuostata apie bazinės pensijos finansavimą iš valstybės biudžeto	Padidėtų pensijos	„Tikslinga, nes čia laimėtų pensijų gavėjas, nes padidėtų jo gaunamų pensijų suma“; „Taip, bazinė pensija Lietuvoje turi būti finansuojama iš valstybės biudžeto, nes iš surinktų socialinio draudimo įmokų būtų galima didinti pensijas, kurios Lietuvoje kol kas mažos“; „Tikslinga, nes pirma, tai teigiamai paveiktų Sodros biudžetą. Atsirastų lėšų kurias ir būtų galima skirti lėšų papildomos dalies didinimui“.
	Lietuvos gyventojai labiau pasitikėtų pensijų sistema	„Valstybė prisiimdama dalį pensijų naštos tuo tarsi signalizuotų savo piliečiams, kad pensijų sistema yra patikima“; „Jei finansuos iš valstybės biudžeto, tai žmonėms bus rodiklis, kad galima pasitikėti mūsų šalies pensijų sistema“.
	Mažėtų nelegalus darbas ir nelegaliai gaunamos pajamos	„Jei bazinė pensija būtų finansuojama iš valstybės biudžeto, manau, kad tai turėtų teigiamą grįžtamąjį ryšį – mažėtų nelegalus darbas ir pajamos, stiprėtų ekonomika“; „Žmonės rečiau užsiimtų nelegalia veikla, kas lemia nuslėptas gaunamas pajamas“; „Tokiu atveju nebereikėtų žmonėms dirbti nelegalius darbus“.
	Finansavimas numatytas naujajame pensijų reformos įstatyme	„Taip ir turi būti. Beje, tai jau numatyta naujame 2018 metų įstatyme“; „Reikalinga finansuoti iš valstybės biudžeto. Todėl kad naujasis įstatymas taip pat numato tokį finansavimo būdą“.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis informantų atsakymais.

Atliktame tyrime dalyvavę informantai atskleidė vieningą nuostatą, kad bazinė pensija turi būti finansuojama iš valstybės biudžeto. Šiuo metu minėta bazinė pensija yra finansuojama iš VSD Fondo biudžeto. Tačiau LR valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo Nr. I-549 pakeitimo įstatyme (2016) akcentuojama, kad nuo 2018-01-01 bus keičiama bazinės pensijos finansavimo tvarka. Kitaip tariant, nuo 2018-01-01 bazinė pensija bus finansuojama iš valstybės biudžeto. Analizuojant tyrime dalyvavusių specialistų nuostatas apie bazinės pensijos finansavimo iš valstybės biudžeto galimybes, atsiskleidė tokie teiginiai, kodėl naudinga, kad būtų pakeista bazinės pensijos finansavimo tvarka: *atsirastų galimybė didinti pensijas; mūsų šalies piliečiai labiau pasitikėtų pensijų sistema; mažėtų nelegalaus darbo ir nelegaliai gaunamų pajamų mąstai; vyriausybė jau priėmė naujas įstatymo pataisas*. Šie pateikti teiginiai pagrindžia tiriamųjų nuostatą dėl bazinės pensijos mokėjimo pakeitimų svarbos.

Išsiaiškinus tiriamųjų nuomonę apie bazinės pensijos finansavimo pakeitimo galimybes, analizuojamas sekantis klausimas apie vidutinės pensijos dydį. Duomenys pateikiami 14 lentelėje.

14 lentelė

Reikalingas vidutinės pensijos dydis Lietuvoje

Kategorija	Dalinė kategorija	Empiriniai teiginiai
Vidutinė pensija turi būti didesnė	60-70 % gauto asmens atlyginimo	„Svarbu kad būtų nustatytas procentas nuo gauto darbo užmokesčio“; „Lietuvoje turėtų būti 60-70 proc. gauto asmens atlyginimo“; „Vidutinė pensija Lietuvoje turėtų siekti nors 70 proc. vidutinio darbo užmokesčio“.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis informantų atsakymais.

Lietuvoje šiuo metu mokamos pensijos dydis atitinka vidutiniškai 35 proc. vidutinio buvusio darbo užmokesčio. Tačiau specialistų teigimu, šis pensijos dydis turėtų siekti net 60 ar 70 proc. turėto vidutinio darbo užmokesčio. Pasak informantų, nepakankamas pensijos dydis žmones verčia dirbti ilgiau, kad senyvo amžiaus žmonės galėtų užsidirbti papildomą atlyginimą prie savo pensijos („Šiuo metu vidutinė asmens pensija yra apie 30 proc., todėl sulaukę pensinio amžiaus asmenys stengiasi dar bent keletą metų dirbti, jei tik leidžia sveikata bei sutinka darbdavys“; „Sulaukę pensijos senjorai neretai ryžtasi dirbti, o ne ilsėtis, nes taip jie bando šiek tiek sutaupyti tam laikui, kai teks gyventi vien iš pensijos“). Šis pasirinkimas ne ilsėtis, o toliau dirbti, nusako sunkią pensinio amžiaus žmonių finansinę padėtį, kurią pagerintų didesnė vidutinė pensija. Kaip ankstesnėse darbo pastraipose buvo minima, pensija galėtų didėti, jei bazinė pensija bus finansuojama iš valstybės biudžeto.

Kokybinio tyrimo metu buvo aktyviai domimasi, kaip pensijų sistemos reforma vyko Mažeikių skyriuje. Domimasi, kokia buvo įgyvendinamos reformos proceso eiga, su kokiomis problemomis susidurta bei kokius pokyčius specialistai pastebėjo įgyvendinant reformą. Gauti duomenys pateikiami 15 lentelėje.

15 lentelė

Informantų nuostatos apie pensijų sistemos reformos įgyvendinimo pasekmes Mažeikių skyriuje

Kategorija	Dalinė kategorija	Empiriniai teiginiai
Įgyvendinamos reformos proceso eiga	Sodros reorganizacija	„Jau nuo 2011 metų pabaigos „Sodroje“ įvyko reorganizavimo procesas, kai įstaiga reorganizuojama teritoriniu principu“; „Vienas naujausių įvykių, tai SODROS reorganizavimas, kai buvo apjungti regionai. Tada su klientais liko dirbti tik profesionaliausi darbuotojai, turintys aukščiausią kvalifikaciją, gebantys profesionaliausiai konsultuoti gyventojus“; „Prie Mažeikių skyriaus buvo prijungti Skuodo, Plungės, Telšių, naujosios Akmenės teritoriniai skyriai. Buvo peržiūrėti darbuotojų krūviai. Nuolat buvo akcentuojamas kokybiškas klientų aptarnavimas“.
Problemos, su kuriomis susidurta, įgyvendinant	Kintanti įstatyminė bazė	„Vykstant reformos įgyvendinimo procesui nuolat kito ir keitėsi įstatymai. Didžiausia problema buvo ne dėl naujų įstatymų gausos, bet dėl to, kad įstatymai įsigaliodavo labai greitai, tačiau poįstatyminiai aktai vėluodavo“; „Iš pradžių labai vėluodavo poįstatyminiai aktai. Pastaruoju metu yra

pensijų reformą		<i>priimtas Vyriausybės nutarimas, kad įstatymai įsigaliotų praėjus pusei metų po įstatymo priėmimo, bet dar ir dabar neretai poįstatyminiai aktai vėluoja“; „Dažnai problemų sukelia nuolat kintantys įstatymai, kurie reikalauja daug ką iš naujo perskaičiuoti, išreikalauti naujų dokumentų“; „Įstatyminė bazė Lietuvoje labai dažnai keičiasi, todėl gyventojai nespėja suvokti, kaip naujas įstatymas paveiks jo pensiją, todėl nuolat kreipiasi į mus pagalbos, konsultacijų“; „Įgyvendinant sistemos reformą skyrius vadovaujasi priimtais įstatymais, naujais įsakymais, tvarkomis ir ne visada spėjama laiku atlikti pakeitimus“.</i>
	Padidėjęs darbo krūvis	<i>„Padidėjo darbo krūvis, ne visada užtenka darbuotojų“; „Nepakanka darbuotojų, kad teisingai ir laiku atliktų reikalingus darbus. Dėl to padidėjo darbo krūvis“; „Įgyvendinant pensijų sistemos reformą, perskaičiuojant pensijas pagal naujus įstatymus, specialistams padidėja darbo krūvis“; „Darbo krūvis per didelis, nepakanka darbuotojų“.</i>
	Gyventojai ilgai neperprato naujos pensijų apskaičiavimo tvarkos	<i>„Sunkiausia buvo tai, kad dauguma išmokų gavėjų nesuprato, kodėl šios išmokos buvo skirtingos visiems. Dalis išmokų gavėjų norėjo gauti tokio pat dydžio išmoką, kaip ir jo draugas ar kaimynas. Aiškinti naują tvarką privalėjo mūsų specialistai“; „Daugelio, išėjusių į pensiją, pajamos sumažėjo, maždaug trečdaliu. Pensininkams sunku ne tik su tuo susitaikyti, bet ir suvokti kodėl. Reikalingos nuolatinės konsultacijos. Tam reikalingi kvalifikuoti specialistai“; „Klientams tenka daug ir suprantamai aiškinti apie pensijos apskaičiavimo pokyčius“; „Reikėjo konsultuoti gyventojus, kaip svarbu mokėti socialinio draudimo įmokas, kai visos išmokos priklauso nuo darbo užmokesčio“.</i>
	Kompiuterinių programų trikdžiai	<i>„Strigo programos“; „Tuo laiku reikėjo mokytis specialistus dirbti kompiuteriu, programine įranga. Kompiuterinės programos buvo ne tobulos, buvo nemažai trikdžių“;</i>
	Sudėtinga pensijų apskaičiavimo formulė	<i>„Sudėtinga pensijų formulė“; „Visiškai pasikeitė pensijų apskaičiavimo formulė. Formulė sudėtinga“.</i>
Pastebėti pokyčiai, įgyvendinant pensijų reformą	Draudiminiai duomenys talpinami kompiuterinėse programose	<i>„pensijų reforma prasidėjo 1995 metais. Tuo metu reikėjo suvesti visus asmens draudimus iš jau sukurtų popierinių bylų į duomenų bazę. Buvo sukurta pirma programinė įranga“; „Buvo sukurtos naujoviškos programinės įrangos draudžiamųjų asmenų duomenims talpinti“; „Sukurtos programinės įrangos“.</i>
	Padaugėjęs besidominčių pensijomis klientų skaičius	<i>„Padidėjo klientų, besidominčių, kokio dydžio bus jų pensijos ir kaip tai paveiks kasdienį gyvenimą, skaičius“; „Klientai labiau domisi, kokios naujovės laukia jų, kaip būsimų pensininkų“.</i>
	Pasikeitusi pensijų apskaičiavimo formulė	<i>„Visi išmokų gavėjai gavo skirtingo dydžio išmokas, kurios skaičiuojamos pagal naują formulę. Išmokos priklausė nuo darbo užmokesčio ir darbo stažo bei vyriausybės patvirtintų draudžiamųjų pajamų.“; „Visiškai pasikeitė pensijų apskaičiavimo formulė. Pensijos tapo diferencijuotos, priklausančios nuo asmens soc. pensijų draudimo stažo ir draudžiamųjų pajamų“.</i>
	Sumažėjęs pensijų dydis	<i>„Dar 2008 metais gyventojams pensijos buvo didinamos, o nuo 2009 metų jos sumažintos“; „Pablogėjusi demografinė ir ekonominė situacija Lietuvoje lėmė, kad pensijos buvo sumažintos“.</i>

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis informantų atsakymais.

Tyrimo dalyvavę specialistai akcentuoja savo nuostatą, kad įgyvendinant pensijų sistemos reformą viena reikšmingiausių reformos įgyvendinimo proceso dalių buvo Mažeikių skyriaus organizacinės valdymo struktūros restruktūrizacija bei darbuotojų krūvio perskirstymas. Pertvarka buvo įgyvendinama nuo 2011 metų liepos mėnesio iki 2011 metų gruodžio 31 dienos. Pertvarkos įgyvendinimas buvo suskirstytas į keletą dalių: organizacinės valdymo struktūros ir procesų optimizavimas bei darbuotojų krūvių, funkcijų ir pareigybių kategorijų optimizavimas (Valstybinio

socialinio draudimo..., 2011). Įgyvendinus reformą pastebėta, kad klientai aptarnaujami geriausių specialistų, lengviau užtikrinami klientų aptarnavimo ir veiklos standartai. Dar daugiau, atsiskleidė sekantis privalumas – klientai paslaugas gali gauti visoje teritorinio skyriaus aptarnaujamojoje zonoje (Valstybinio socialinio draudimo..., 2013).

Visi informantai teigia, kad viena pagrindinių problemų, su kuria susidūrė įgyvendinant pensijų sistemos reformą, tai nuolat kintanti teisinė bazė. Lietuvoje nuolat priimami įstatymai, koreguojantys pensijų skaičiavimo tvarkas, skyrimo tvarkas. Tyrime dalyvavę specialistai akcentavo, kad priėmus įstatymą ne visada laiku sulaukiama poįstatyminių aktų, kas lemia darbuotojų nespėjimą perskaičiuoti pensijas, susirinkti reikiamus dokumentus. Įgyvendinant pensijų reformą taip pat pastebima problema, dėl visuomenės nežinojimo, nesuvokiama ar neįsigilinimo į naujus įstatymus ir tvarkas, dėl ko žmonės užplūsta „SODROS“ skyrius, laukdami profesionalių konsultacijų. Taip pat svarbi problema – tai naujų kompiuterinių programų diegimas ir jų įvairūs trukdžiai, kurie apsunkina darbuotojų darbą.

Įgyvendinant pensijų sistemos reformą Mažeikių skyriuje taip pat pastebimi ir esminiai pokyčiai. Pagrindiniai tiriamųjų akcentuoti pokyčiai – tai didesnis besidominčių pensijų klausimais žmonių skaičius; sumažėjusios pensijos; naujos pensijų apskaičiavimo formulės (žr. 15 lentelę).

Visi tyrime dalyvavę informantai sutinka, kad Valstybės socialinio draudimo fondo vaidmuo yra ir ateityje bus svarbus, tačiau neatsisako nuomonės, kad ši institucija ir jos vykdoma pensijų sistemos reforma tyri būti tobulinama. Specialistai pateikia tvirtas nuostatas, kaip būtų galima tobulinti pensijų sistemos reformą, kad ji atlieptų į daugelio gyventojų poreikius, o tuo pačiu, taptų patikimesne sistema. Pasak interesantų I3, I2, *„Būtų galima sukurti socialinio draudimo lėšų rezervą, kuris galėtų būti panaudotas išmokų finansavimui, kai socialinio draudimo įmokos mažėja, o išlaidos gali didėti. Atlyginimams augant galima tikėtis spartaus įplaukų augimo, kurio dalį būtų galima nukreipti į rezervo fondą“*; *„Galėtų būti sukurtas pensijų rezervo fondas ateities pensijų sistemos finansavimo deficitui padengti. Į pensijų rezervo fondą būtų nukreipiama dalis valstybės biudžeto lėšų, kurios yra investuojamos“*. Toks draudimo lėšų rezervo sukūrimas būtų kaip naujovė, padedanti reguliuoti nukreipiamas pajamas į fondą, iš kurio būtų mokama dalis pensijos. Interesantų I1 ir I4 nuomone, svarbu atsisakyti bazinės pensijos mokėjimo iš VSD Fondo biudžeto, o išmokas susieti su įmokomis: *„Bazinė pensijos dalis turi būti perkelta iš SODROS į valstybės biudžetą“*; *„pensijų srityje svarbu išmokas susieti su įmokomis bei atsisakyti pagrindinės pensijos dalies finansavimo iš „SODROS“*. Apklausti specialistai laikosi nuostatos, kad svarbu mūsų valstybėje skatinti legalų darbą, nes kuo daugiau žmonių dirba legalų darbą, tuo daugiau mokesčių sumoka, o tai turi tiesioginės teigiamos įtakos pensijų skyrimo, didinimo ir mokėjimo procese. Informanto I3 nuomone, skatinti žmones dirbti galima tokiu būdu: *„Nedarbo socialinio draudimo srityje, padidinti išmoką pradiniu nedarbo laikotarpiu ir ją sumažinti neįsidarbinus ilgesnį laiką“*. Pensijų

sistemos reformos įgyvendinimo tobulinimas yra neatsiejamas nuo darbo vietų pagyvenusiems žmonėms kūrimo, buvimo darbo rinkoje ilginimo. Specialistų I4 ir I5 nuomone, „„Lietuva susiduria su demografinėmis problemomis, kai daugėja pagyvenusių žmonių, gimusiųjų skaičius nedidėja, o net mažėja, emigravusių yra daug. Pensinio amžiaus didinimas viena iš pensijų sistemos reformos priemonių“; „Tačiau svarbu užtikrinti, kad pagyvenę žmonės turėtų galimybę dirbti. Kad atsirastų ir galėtų išlaikyti turėtas darbo vietas“. Analizuojant problemas, su kuriomis susiduriama įgyvendinant pensijų sistemos reformos įgyvendinimą, buvo akcentuojama įstatyminė bazė. Specialistai, reikšdami savo nuostatas, kaip reikia tobulinti reformą, taip pat akcentuoja teisinės bazės tobulinimo galimybę. Informantų I3, I5 teigimu, vyriausybė turėtų priimti tikslus, aiškius, apgalvotus ir išanalizuotus įstatymus, kurie didžiajai visuomenės daliai būtų naudingi: „Pensijų sistemos reformos kūrėjai turėtų labiau įsiklausyti į žmonių nuomones, labiau rūpintis žmogumi, nes tai visada turi grąžą – teigiamai veikia ne tik ekonomiką, bet ir demografinę situaciją“; „Politikai neturėtų pataikauti rinkėjui, kaip dažnai prieš pat rinkimus priimami nepagrįsti, nepamatuoti sprendimai. Įstatymai turi būti tikslūs, pamatuoti. Jei nusprendžiama didinti pensijas, tai turi būti tikslūs paskaičiavimai kaip ir iš kur bus tam gautos lėšos“.

Analizuojant ir bandant sukurti pensijų sistemos reformos įgyvendinimo tobulinimo gaires, tiriamųjų buvo klausta, kurios šalies gerą patirtimi galėtų remtis mūsų valstybė ir kodėl. Gauti duomenys pateikiami 16 lentelėje.

16 lentelė

Informantų gerosios patirties pavyzdžiai, remiantis užsienio šalių praktika

Kategorija	Dalinė kategorija	Empiriniai teiginiai
Geroji užsienio šalių praktika	Danijos praktika	„Tarpautinis pensijų sistemų indeksas rodo, kad Danija turi geriausią socialinio draudimo sistemą pasaulyje. Į pensiją išėjęs danas gauna didesnę pensiją nei buvo jo alga. Danijos vyriausybės atstovai susitarė su darbdaviais, jog jie dalį darbuotojų algų skirtų kaupimui. Taigi darbuotojui beveik nieko nereikia daryti, tik susitarti su darbdaviu, kiek bus skirta pensijai“; „Stipriausią pensijos sistemą pasaulyje turi Danija. Šiuo metu Danijoje į pensiją išėjusių danų gerovė priklauso gautų pajamų vidutines pajamas gaunantys danai gauna apie 80 proc. buvusio uždarbio“.
	Švedijos praktika	„Švedija. Čia pensijos grindžiamos per gyvenimą turėtomis pajamomis. Viską, ką žmogus uždirbo ir mokėjo valstybinius mokesčius yra pensijos pagrindas“.
	Vokietijos praktika	„Vokietijos pensijų sistema turi tris kertinius akmenis: Valstybinę pensiją; draudimo sistemą; privačius kompanijų planus iš individualios pensijų investicijos. Ten vyrauja Viešojo pensijų draudimo sistema. Visiems dirbantiems yra privaloma joje dalyvauti ir jie moka po tam tikrą sumą, priklausomai nuo to, kiek uždirba per metus. Puse tos sumos moka darbdavys, o kitą pusę – darbuotojas. Šiuo metu pensijų išmoka yra 70% grynojo darbo užmokesčio. Manau, kad yra ir kitos sąlygos, kad gautume maksimalų dydį“.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis informantų atsakymais.

Informantų nuomonė apie valstybes, kurių pavyzdžiu galėtumėme remtis, tobulinant pensijų sistemos reformą, išsiskyrė. Trys informantai laikėsi nuostatos, kad Danijos pensijų sistema galėtų būti puikus gerosios praktikos pavyzdys Lietuvai. Pasak A. Bitino (2011), Danijos pensijų sistema

buvo pirmoji pasaulyje, kuriai „Mercer“ skyrė aukščiausią A įvertinimą. Toks aukštas įvertinimas skirtas už tai, kad jos pensijų sistema yra gerai subalansuota, įmokos į valstybinį pensijų fondą yra didelės, tačiau užtikrinančios adekvačią grąžą, privatūs pensijų fondai turi gerai išvystytą priežiūros mechanizmą.

Tuo tarpu, po vieną informantą mano, kad Vokietija ir Švedija yra puikūs pavyzdžiai, kaip Lietuvoje būtų galima tobulinti pensijų sistemą, ją reformuojant. Švedijoje pensija apskaičiuojama ir išmokama iš privalomųjų gyventojų mokesčių. Pensijos dydis priklauso nuo asmens išdirbtų metų skaičiaus, turėtos algos dydžio bei nuo pensijų fonduose ar fonde sukauptų lėšų (Bitinas, 2011). Švedijoje būdingos valstybinės pensijų sistemos. Pensijų sistema kontroliuojama ir administruojama valstybės, apimanti visapusiškai privalomą dalyvavimą. Valstybė organizuoja ne tik bazinę pensiją, kuri skirta mažinti skurdą, bet ir viduriniojo klasės su darbo užmokesčiu susijusias pensijas (Bitinas, 2011).

3.5. Pensijų sistemos reformos įgyvendinimo tobulinimo kryptys

Per paskutinius dešimtmečius Lietuvoje įvyko labai svarbių demografinių pokyčių, tokių kaip: dėl mažėjančio gimstamumo sumažėjo vaikų skaičius, dėl padidėjusios emigracijos – sparčiai sumažėjo darbingo amžiaus asmenų skaičius, ilgėjant gyvenimo trukmei – išaugo pensinio amžiaus žmonių skaičius. Prognozuojama, kad 2060 metų pradžioje Lietuvoje net 37 proc. gyventojų bus vyresnio amžiaus nei 55 ir daugiau metų (Jurgelaitienė, Slavickienė, 2012). Išvardinti demografiniai pokyčiai tiesiogiai lemia pensijų dydį Lietuvoje.

Pasak L. Jurgelaitienės, A. Slavickienės (2012), valstybinio socialinio draudimo sistema remiasi solidarumo principu ir apima didžiąją dalį Lietuvoje gyvenančių piliečių. Vienas svarbiausių ir reikšmingiausių pensijos sistemos tikslų – tai sukurti kiekvienam minėtos sistemos dalyviui stabilų bei jų poreikius atitinkantį senatvės pajamų šaltinį. Tačiau Lietuvoje pensijų sistema yra problematiška, kelianti daug neišspręstų klausimų, o nepatenkintų gyventojų, kuriems analizuojama sistema atrodo netinkama ir nepatikima – vis daugėja. Todėl svarbu pensijų sistemą tobulinti, kad ji būtų tinkama ir prieinama didesnei gyventojų daliai, kas didintų gyventojų pasitikėjimą.

Viena iš pensijų sistemos reformos tobulinimo perspektyvų – tai ***pensijų sistemos finansavimas***. Siekiant Lietuvoje optimalios pensijų sistemos reformos, labai svarbu numatyti, iš kokių šaltinių turi būti finansuojama bazinė pensija. Pensijų sistemos reformos viena pagrindinių tobulinimo krypčių – tai ***bazinės pensijos finansavimo perkėlimas į valstybės biudžetą***¹.

¹ Dagys R. J. Pensininkai laukti ilgiau nebegali// <http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/r-j-dagys-pensininkai-laukti-ilgiau-nebegali.d?id=73035646>
[žiūrėta 2016-11-23]

Optimalus pensinio aprūpinimo variantas – tai fiksuota pensija iš valstybės biudžeto, mokama visiems gyventojams, turintiems minimalų stažą. Taip pat, mokama papildoma pensija iš VSDF bei likusi pensija iš privačių pensijų fondų. Remiantis kitų šalių patirtimi, visa pensija turėtų sudaryti ne mažiau 50 proc. darbo pajamų.

Kita perspektyva – tai kurti *socialinio draudimo lėšų rezervą*. Tokia tobulinimo kryptis skatintų tolygiau paskirstyti socialinio draudimo garantijų finansavimo našta – ne iš karto, bet palaipsniui keisti darbdavio ir darbuotojo mokamų įmokų tarifo proporcijas, didinant darbuotojo dalį. Esant VSDF pertekliui, imti taikyti maksimalią apmokestinamąją sumą. Ilgalaikėje perspektyvoje siūlytina siekiant išlaikyti atitinkamą socialinio draudimo išmokų lygį ekonominio nuosmukio metu arba dėl blogėjančios demografinės padėties, kiekvienai draudimo rūšiai *formuoti rezervą*, kurio dydis priklausytų nuo išmokos pobūdžio².

Remiantis Valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimu³, minėta tobulinimo kryptis, sukuriant socialinio draudimo rezervą, Lietuvoje nuo 2017-01-01 dienos yra pradėta įgyvendinti. Tai leis pensijų nemažinti galimos krizės metu ir padės įveikti blogėjančios demografijos padarinius. Tokiu būdu bus išvengiama socialinio draudimo įmokos tarifo didinimo ir kaupiamas rezervas, sudarantis prielaidas Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto stabilumui.

Dar viena pensijų sistemos reformos tobulinimo kryptis – tai „*Sodros lubų*“ įvedimas³. Įvedamos maksimalios su darbo santykiais susijusių pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos, ribos (taip vadinamos „lubos“). Socialinio draudimo įmokų bazė kalendoriniais metais negalės būti didesnė negu praėjusių metų 120 VDU (vidutinis darbo užmokestis). Nuo 2018 iki 2022 metų socialinio draudimo įmokų bazė kiekvienais kalendoriniais metais mažinama 12 VDU. Nuo 2022 metų socialinio draudimo įmokų bazė kalendoriniais metais negalės būti didesnė negu praėjusių metų 60 VDU.

Šiuo sprendimu siekiama skatinti šalies ekonomikos plėtrą, naujų darbo vietų kūrimą, o tai leistų padidinti šalyje esantį vartojimą bei šalies patrauklumą užsienio investuotojams. Tokiu būdu siekiama sustiprinti investicinį valstybės patrauklumą bei pagerinti ir sustiprinti įmonių konkurencingumą, išlaikyti aukštos kvalifikacijos darbo jėga, o per tai didinti senatvės pensijas.

Lietuvoje šešėlinės ekonomikos mastai yra dideli, nors vertinimai, priklausomai nuo metodikos ir vertintojų, skiriasi gana ženkliai – nuo 15 iki 26 proc. BVP. Galima išskirti kelias šešėlinės ekonomikos plėtos Lietuvoje priežastis: menkos žmonių pajamos, prasta mokesčių mokėjimo moralė ir nepakankamas

² Jakeliūnas Stasys. Kas apgins „prievertaujamą“ Sodrą?// <http://jakeliunas.lt/kas-apgins-prievertaujama-sodra/> [žiūrėta 2016-11-30]

³ BNS spaudos centras. Naujais socialinės srities įstatymais stiprinamas pensijų sistemos tvarumas, skatinamas gimstamumas// <http://sc.bns.lt/view/item/207523> [žiūrėta 2016-12-14]

pasitikėjimas valstybės institucijomis. Prie to prisideda ir politikų piktnaudžiavimo pareigomis bei mokesčių vengimo ar neatsakingo jų deklaravimo pavyzdžiai ir žinoma, politinės korupcijos atvejai⁴.

Tokia padėtis blogina moralinį klimatą šalyje, pakerta pasitikėjimą teisine bei ekonomine sistema ir skatina įvairias „šešėlinės“ veiklos apraiškas. Tai nedera nei su gero valdymo principais, nei su valstybės įsipareigojimais prieš savo piliečius, nei su Lietuvos siekiu tapti EBPO nare.

Šie duomenys leidžia daryti prielaidą, kad šešėlinė ekonomika daro neigiamą poveikį ir pensijų sistemai, nes gyventojų slepiami mokesčiai lemia valstybės biudžeto nepakankamumą. Todėl dar viena iš tobulinimo krypčių – tai *skatinti legalų darbą* ir taip *mažinti „šešėlinę“ ekonomiką*.

Siekiant supaprastinti mokesčių sistemą, didės paskata legaliai dirbti ir mokėti visus mokesčius, apjungiant vadinamąsias „darbdavio“ ir „darbuotojo“ socialinio draudimo įmokas. Tai gali sumažinti darbdavio motyvaciją mokėti ne visą atlyginimą, išgryninti darbo užmokesčio ir mokesčių sąvokas ir padidinti pačių dirbančiųjų atsakomybę bei reiklumą valstybės institucijoms dėl sumokėtų mokesčių panaudojimo⁴.

Ne vienerius metus „Sodros“ biudžetas yra deficitinis. Tokį biudžeto deficitą lėmė ne viena priežastis, bet viena svarbiausių, kad pastaraisiais metais buvo didinamos socialinės išmokos, nedidinant įmokų tarifo bei papildomai neskiriant valstybės lėšų⁵. Todėl pensijų sistemos reformai svarbi tobulinimo kryptis – *ryšio, tarp socialinių išmokų ir įmokų, stiprinimas*. Pagrindžiant ryšio, tarp socialinių išmokų ir įmokų stiprinimą, galima akcentuoti, kad šiuo metu vyraujantis silpnas ryšys tarp minėtų įmokų ir išmokų yra glaudžiai susijęs su įmokų mokėjimo vengimo priežastimi.

Pastebima, kad viena socialinio draudimo įmokų nemokėjimo priežastis yra siejama su netinkamų įmokų administravimu (dažna teisės aktų kaita, korupcija, patogios sąlygos nemokėti įmokų, darbuotojų abejingumas ir neatsakingumas), tuo tarpu, kita priežastis yra ekonominio pobūdžio (didelė infliacija, ekonominė krizė, sudėtingi teisės aktai)⁶.

Pertvarkant socialinės apsaugos sistemą ir siekiant kad vykdoma pensijų sistema būtų naudinga, būtina atskirti socialinės paramos elementus nuo socialinio draudimo ir tokiu būdu išplėsti išmokų finansavimo bazę, kai nėra apsiribojama vien socialinio draudimo įmokomis⁵.

⁴ Darnios Lietuvos Vyriausybės programa. Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos 2016 m. LR Seimo rinkimų programa.

⁵ Jankauskas D. Socialinio draudimo sistemai reikalingi esminiai pasikeitimai// <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/valstieciu-planuojama-pensiju-reforma-paliestu-beveik-puse-salies-gyventoju-56-704965> [žiūrėta 2016-12-28]

⁶ PRIEDAS III-5, Rekomendacijos dėl valstybinio socialinio draudimo įmokų administravimo tobulinimo// <http://www.socmodelis.lt/wp-content/uploads/III-5.pdf> [žiūrėta 2017-01-04]

Pastebima, kad kai kurios socialinio draudimo išmokos turi socialinės paramos požymių (pvz., našlių pensijos mokamos ne visiems našliams, o tik pensinio amžiaus, arba pripažintiems nedarbingais). Dabartinė išmokų sistema sudaro sąlygas jų dubliavimuisi, kas savo ruožtu lemia neaiškia takoskyrą tarp socialinio draudimo sistemos ir jos garantuojamų išmokų, įvykus draudimui įvykiui ir valstybės paramos sistemos garantuojamų išmokų bei valstybinių pensijų. Pastarųjų paskirtis nėra pakankamai apibrėžta ir vienareikšmė⁷. Todėl galima suformuluoti dar vieną pensijų sistemos tobulinimo kryptį, ***kad išmokos mokamos iš „Sodros“ ir valstybės biudžeto nedubliuotų viena kitos.***

Norint reformuoti pensijų sistemą, kad ji taptų finansiškai tvari, viena iš tobulinimo krypčių – tai ***valstybinių pensijų ir rentų sistemos pertvarkymas***. Vykdamas tokią sistemos pertvarką galima ją laipsniškai siaurinti, atsisakyti kai kurių pensijų bei rentų kaip privilegijų, racionalizuoti skyrimo sąlygas. Tokia pertvarka įgalintų nebeskirti naujų Lietuvos Respublikos pirmojo ir antrojo laipsnių valstybinių pensijų už nuopelnus, o esant situacijai, kai žmogus turi teisę gauti ir valstybinę, ir socialinio draudimo našlaičio pensiją, jo pasirinkimu mokėti vieną⁸. Tokiu būdu būtų mažinamas išmokų gavėjų ratas.

Pastaruoju metu siekiama sukurti tokią pensijų sistemos reformą, kuri būtų patikima ir įgalinanti pačius gyventojus, darbdavius prisiimti daugiau atsakomybės už būsimą pensiją. Naujoji vyriausybė numato sukurti ***keturių pakopų pensijų sistemą***. Pagrindinė visiems vienoda ir automatiškai indeksuojama pensija būtų mokama iš valstybės biudžeto, tuo metu „Sodra“ mokėtų taip pat automatiškai indeksuojamą einamųjų mokėjimų pensiją, kurios dydis priklausytų nuo gyventojų sumokėtų įmokų, nenustatant išmokų „lubų“.

Trečiąją pakopą sudarytų profesinė kaupiamoji pensija, finansuojama savanoriškomis darbdavio ir gyventojų įmokomis, o ketvirtąją pakopą – privati kaupiamoji gyventojų pensija, jungianti dabartinę antrą ir trečią pakopas. Pastaroji pensija būtų finansuojama tik gyventojų įmokomis. Toks pensijos kaupimas turėtų vykti iš asmens lėšų, galbūt numatant ir tam skirtą neapmokestinamųjų pajamų dydį⁹. Todėl galima teigti, kad dar viena pensijų sistemos reformos tobulinimo kryptis – ***pertvarkyti „Sodros“ ir valstybės biudžeto lėšomis finansuojamą privatus pensijų kaupimo sistemą.***

⁷ Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas// http://lt.netlog.com/Matelis_Ro/blog/blogid=69233
[žiūrėta 2017-01-05]

⁸ Skučienė D. Lietuvos pensijų politikos 2009–2015 m. ideologinės tendencijos//
https://eltalpykla.vdu.lt/bitstream/handle/1/32990/ISSN2335-8777_2016_N_7_1.PG_79-92.pdf?sequence=1&isAllowed=y
[žiūrėta 2017-01-04]

⁹ Sabaitis Š., Samkus M. Valstiečių planuojama pensijų reforma paliestų beveik pusę šalies gyventojų//
<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/valstieciu-planuojama-pensiju-reforma-paliestu-beveik-puse-salies-gyventoju-56-704965> [žiūrėta 2017-01-05]

Kokybiniame tyrime dalyvavę informantai taip pat teigė, kad dabartiniai privatūs pensijų fondai dažniausiai neužtikrina žmonių socialinės apsaugos, nekelia pasitikėjimo, todėl pokyčiai šioje srityje yra ne tik galimi, bet būtini. Dar daugiau, mažas pajamas gaunantiems žmonėms nėra finansiškai naudinga dalyvauti šiandieninėse privačių pensijų schemose, todėl numatomas privačios pensijų kaupimo sistemos, finansuojamos „Sodros“ ir valstybės biudžeto lėšomis, pertvarkymas yra būtina ir laukiama pensijų sistemos reformos perspektyva.

2010 metais Europos Sąjungos šalys, taip pat ir Lietuva, priėmė strategiją „Europa 2020“. Įgyvendinant šią strategiją šalys įsipareigojo žymiai sumažinti patiriančiųjų skurdą, skurdo riziką ar socialinę atskirtį žmonių skaičių¹⁰. Viena iš labiausiai skurstančių mūsų visuomenės sluoksnių – tai pensinio amžiaus asmenų dalis. Todėl Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas siūlo, kuo greičiau įvesti pensijų indeksavimą, kad kainoms ir uždarbiams kylant, atitinkamai didėtų ir pensininkų pajamos, kurios leistų užtikrinti finansinį saugumą šiai visuomenės daliai. Todėl dar viena svarbi pensijų reformos kryptis – tai *pensijų indeksavimas*.

Nuo 2018 metų įsigaliosiantis pensijų reformos įstatymas numato pensijų indeksavimą. Įstatymo projekte kalbama, kad kiekvienais metais nuo sausio 1 dienos bazinės pensijos ir apskaitos vieneto vertės dydžiai bus indeksuojami (keičiami) pagal praėjusiais metais apskaičiuotą ir patvirtintą koeficientą¹¹.

Vykdamas pensijų sistemos reformą nuolat kinta ir teisinė bazė. Tyrime dalyvavusių informantų teigimu, priėmus įstatymą ne visada laiku sulaukiama poįstatyminių aktų, kas lemia darbuotojų nespėjimą perskaiciuoti pensijas, susirinkti reikiamus dokumentus. Dėl šios priežasties nukenčia kokybiškas specialistų darbas. Todėl, keičiant pensijų sistemą svarbu nusimatyti tobulinimo kryptį, kuri užtikrintų *pakankamus laiko resursus įsisavinant įstatymų pakeitimus*.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinės pensijų sistemos tobulinimo kryptys yra šios: bazinės pensijos finansavimo perkėlimas į valstybės biudžetą; socialinio draudimo lėšų fondo kūrimas; Sodros „lubų“ įvedimas; legalaus darbo skatinimas mažinant „šešėlinę“ ekonomiką; ryšio, tarp socialinių išmokų ir įmokų, stiprinimas; išmokų mokamų iš „Sodros“ ir valstybės biudžeto dubliavimo nutraukimas; valstybinių pensijų ir rentų sistemos pertvarkymas; „Sodros“ ir valstybės biudžeto lėšomis finansuojamos privataus pensijų kaupimo sistemos pertvarkymas; pensijų indeksavimas; pakankamas laiko resursų numatymas įsisavinant įstatymų pakeitimus.

¹⁰ Kondratienė S. Socialinę politiką reikia tobulinti// <http://stopskurdas.lt/downloads/Socialin%C4%99%20politik%C4%85%20reikia%20tobulinti.pdf> [žiūrėta 2017-01-06]

¹¹ Žilionis, M. Paiškino, kaip pensijas skaičiuos pagal naują tvarką – kas kiek gaus?// <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/paaiskino-kaip-pensijas-skaiciuos-pagal-nauja-tvarka-kas-kiek-gaus.d?id=71698192> [žiūrėta 2016-12-21]

IŠVADOS

Atlikus mokslinės literatūros teorinę analizę, galima daryti išvadas:

- Lietuvos pensijų politikos svarbiausias uždavinys yra sukurti finansiškai tvarią sistemą, kurios pagalba būtų galima užtikrinti pakankamas pensinio amžiaus asmenų pajamas, tinkamą jų pragyvenimo lygį bei ekonominę nepriklausomybę. Socialinės garantijos apima demografinę padėtį, valdymo sistemą, visuomenės išsilavinimą. Socialinis teisingumas šalyje privalo tarnauti žmonėms ir turi būti vertinamas aiškumo, skaidrumo ir taiklumo principais. Pensijų sistemos gerinimas ir tobulinimas yra ypač svarbus prioritetas Lietuvos Vyriausybės tarpe.

- Valstybinio socialinio draudimo sistema yra finansuojama iš draudėjų bei apdraustųjų mokamų privalomųjų valstybinio socialinio draudimo įmokų ir remiasi kartų solidarumo ir einamojo finansavimo principu. Pensijų reforma ir jos įgyvendinimas yra būtinas politinis uždavinys, senėjant visuomenei, pensinio amžiaus asmenų išlaikymas tampa didžiule našta įmokų mokėtojams (dirbantiems).

- Ilgalaikis pensijų reformos įgyvendinimo tikslas iš esmės pakeisti pensijų sistemą taip, kad ši sistema taptų gyvybinga ir apimtų visus gyventojus, kad žmonės sulaukę pensinio amžiaus gautų didesnes pajamas nei iki šiol. Tik finansiškai subalansavus socialinio draudimo pensijų sistemą, kad veiktų be finansinio deficito, bus galima pasiekti ilgalaikių pensijų reformos tikslų. Naujoji pensijų sistema turi būti finansiškai stabili ir gyvybinga. Kadangi pensijų reforma truks ilgai, visos politinės jėgos turi sutarti šiuo klausimu. Valstybėms susiduriant su finansų problemomis, pensijų išmokos yra smarkiai koreguojamos: keičiamas pensinis amžius, bazinio laikotarpio trukmė, pagal kurią skaičiuojamas pensijos dydis, indeksacijos taisyklė, taikomi apribojimai dirbantiems pensininkams.

- Valstybinis socialinis draudimas – socialinės apsaugos sistemos dalis, veikianti Bismarko socialinės apsaugos sistemą ir turinti šios sistemos bruožų: socialinio draudimo privalumas, socialinio draudimo įmokos perskirstomos skirtingoms socialinėms grupėms, užtikrintos minimalios pajamos senatvėje, socialinio draudimo išmokos priklauso nuo mokėtų įmokų. Lietuva pasirinko Bismarko pensijų sistemos modulį, todėl pensijų sistema yra universali socialinio draudimo išmokos siejamos su dalyvavimu socialinio draudimo sistemoje.

- Socialinį draudimą Lietuvoje vykdo Valstybinis socialinio draudimo fondas (VSDF). VSD Fondas turi savarankišką biudžetą, kuris sudarytas iš privalomųjų socialinių įmokų, iš kur mokamos socialinės išmokos (didžioji dalis išmokų pensijoms). Nuo 2006 m. VSD Fondo biudžetas – deficitinis. Per 2006-2015 m. analizuojamą laikotarpį biudžeto išlaidos viršijo pajamas. Politinė valdžia priiminėjo įvairius sprendimus šiai problemai išspręsti: sumažinta valstybinio pensijų socialinio draudimo įmokų dalis pervedama į privačius pensijų fondus, 2008 m. siekė 5,5%, o jau 2014 m. sumažinta iki 2%. Keitėsi ir draudėjų bendrieji socialinio draudimo įmokų tarifai, 2006 m.

– 30,70%, o jau 2010 m. –31,98%. Nuo 2012 m. ilginamas senatvės pensinis amžius, jau 2026 m. tiek moterų, tiek vyrų pensinis amžius bus 65 m. Nors sprendimų būta įvairių, tačiau VSD Fondo biudžetas ir 2015 m. buvo deficitinis.

- Pagrindinės priežastys, dėl kurių buvo būtina pensijų sistemos reforma: VSD Fondo einamųjų metų biudžeto deficitas, fiksuotų išmokų pensijų sistemos tipas, demografinis spaudimas pensijų sistemai (gimstamumo mažėjimas, emigracijos didėjimas), gyvenimo trukmės ilgėjimas. Pensijų reformai įtakos turėjo ekonominiai, socialiniai ir demografiniai veiksniai. Valstybei susiduriant su finansinėmis problemomis, pensijų išmokos yra smarkiai koreguojamos: ilginamas pensinis amžius, bazinio laikotarpio trukmė, pagal kurią skaičiuojamas pensijos dydis.

Atlikus pensijų reformos įgyvendinimo Lietuvoje ir Mažeikių skyriuje rezultatų analizę ir empirinį tyrimą, galima pateikti pagrindines išvadas:

- Pensijų reformos įgyvendinimui Lietuvoje ir Mažeikių skyriuje įtakos turėjo išoriniai veiksniai – politiniai, ekonominiai, socialiniai – demografiniai ir technologiniai. Politinius veiksnius lemia valdančiosios valdžios politika, pensijų sistemą reglamentuojantys teisės aktai arba vyriausybės sprendimai. Prie ekonominių veiksnių priskiriami: bendrasis vidaus produktas (BVP), vidutinis darbo užmokestis (VUD), užimtųjų skaičius bei šešėlinė ekonomika. Tiek Lietuvoje, tiek Mažeikių skyriuje analizuojamu laikotarpiu BVP bei VDU didžiausias buvo 2015 m. Užimtųjų skaičius Mažeikių skyriuje turėjo tendenciją mažėti, sumažėjo 7,5 tūkst., 2015 m. Mažeikių skyriuje užimtųjų buvo 78,6 tūkst. Gimstamumas, mirtingumas ir emigracija – pagrindiniai demografiniai veiksniai, kurie turi didelės įtakos pensijų sistemai. Mažeikių skyriuje 2008 – 2014 m. laikotarpiu gimusiųjų skaičius sumažėjo 269. Mažeikių skyriuje didelė emigracija, 2010 m. didžiausias išvykusiųjų skaičius (5394). Analizuojamu laikotarpiu, 2006 – 2015 m., išvykusiųjų skaičius siekė 29740. Technologiniai veiksniai yra nuolat tobulinami ir analizuojami, siekiant valdyti visų veiklos sričių rizikos veiksnius.

- Pensijų reformos įgyvendinimui Lietuvoje ir Mažeikių skyriuje įtakos turėjo vidiniai veiksniai: organizacinė struktūra, žmogiškieji ištekliai, finansiniai ištekliai, ryšių, planavimo ir vidaus kontrolės sistemos. Sėkmingi VSDFV Mažeikių skyriaus veiklos rezultatai priklauso nuo strateginių, metinių ir kitų veiklos planų kokybiško įgyvendinimo, adekvataus žmogiškųjų išteklių panaudojimo, veiklos organizavimo bei kontrolės.

- Informantų nuomone, artimiausiu metu privačių pensijų fondai nepakeis valstybinių pensijų sistemos, o kaupiamųjų fondų steigimas nėra pats geriausias sprendimas. Nors pasaulio patirtis rodo, kad beveik visose šalyse yra privačios pensijos, tačiau vis dėlto dominuoja valstybinių pensijų sistema, kuri senatvėje užtikrina pagrindinį pragyvenimo šaltinį.

- Šiuo metu bazinė pensija yra finansuojama iš VSD Fondo biudžeto. Tačiau LR valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo Nr. I-549 pakeitimo įstatyme (2016) akcentuojama, kad nuo

2018-01-01 bus keičiama bazinės pensijos finansavimo tvarka, bazinė pensija bus finansuojama iš valstybės biudžeto. Bazinės pensijos finansavimo iš valstybės biudžeto naudingumas, kad: atsirastų galimybė didinti pensijas; mūsų šalies piliečiai labiau pasitikėtų pensijų sistema; mažėtų nelegalaus darbo ir nelegaliai gaunamų pajamų mąstai.

- Įgyvendinant pensijų sistemos reformą viena reikšmingiausių reformos įgyvendinimo proceso dalių buvo Mažeikių skyriaus organizacinės valdymo struktūros restruktūrizacija bei darbuotojų krūvio perskirstymas. Pertvarka buvo įgyvendinama nuo 2011 metų liepos mėnesio iki 2011 metų gruodžio 31 dienos. Pertvarkos įgyvendinimas buvo suskirstytas į keletą dalių: organizacinės valdymo struktūros ir procesų optimizavimas bei darbuotojų krūvių, funkcijų ir pareigybių kategorijų optimizavimas.

- Įgyvendinus reformą pastebėta, kad klientai aptarnaujami geriausių specialistų, lengviau užtikrinami klientų aptarnavimo ir veiklos standartai, klientai paslaugas gali gauti visoje teritorinio skyriaus aptarnaujamojoje zonoje.

- Viena pagrindinių problemų, su kuria susidūrė VSDF Mažeikių skyriaus darbuotojai, įgyvendinant pensijų sistemos reformą, tai nuolat kintanti teisinė bazė. Informantų teigimu, priėmus įstatymą ne visada laiku sulaukiama poįstatyminių aktų, kas lemia darbuotojų nespėjimą perskaičiuoti pensijas, susirinkti reikiamus dokumentus.

- Įgyvendinant pensijų reformą taip pat pastebima problema, dėl visuomenės nežinojimo, nesuvokimo ar neįsigilinimo į naujus įstatymus ir tvarkas. Dėl šios priežasties žmonės užplūsta „SODROS“ skyrius, laukdami profesionalių konsultacijų.

- Susiduriama su problema dėl naujų kompiuterinių programų diegimo ir jų įvairių trukdžių, kurie apsunkina specialistų darbą.

Valstybės Socialinio Draudimo Fondo vaidmuo yra ir ateityje bus svarbus, tačiau vykdoma pensijų sistemos reforma turi būti tobulinama. Pensijų sistemos reformos pagrindinės tobulinimo kryptys – tai: bazinės pensijos finansavimo perkėlimas į valstybės biudžetą; socialinio draudimo lėšų fondo kūrimas; Sodros „lubų“ įvedimas; legalaus darbo skatinimas mažinant „šešėlinę“ ekonomiką; ryšio, tarp socialinių išmokų ir įmokų, stiprinimas; išmokų mokamų iš „Sodros“ ir valstybės biudžeto dubliavimo nutraukimas; valstybinių pensijų ir rentų sistemos pertvarkymas; „Sodros“ ir valstybės biudžeto lėšomis finansuojamos privataus pensijų kaupimo sistemos pertvarkymas; pensijų indeksavimas; pakankamas laiko resursų numatymas įsisavinant įstatymų pakeitimus.

REKOMENDACIJOS

Remiantis gautais rezultatais, pateikiamos rekomendacijos LR Vyriausybei, siekiant tobulinti pensijų sistemos reformos įgyvendinimą:

- Pritarti ir įgyvendinti įstatymo Nr. I-549 pakeitimą (2016), kuriame akcentuojama, kad nuo 2018-01-01 bus keičiama bazinės pensijos finansavimo tvarka, bazinė pensija bus finansuojama iš valstybės biudžeto. Bazinė pensija yra kaip socialinė išmoka ir turėtų būti finansuojama iš valstybės biudžeto.
- Kurti socialinio draudimo lėšų rezervo fondą, kad perteklinės VSD Fondo biudžeto lėšos būtų kaupiamos šiame fonde. 2016 metų gruodžio 22 dieną Seimas priėmė perteklinį 2017 metų „Sodros“ biudžetą. Prognozuojama, kad perteklius sieks 31,5 mln. eurų.
- Nauji įstatymų pakeitimai ir projektai turi būti priimami ir patvirtinami nustatant ilgesnius ir iš anksto žinomus vykdymo terminus.
- Numatyti aiškias gaires tarp vidutinio darbo užmokesčio ir vidutinės pensijos, kad turint būtinają darbo stažą (šiuo metu 30 metų) santykis siektų bent 50 proc.

Pateikiamos rekomendacijos LR Socialinio draudimo fondo valdybai:

- Sklandžiau bendradarbiauti socialinio draudimo fondo valdybai ir vyriausybei priimant naujus įstatymus, poįstatyminius aktus ir tobulinant duomenų informacines – technologines sistemas.
- Pakeitus poįstatyminius aktus svarbu atlikti išsamią jų analizę ir ją organizuotai perteikti skyrių vadovams ir specialistams.
- Iš anksto ir išsamiai informuoti apie teisinius ir kitus pakeitimus socialinėje politikoje, kad būtų suteikiamas ilgesnis laikotarpis pasiruošti reformai.

Pateikiamos rekomendacijos VSDFV Mažeikių skyriui:

- Skatinti skyriaus vadovą tobulinti ir modernizuoti „Sodros“ informacinę sistemą, įsigyjant naują ir kokybišką kompiuterinę techniką, kad vykdomi pasikeitimai pensijų sistemoje būtų įgyvendinami efektyviau.
- Skirti didesnę dėmesį draudėjų ir apdraustųjų informavimui apie įmokų nemokėjimo žalą valstybei, visuomenei ir jam pačiam bei apie lengvinančias galimybes tiems, kurie jas moka.

LITERATŪRA

Mokslinės literatūros šaltiniai:

1. Arimavičiūtė, M. (2005). *Viešojo sektoriaus institucijų strateginis valdymas. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras.
2. Azguridienė, G. (2010). Pensijų sistemos tvarumas ir jos dalyvių interesai. *Politologija*, 2010/4 (60), 142-172.
3. Bamberger, P., Meshoulam, I. (2000) *Human Resource Strategy: Formulation, Implementation, and Impact*. Sage: Thousand Oaks, CA.
4. Barr, N. (2002). Reforming pensions: myths, truths, and policy choices. *International Social Security Review*, Vol. 55, 2/2002.
5. Bernotas, D., Guogis, A. (2006). *Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
6. Bitinas, B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
7. Bitinas, A. (2008). Lietuvos pensijų sistemos modelis: teisiniai aspektai ir valdymas. *Viešasis administravimas*, 4, 41-51.
8. Bitinas, A. (2006). Viešoji politika ir administravimas. *Pensijų sistemų reformavimo Europos Sąjungos valstybėse praktiniai aspektai*. Vilnius. Mykolo Romerio universitetas.
9. Bitinas, A. (2011). *Socialinė apsauga Europos sąjungoje: pensijų sistemų modernizavimas*. Vilnius: Leidykla Mes.
10. Bitinas, A., Tartilas, J., Litvaitienė, J. (2011). *Socialinės apsaugos teisė*. Vilnius: MRU.
11. Boyet, JH., Boyet JT. (1998). *The best ideas of the top Management Thinkers*. New Yourk.
12. Brusokienė, V. (2006). *Lietuvos pensijų sistemos reformos prielaidų ir eigos analizė* (magistro baigiamasis darbas). Kaunas: KTU.
13. Butkevičienė, R. (2010). *Socialinio darbo interviu*. Kaunas: KMU leidykla.
14. Cibulskas, G. (2006). Švietimo subjektų pasipriešinimui edukaciniams pokyčiams įtaką darantys veiksniai: Lietuvos švietimo atvejais. *Daktaro disertacija*. Kaunas: Kauno technologijų universitetas.
15. Cirulytė, R. (2003). Pensijų sistemos ir jų administravimas: užsienio šalių patirtis. *Viešasis administravimas*, 3, 64.
16. Chandler, A. (1962). *Strategy and Structure: Chapters in the History of Industrial Enterprise*. New York: Doubleday.
17. Domarkas, V. (2004). Naujieji viešojo administravimo raidos akcentai. *Viešoji politika ir administravimas*, 7, 7-15.
18. Fullan, M. (1998). *Pokyčių jėgos*. Vilnius: Tyto alba.
19. Gaižutytė, I. (2003). Meno organizacijų veiklos vadybos ypatumai besiformuojančioje meno rinkoje. (Daktaro disertacija. Kauno technologijos universitetas).
20. Garlauskaitė, A., Zabarauskaitė, R. (2015). *Lietuvos gyventojų senėjimą lemiančių veiksnių analizė*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“.
21. Gylys, P. (2002). *Pensijų sistema Lietuvoje: dilemos ir kontroversijos*. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius.
22. Greenberg, J., Baron, A. (1997). *Behaviour in organizations: Understanding and managing the human side of work, 6 th ed, new Jersey: Prentice Hall*.
23. Guogis, A., Bernotas, D., Ūselis, D. (2000). *Lietuvos politinių partijų samprata apie socialinę apsaugą*. Vilnius: Eugrimas.
24. Guogis, A. (2004). Globalizacijos poveikis socialinei apsaugai ir socialinei atskirčiai. *Politologija*, 4, 78-109.
25. Guogis, A. (2000). *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius.
26. Guogis, A., Bitinas, A., (2011). *Valstybinio socialinio draudimo fondo finansavimas: Įmoky surinkimo problematika*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Politikos ir vadybos fakulteto Viešojo administravimo katedra.

27. Gudaitis, T. (2009). Lietuvos pensijų sistemos reformos vertinimas: nuo koncepcijos iki pirmųjų anuitetų. *Organizacijų vadyba: Sisteminiai tyrimai*, 49, 37-56.
28. Gudaitis, T. (2009). Senatvės pensijų sistemos modelių teorinė analizė. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 50, 53-68.
29. Išoraitė, M. (2012). Teoriniai strateginių pokyčių aspektai. *Business systems and economics*, 2(2).
30. Jurgelaitienė, L., Slavickienė, A. (2012). Pensijų draudimo sistemos Lietuvoje pokyčiai krizės laikotarpiu. *Artical DOI, I (8)*.
31. Kanopienė, V. (2008). *Socialinė demografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla.
32. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimo metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
33. Katkus, V., Martinaitytė, E. (2001). *Pensijų reforma: pensijų fondų sistemos Lietuvoje kūrimo problemos*. Vilnius.
34. Klimas, D., Ruževičius, J. (2009). *Procesinio valdymo ir pokyčių diegimo organizacijoje metodologiniai aspektai*. Vilnius: Vilniaus teisės ir verslo kolegija.
35. Klyvienė, V. (2007). Lietuvos pensijų reformos poveikis valstybės finansams. *Pinigų studijos*, 1, 5-24.
36. Korsakienė, R. (2006). *Organizacijų pokyčių valdymas: Teoriniai ir praktiniai aspektai*. Prieiga per internetą: <https://www.btp.vgtu.lt/...x.php/btp/article/download/191/pdf>.
37. Korsakienė, R., Grybaitė, V. (2012). *Strateginis organizacijų valdymas*. Mokojoji knyga. Vilnius: Ciklonas.
38. Lazutka, R. (2008). Lietuvos socialinio draudimo pensijų dalinio privatizavimo tikslai ir rezultatai. *Ekonomika*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
39. Lazutka, R. (2007). Pensijų sistemų raida Lietuvoje. *Filosofija Sociologija*, 18 (2), 64-80.
40. Lazutka, R. (2002). Pensijų ekonomikos principai. *Pinigų studijos*, 4, 63-79.
41. Lazutka, R. (2001). Socialinė apsauga. *Žmogaus socialinė raida*. Vilnius: Homo Liber.
42. Levišauskaitė, K., Malinauskas, Ž. (2006). Pensijų sistemos reforma Lietuvoje: antrosios pakopos kūrimo ypatumai ir rezultatai. *Organizacijų vadyba: Sisteminiai tyrimai*, 38, 183-194.
43. Liuokaitytė, R. (2011). Strateginio valdymo problemos viešajame sektoriuje. (Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas).
44. Luobikienė, I. (2000). *Sociologija: bendrieji pagrindai ir metodika*. Kaunas: Technologija.
45. Markauskienė, A., Nikitina, S. (2002). Gyventojų nedarbo ir užimtumo dinamika pespektyvos. *Ekonomika ir vadyba*, 51-52.
46. Melnikas, B., Jakubavičius, A., Strazdas, R. (2000). *Inovacijų vadyba: mokojoji knyga*. Vilnius: Technika.
47. Nekrašienė, V. (1997). Ar išplauks „Sodros“ laivas. *ESU*, 10, 6.
48. Patapas, A., Bakinaitė, L. (2011). *Viešojo politika ir administravimas. Papildomumo modelio analizė viešojo valdymo reformos aspektu*. Vilnius: MRU.
49. Pileckienė, D. (2004). *Strateginis valdymas. Mokojoji knyga*. Kaunas: Kolpingo kolegija.
50. Pollit, Ch, Bouchaert, G. (2003). *Viešojo valdymo reforma*. Vilnius: Algarvė.
51. Puškorius, S., Raipa, A. (2002). Teoriniai viešojo sektoriaus veiklos modernizavimo aspektai. *Viešojo politika ir administravimas*, 2, 9-17.
52. Raipa, A. (2008). *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Socialiniai pokyčiai ir naujos viešojo valdymo sistemos*. Kaunas: Kauno technologijų universitetas.
53. Raipa, A., Staponkienė, J. (2007). *Strateginis valdymas šiuolaikiniame viešojo sektoriaus raidos etape*. Naujoji viešojo vadyba: mokojoji knyga. Kaunas: Technologija.
54. Raipa, A. (2007). *Viešojo administravimo efektyvumo turinys. Viešojo administravimo efektyvumas*. Kaunas: Technologija.
55. Rukaitė, R. (2011). Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto problema ciklinio ekonomikos vystymosi sąlygomis ir jos sprendimo būdai. (Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio Universitetas).

56. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
57. Smalsys, V. (2005). „Gerovės valstybės“ ir socialinės viešosios politikos krypčių teoriniai aspektai. *Viešoji politika ir administravimas*, 11, 86-94.
58. Staponkienė, J. (2004). Strateginis valdymas privataus ir viešojo sektoriaus organizacijose panašumai ir skirtumai. *Socialiniai tyrimai*. 1 (4), 264-270.
59. Šaparnienė, D., Krupavičius, A. (2013). *Viešasis valdymas: koncepcijos ir dimensijos*. Vilnius: BMK leidykla.
60. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
61. Thom N., Ritz A. (2004). *Viešoji vadyba. Inovaciniai viešojo sektoriaus valdymo metmenys: monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
62. Vaičekauskytė, I. (2010). *Pokyčių valdymo modelių taikymo ypatumai „A“ pirminėje ir „B“ antrinėje sveikatos priežiūros įstaigoje* (magistro baigiamasis darbas). Kaunas: Kauno medicinos universitetas.
63. Valentinavičius, S. (2009). *Verslo strategijos formavimo įmonėje teoriniai aspektai*. *Verslas: teorija ir praktika*, 10(2), 130-141.
64. Vanagas, R. (2007). Pokyčių valdymo modeliai Lietuvos Respublikos savivaldybėse. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2(9), 315-323.
65. Vasiliauskas, A. (2002). *Strateginis valdymas: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius: Enciklopedija.
66. Zakarevičius, P. (2011) *Organizacijų vadyba*. Kaunas: VDU.
67. Zakarevičius, P. (2004). *Organizacijų vystymosi paradigma*. Kaunas: Vyrauto Didžiojo universitetas.

Įstatymai, kiti teisės aktai bei strateginiai dokumentai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (2003). Teisinės informacijos centras. Vilnius.
2. Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas. Nr. IX-1691. Galiojanti redakcija nuo 2015-01-01. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1F58348F79F7>.
3. Lietuvos Respublikos Seimas. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2011 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.88411BB381E7>.
4. Lietuvos Respublikos Seimas. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2012 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8669E7B4876B>.
5. Lietuvos Respublikos Seimas. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2013 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1B855EB71FC2>.
6. Lietuvos Respublikos Seimas. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2014 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/fddb40c089d911e397b5c02d3197f382>.
7. Lietuvos Respublikos Seimas. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2015 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/02a92030868811e481c9c95e73113964>.
8. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2016). Vyriausybėje patvirtintas teigiamo balanso „Sodros“ 2017 m. biudžetas. Prieiga per internetą: <http://www.pensijusistema.lt/index.php?619557871>.
9. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2016). Valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos. Prieiga per internetą: [shttp://www.socmin.lt/lt/socialinis-draudimas/socialinio-draudimo-ismokos/vsd-pensijos/vsd-senatves-pensijos.html](http://www.socmin.lt/lt/socialinis-draudimas/socialinio-draudimo-ismokos/vsd-pensijos/vsd-senatves-pensijos.html).

10. Lietuvos Respublikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo Nr. I-549 pakeitimo įstatymas (2016). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/b4384d004a7011e6b5d09300a16a686c>.
11. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2016). Valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydis. Prieiga per internetą: <http://www.tagidas.lt/savadai/9010/>.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. balandžio 26 d. nutarimas Nr.465 "Dėl pensijų sistemos reformos koncepcijos". Valstybės žinios, 2000. Nr. 36-998.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014.
14. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. Nr. I-1336. Galiojanti redakcija nuo 2016-01-01. Prieigą per internetą: <http://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0F9036415DBD>.
15. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas. Nr. I-549. Galiojanti redakcija nuo 2016-09-30. Prieigą per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A7F77DF94F5D>.
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas. (2012). Dėl viešojo valdymo tobulinimo 2012-2020 programos patvirtinimo. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.292E6E1256EB/lhuvXvASDF>.
17. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus 2011 metų veiklos ataskaita (2012).
18. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus 2012 metų veiklos ataskaita (2013).
19. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus 2013 metų veiklos ataskaita (2014).
20. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus 2014 metų veiklos ataskaita (2015).
21. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus 2015 metų veiklos ataskaita (2016).
22. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2011). Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus nuostatai. Prieiga per internetą: www.sodra.lt/teritoriniai-skyriai/atsisiusti/id.22669.
23. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2011). Dėl valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritorinių skyrių reorganizavimo. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1F8164694E59>.
24. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2015). Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigų personalo veiklos vertinimo rodikliai.

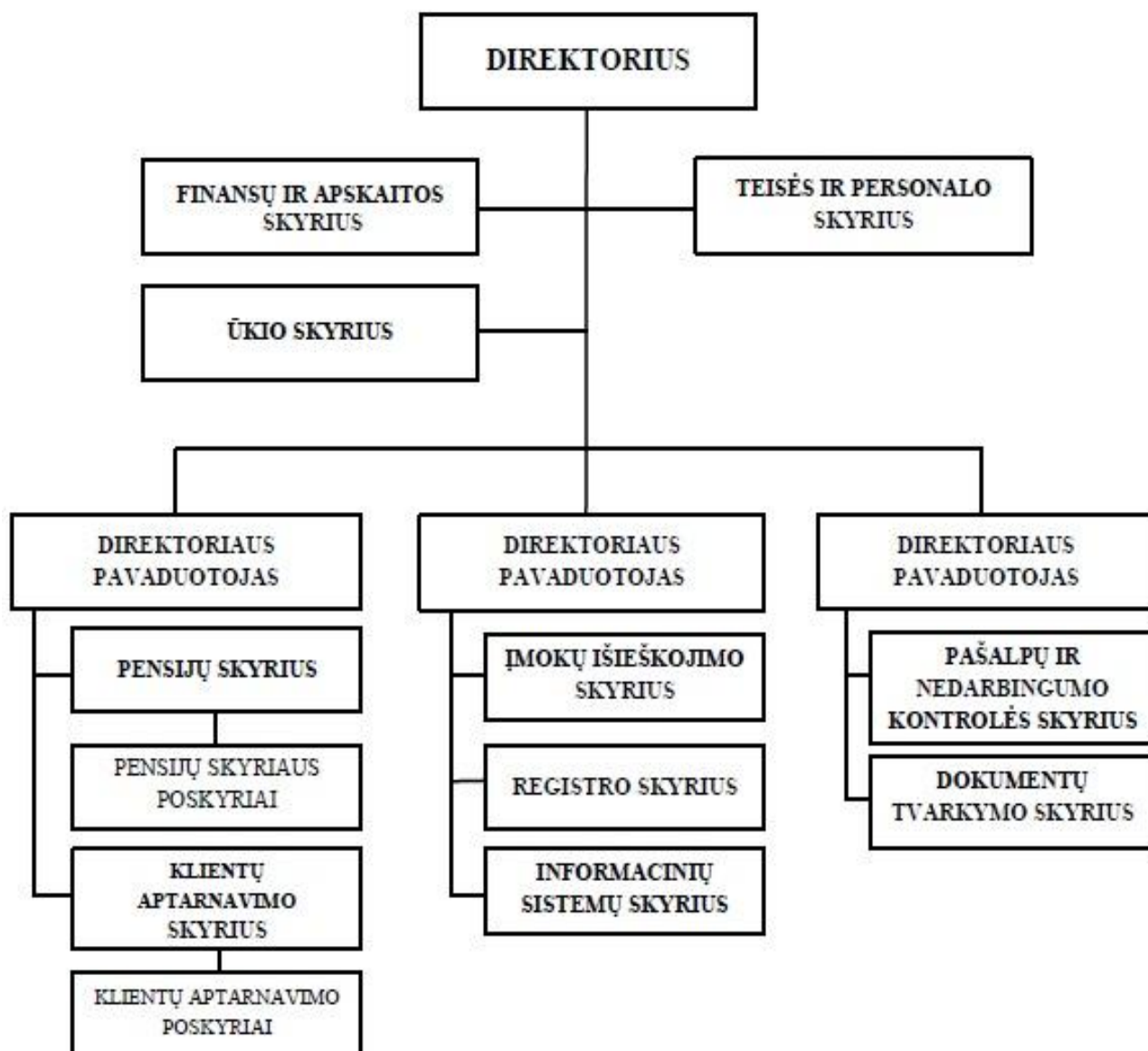
Internetiniai šaltiniai:

1. Hirose, K. (2011). Pension Reform in Central and Eastern Europe in times of crisis, austerity and beyond. International Labour Organization, Decent Work Technical Support Team for Central and Eastern Europe. Prieigą per internetą: <http://www.ilo.org/global/lang-en/index>.
2. Knygnešių įvertinimas Lietuvos Respublikos metais. Prieiga per internetą: http://www.spaudos.lt/Knygnesiu_paminklai/knygnesiai/adomas_ladukas2.html.
3. Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2015). Lietuvos šešėlinė ekonomika. Prieiga per internetą: <http://www.llri.lt/wp-content/uploads/2014/05/LSE-2015-po-viena-psl.pdf>.
4. Lietuvos pensijų sistemos vystymosi ilgalaikių tendencijų bei joje numatomų pokyčių įtakos Lietuvos viešųjų finansų tvarumui tyrimo ataskaita. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2011_LT_pensiju_sistemos_tendenciju_tyrimas.pdf.

5. Lietuvos socialinės apsaugos sistemos valdymo organizavimas. Prieiga per internetą: https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/viesojo_administravimo_katedra/paskaitu_konspektai/SIV_LT%20SS%20sistema.pdf.
6. Mano finansai. (2016). Bazinė pensija. Prieigą per internetą: <https://ziniuterasa.swedbank.lt/zodynelis/bazine-pensija>.
7. Pankūnas, G. (2016). Valdančiųjų kapituliacija: sotaus gyvenimo pažadai, kurių politikai neištesėjo. Prieiga per internetą: <http://ekonomika.tv3.lt/naujiena/valdanciuju-kapituliacija-sotaus-gyvenimo-pazadai-kuriu-politikai-neistesejo-56662.html#ixzz4PFiAelJC>.
8. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2016). Pensijų kaupimo sistema. Prieiga per internetą: <http://www.pensijusistema.lt/index.php?1605788083>.
9. Socialinės apsaugos teisė. Prieiga per internetą: <http://ebooks.mruni.eu/reader/socialins-apsaugos-teis/163>.
10. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2010). Valstybinis socialinis draudimas: Statistiniai duomenys. Prieiga per internetą: <http://www.sodra.lt/uploads/documents/files/Statistiniai%20duomenys%202010.pdf>.
11. 2010-2011 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas. Prieiga per internetą: http://www.socmin.lt/public/uploads/710_socpranesimas2010-2011.pdf.
12. „Baltoji knyga“. Adekvačių, saugių ir tvarių pensijų darbotvarkė. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7341&langId=lt>.

PRIEDAI

TIPINĖ VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO VALDYBOS
TERITORINIO SKYRIAUS ORGANIZACINĖS VALDYMO STRUKTŪROS SCHEMA

Interviu klausimai

Interviu atlieka Šiaulių universiteto, socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto, Viešojo valdymo magistrantūros studijų programos II kurso studentė – Violeta Damulienė.

Magistro baigiamojo darbo tema: Strateginis pensijų reformos įgyvendinimo valdymas: Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus atvejis.

Šiuo interviu siekiama išsiaiškinti organizacijos darbuotojų požiūrius apie tiriamąjį reiškinį – pokyčius, įgyvendinant pensijų reformą Lietuvoje ir Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriuje.

***Interviu vieta:** VSDFV Mažeikių skyrius.*

***Data:** 2016-10-12.*

Klausimai:

1. Pensijų sistemos reforma Lietuvoje?

- a) Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas yra deficitinis. Ar įmanoma reformuoti Sodros sistemą ir kokiais būdais tai padaryti, kad VSDF biudžetas taptu nedeficitinis?
- b) Ar privatūs pensijų fondai pakeis Sodrą, ir ar bus patenkinti žmonių socialinės apsaugos poreikiai.
- c) Ar tikslinga, kad bazinė pensija Lietuvoje būtų finansuojama iš valstybės biudžeto?
- d) Jūsų nuomone, kiek turėtų siekti vidutinė pensija Lietuvoje?
- e) Ką reikėtų daryti, kad būtų užtikrintas pensijų finansinis tvarumas Socialinio draudimo pensijose?
- f) Kaip Jūs įvertintumėte pensijų sistemos reformos įgyvendinimo situacija Lietuvoje?

2. Pensijų sistemos reforma Mažeikių skyriuje:

- a) Kokia buvo proceso eiga pradėdant įgyvendinti pensijų sistemos reformą?
- b) Kaip Jūs įvertintumėte pensijų sistemos reformos įgyvendinimo situacija Mažeikių skyriuje?
- c) Apibūdinkite kokius pokyčius pastebėjote įgyvendinus pensijų reformą Mažeikių skyriuje?

d) Įvertinkite, su kokiomis problemomis susidūrė Mažeikių rajonas, įgyvendinant pensijų sistemos reformą?

3. Pensijų sistemos reformos tobulinimo kryptys:

a) Kokį matote Valstybės Socialinio Draudimo Fondo vaidmenį ateityje? Pagrįskite savo nuomonę.

b) Kokios galėtų būti pensijų sistemos reformos tobulinimo kryptys?

c) Įvardinkite kokias išvelgiate pensijų reformos Stiprybes, Silpnybes, Galimybes ir Grėsmes?

d) Ar galėtumėte pateikti gerosios patirties pavyzdžių? Jūsų nuomone, kurios šalies pavyzdžiu Lietuva galėtų remtis? Kodėl?

**VSD fondo priskaičiuotų pajamų ir išlaidų dinamika
2006 – 2015 m. (mln. Eur)**

Metai	Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamos, mln. Eur	Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išlaidos, mln. Eur	Pajamų ir išlaidų skirtumas	Pajamų skirtumas	Išlaidų skirtumas	Pajamų ir išlaidų rodiklio santykis%
2006	2260,8	2100	160,8			7,1
2007	2828,6	2690,6	138	567,8	590,6	4,9
2008	3251,3	3667,8	-416,5	422,7	977,2	-12,8
2009	3291,9	4126,4	-834,5	40,6	458,6	-25,4
2010	3039,6	3845,6	-806	-252,3	-280,8	-26,5
2011	3186,4	3763,2	-576,8	146,8	-82,4	-18,1
2012	3347	3882,9	-535,9	160,6	119,7	-16,0
2013	2949,7	3220,5	-270,8	-397,3	-662,4	-9,2
2014	2930,9	3242,4	-311,5	-18,8	21,9	-10,6
2015	3173,6	3336,3	-162,7	242,7	93,9	-5,1

Bendrasis vidaus produktas mln. Eur

Metai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Lietuvos Respublikoje	24 104,2	28 738,8	32 414,3	26 654,4	27 709,7	30 958,5	32 939,8	34 600,6	36444,4	37 330,5
Mažeikių skyriaus teritorijoje	1016,9	1219,5	1346,2	1064,6	1173,5	1313,6	1317,8	1322,3	1323,3	1376,2

Vidutinis darbo užmokestis ir vidutinė pensija Eur.

Metai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
VDU (bruto) LR	439,4	526,6	632,4	604,6	583,3	601,1	623,9	654	677,4	714,1
VDU (bruto) Mažeikių raj.	398,1	523,8	593,8	553,5	519,7	507	503,8	542,3	645,6	689,5
Vidutinė pensija LR	138	172	223	235	216	217	236	238	240	244

Pervesta VSD įmokų suma į Pensijų fondus bei gauti asignavimai iš valstybės biudžeto (mln. €)

Parodoma per ataskaitinį laikotarpį pervesta pensijų įmokų suma į Pensijų fondus, bei vidutinis metinis įmokos tarifo dydis procentais.				
Metai	Pervesta suma	Gauti asignavimai iš valstybės biudžeto	Įmokos tarifas	Asignavimų dalis procentais sudarius visų pervestų įmokų
2006	135,74	71,97	4,5	53,0
2007	221,53	112,72	5,5	50,9
2008	298,28	23,17	5,5	7,8
2009	179,3	143,56	2,5	80,1
2010	94,04	101,37	2	107,8
2011	110,29	101,83	2	92,3
2012	87,03	87,03	1,5	100,0
2013	137,34	135,98	2,5	99,0
2014	131,84	0	2	0,0
2015	137,8	0	2	0,0

Mirtingumas (tūkst.) 2006-2015 m.

Metai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Mažeikių sk.	2770	2883	2649	2271	2570	2600	2649	2764	2610	2643
Lietuvos Respublika	44813	45624	43832	42032	42120	41037	40938	41511	40252	41776

Gimstamumas (tūkst.) 2006-2015 m.

Metai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Mažeikių sk.	1937	1918	2071	1922	1823	1883	1984	1880	1802	1960
Lietuvos Respublika	29606	30020	31536	32165	30676	30267	30456	29885	30369	31475

Emigracija (tūkst.) 2006-2015 m.

Metai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Mažeikių sk.	3121	2422	2022	2769	5394	3381	2852	2588	2422	2769
Lietuvos Respublika	32390	30383	25750	38500	83500	53863	41100	38818	36621	44533

Užimtųjų skaičius (tūkst.) 2006-2015 m.

Metai	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Lietuvos Respublikoje	1428,9	1451,5	1427,1	1317,4	1247,7	1253,6	1275,7	1275,8	1319	1334,9
Mažeikių skyriuje	86,1	83	79,6	68,9	66	65,2	70,4	71,8	78,6	78,6

Teisės aktai reglamentuojantys pensijų sistemos reformos įgyvendinimą

- 1991 m. gegužės 21 d. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas Nr. I-1336;
- 1994 m. liepos 18 d. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas Nr. I-549;
- 1995 m. rugsėjo 28 d. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. I-1052;
- 2004 m. vasario 12 d. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. IX-2017;
- 2005 m. gegužės 19 d. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. X-209;
- 2007 m. gruodžio 6 d. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. X-1358;
- 2008 m. liepos 16 d. priimtas Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas Nr. 703;
- 2009 m. gruodžio 8 d. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. XI-529;
- 2011 m. birželio 9 d. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. XI-1436;
- 2013 m. birželio 26 d. priimtas Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas Nr. 593;
- 2014 m. gegužės 15 d. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo įstatymas Nr. XII-886.
- 2015 birželio 30 d. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo įstatymas Nr. XII-1923.
- 2016 m. birželio 29 d. priimtas Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. XII-2512.

7 priedas

**VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO VALDYBOS
MAŽEIKIŲ SKYRIUS**

Juridinių asmenų registras, kodas 191738576, Vasario 16-osios g. 4, LT-89225 Mažeikiai, tel. (8 443) 26 659, faks. (8 443) 27 341,
el. p. mazeikiai@sodra.lt

2017-01-13

Nr. (2.25) V_VD-6

DĖL BAIGIAMOJO DARBO PRISTATYMO

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyrius (toliau – Fondo valdybos Mažeikių skyrius) pažymi, kad Violeta Damulienė 2017 m. sausio 13 d. pristatė magistro baigiamojo darbo „Strateginis pensijų reformos įgyvendinimo valdymas: Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriaus atvejis“ rezultatus Mažeikių skyriaus vadovybei, veiklos skyrių vedėjams pasitarimo metu. Su magistro darbu ir tyrimo rezultatais supažindinti tyrime dalyvavę informantai.

Direktorius pavaduotoja

Birutė Ignotienė